

Jaarstukken 2018

Inhoudsopgave

Aanbiedingsbrief	3
Inleiding	4
1 Samenvatting.....	5
1.1 Beleidsprogramma's.....	6
1.2 Financieel	11
2 Beleidsprogramma's.....	17
2.1 Burger en bestuur	18
2.2 Veiligheid.....	23
2.3 Verkeer en vervoer.....	28
2.4 Economische zaken, recreatie en toerisme	33
2.5 Onderwijshuisvesting en Educatie	39
2.6 Sport, kunst en cultuur.....	44
2.7 Sociaal Domein.....	49
2.8 Milieu	66
2.9 Leefomgeving	72
2.10 Algemene dekkingsmiddelen en ondersteuning.....	82
3 Paragrafen	87
3.1 Lokale heffingen.....	88
3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing	95
3.3 Onderhoud kapitaalgoederen	108
3.4 Financiering.....	112
3.5 Bedrijfsvoering	116
3.6 Verbonden partijen	127
3.7 Grondbeleid.....	142
3.8 Demografische ontwikkelingen.....	145
4 Jaarrekening	147
4.1 Waarderingsgrondslagen	148
4.2 Balans gemeente De Marne.....	150
4.3 Toelichting op de Balans	152
4.4 Overzicht van baten en lasten.....	162
4.4.1 Overzicht personele lasten.....	163
4.4.2 Overzicht incidentele baten en lasten	164
4.4.3 Begrotingsrechtmatigheid.....	165
4.4.4 Wet Normering Topinkomens.....	167
4.5 Verantwoordingsinformatie over Sisa	168
4.6 Controleverklaring accountant	170
5 Bijlagen	171
5.1 Overzicht Baten en lasten per taakveld	172
5.2 Overzicht en toelichting reserves.....	173
5.3 Overzicht van investeringen.....	177
5.4 Garantstellingen.....	179
5.5 Kerngegevens	180
5.6 Lijst met begrippen en afkortingen.....	181

Aanbiedingsbrief

Geachte raad,

Voor u liggen de jaarstukken van gemeente De Marne over het jaar 2018. Hiermee leggen wij aan u verantwoording af over het gevoerde beleid in 2018.

Winsum, 12 juni 2019

Het College van burgemeester en wethouders van de gemeente Het Hogeland,

dhr. P van Vilsteren,
secretaris

dhr. H. J. Bolding,
burgemeester

Inleiding

U leest de jaarstukken 2018 van gemeente De Marne. Met deze jaarstukken legt de gemeente verantwoording af over het gevoerde beleid. De inhoudelijke verantwoording vindt plaats aan de hand van de doelstellingen die in de programmabegroting 2018 zijn vastgesteld. In de jaarrekening 2018 is het verslag over de financiële gang van zaken opgenomen.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 van deze jaarstukken vindt u de samenvatting van het jaarverslag en de jaarrekening.

In hoofdstuk 2 wordt de voortgang van de doelstellingen die in de begroting zijn opgenomen beschreven. Deze doelstellingen zijn gerelateerd aan het collegeprogramma van de gemeente. Ieder hoofdstuk wordt afgesloten met een financieel overzicht, inclusief een toelichting met verklaringen van de grootste financiële afwijkingen ten opzichte van de begroting 2018.

Hoofdstuk 3 is opgebouwd uit een aantal verplichte paragrafen. In deze paragrafen komen de lokale heffingen, weerstandsvermogen, onderhoud kapitaalgoederen, financiering, bedrijfsvoering, verbonden partijen, grondbeleid en demografische ontwikkelingen aan de orde.

In hoofdstuk 4 is de jaarrekening opgenomen. De jaarrekening bestaat uit de balans, het saldo van baten en lasten en de bijbehorende toelichtingen. Tevens is de controleverklaring van de onafhankelijke accountant opgenomen.

Ten slotte is een aantal bijlagen opgenomen zoals een overzicht van baten en lasten per taakveld, de reserves, garantstellingen en de investeringen.

1 Samenvatting

1.1 Beleidsprogramma's

Burger en bestuur

In 2018 stond onze organisatie volop in het teken van de herindeling per 1 januari 2019. De vier gemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsum (BMWE) gaan samen verder als de gemeente Het Hogeland.

In het kader van de voorbereiding op de herindeling zijn in 2018 de ontwikkelingen om een volledig Klant Contact Centrum (voorheen GCC) in te richten aangepast. De ontwikkeling van een KCC is niet beperkt gebleven tot de gemeente De Marne, maar is in breder perspectief opgepakt samen met de andere gemeenten. Op basis van de ontwikkelde visie is een dienstverleningsconcept opgesteld voor de nieuwe gemeente. Medewerkers zijn verder vertrouwd gemaakt met het systeem van digitaal zaakgericht werken.

Veiligheid

De Veiligheidsregio Groningen voert in samenwerking met de regionale partners taken uit op het gebied van brandweezorg, rampenbestrijding en crisisbeheersing. Brandveiligheidsbewustzijn is een speerpunt van beleid. Hiervoor worden de projecten 'Geen nood bij brand' en 'Met de brandweer in gesprek' ingezet. Het optimaliseren van de opkomsttijden heeft voortdurende aandacht. In 2018 hebben we ook samen met de ondernemers in Lauwersoog gewerkt aan een veilige omgeving.

Aanpak van geweldsdelicten heeft prioriteit evenals het aanpakken van overlast door de jeugd. Jongeren die overlast veroorzaken krijgen een verwijzing naar Bureau Halt en jongerenwerk houdt actief contact met de jeugd. Recente cijfers laten zien dat er geen toename is van het aantal verwijzingen naar Bureau Halt.

Verkeer en vervoer

De inrichting van de openbare ruimte is voor onze leefomgeving van groot belang. Deze moet schoon, veilig en groen zijn. We zorgen voor een goede bereikbaarheid van de gemeente, waarbij leefbaarheid en verkeersveiligheid voorop staan. We betrekken inwoners bij de veiligheid van hun woonomgeving, bijvoorbeeld door het geven van verkeerseducatie en het project 'Veilig door De Marne'.

Voor het onderhoud van het wegennet worden jaarlijks wegeninspecties uitgevoerd. We streven naar een wegennet waarbij minimaal 80% van de wegen de kwalificatie matig tot zeer goed heeft.

Een goede openbare verlichting is essentieel voor de veiligheid van de woonomgeving. Oude lichtmasten worden vervangen en we verlagen het energiegebruik van de openbare verlichting door de conventionele verlichting te vervangen door energiezuinige led verlichting.

Voor het beheer en onderhoud van civiele kunstwerken (bruggen, beschoeiingen, kademuren en steigers) en openbaar groen stellen we meerjarige beleidsplannen op. Naar aanleiding van de jaarlijkse inspectie wordt de kwaliteit vastgesteld (van zeer goed tot zeer slecht).

Economische zaken, landbouw, visserij, recreatie en toerisme

De gemeente zet in op het versterken en stimuleren van het economisch klimaat in De Marne en het benutten van de kansen en groeimogelijkheden voor het midden- en kleinbedrijf, recreatie en toerisme, landbouw en visserij. We doen dit door het opbouwen en onderhouden van netwerken, het organiseren van ondernemersavonden en het afleggen van bedrijfsbezoeken.

Samen met toeristische ondernemers heeft de gemeente de Stichting Promotie Waddenland opgericht. Deze stichting voert het Beleidsplan recreatie en toerisme uit, zorgt voor regiomarketing, voorziet toeristen van informatie en werkt samen met Marketing Groningen en de toeristische ondernemers. Voor de nieuwe gemeente Het Hogeland wordt overleg gevoerd om te komen tot één toeristische organisatie. Tijdens de Noordelijke Promotiedagen in Groningen is Het Hogelandplein georganiseerd door de BMW gemeenten.

In samenwerking met de aanjager visserij is een excursie georganiseerd naar Texel en Den Oever voor de vissers en de EHL. Dit heeft geresulteerd in een plan van aanpak voor de haven van Lauwersoog.

In 2018 is het Westgat uitgebaggerd. De toegankelijkheid van de haven Lauwersoog is hiermee aanzienlijk verbeterd.

Onderwijshuisvesting en Educatie

Het Integraal Huisvesting Plan (IHP) is in 2018 volgens planning uitgevoerd. In het IHP staat welke investeringen de gemeente en de scholen doen (tot en met 2019) om de huisvesting van de scholen van goede kwaliteit te houden.

De afgelopen jaren heeft de gemeente De Marne bijgedragen aan het Kennisplatform Kindvoorzieningen Noord-Groningen, wat mede heeft geleid tot initiatieven voor een kindcentrum in Leens en Eenrum. In 2018 zijn voorbereidingen getroffen de twee IKC's te realiseren.

De kwaliteit van het leerlingenvervoer is gehandhaafd op het bestaande niveau. Een klanttevredenheidsonderzoek in 2018 geeft een rapportcijfer: 7,7.

Sport

Met de gebruikers van de buitensportaccommodaties (voetbalvelden en het zwembad) zijn onderhoudsafspraken gemaakt en is de verantwoordelijkheid voor goed onderhoud gedeeld. De binnensportaccommodaties worden volledig door de gemeente onderhouden.

De combinatiefunctionaris sport heeft jaarlijks een doorlopend en gevarieerd aanbod van diverse sport- en beweegactiviteiten. Daar waar mogelijk of noodzakelijk gaat dit in samenwerking met verenigingen of andere betrokkenen.

Gemeente De Marne werkte ook in 2018 samen met verschillende disciplines waaronder het onderwijs, sportverenigingen, volksgezondheid, cultuur en ouderenorganisaties. Door deze multidisciplinaire aanpak is het animo voor de verschillende beweeg- en sportactiviteiten goed.

Kunst en Cultuur

In het Woon- en Leefbaarheidsplan is vastgesteld dat cultuur een belangrijke drager is van leefbaarheid en identiteit, waarbij lokale initiatieven de ruimte krijgen. We geven deze ruimte in de vorm van subsidiëring van activiteiten in sociaal-cultureel werk, kunst- en cultuur en muziekonderwijs. Met de invoering van het nieuwe Subsidiebeleid zijn aanvragen voor subsidies in 2018 integraal beoordeeld, wat een administratieve lastenverlichting met zich mee heeft gebracht. Daarnaast is er een betere verbinding tot stand gebracht tussen instellingen en activiteiten.

In het kader van de herindeling heeft de gemeente De Marne deelgenomen aan een werkgroep die zich richt op de toekomst van de bibliotheekvoorziening.

Sociaal Domein

Gedurende het jaar 2018 is een drietal monitors uitgebracht waarin uitgebreid beschreven is op welke wijze en in welke mate de doelstellingen in de vier gemeenten gerealiseerd zijn. Het jaar 2018 heeft in het teken gestaan van de herindeling van de vier gemeenten. Doordat de vier gemeenten al sinds 2015 samen werken, kon op de ingeslagen weg verder gegaan worden. Wat dat aangaat zijn er ook in 2018 belangrijke stappen gezet op weg naar een integrale ondersteuning aan onze inwoners.

2018 is geen eenvoudig jaar gebleken. Financieel lag er grote druk bij met name de Jeugdzorg en Participatie. Ook de werkzaamheden voor de herindeling hebben een grote druk gelegd op de medewerkers van de vier gemeenten. Ook de caseload was aanzienlijk. Organisatorisch heeft dat tot gevolg gehad dat het af en toe passen en meten was. Toch kunnen we niet anders constateren dat we samen met Mensenwerk Het Hogeland goed op weg zijn om het Sociaal Domein in de gemeente Het Hogeland vorm te geven.

In 2018 zijn alle medewerkers van de integrale teams getraind in De Nieuwe Route. De Nieuwe Route is vooral een benaderingswijze die stelt dat de hulpvrager in staat moet worden gesteld om zelf regie te voeren als het gaat over het vinden van een oplossing van zijn/haar probleem. Van belang is het betrekken van de omgeving en het (sociaal) netwerk. De integrale teams passen deze benaderingswijze (daar waar de situatie het toestaat) toe.

Milieu

Samen met anderen werken we aan een milieu en leefomgeving waarin ook toekomstige generaties een goede kwaliteit van leven hebben. We doen dit door duurzaam te investeren in bodem, water, lucht, natuur en in duurzame energie bronnen.

Op basis van het Afvalwaterbeleidsplan is het onderhoud aan de gemeentelijke riolering uitgevoerd. Het beheren van de waterketen krijgt meer vorm en andere gemeenten hebben interesse om aan te haken bij het team gegevensbeheer riolering. We nemen deel aan de regionale samenwerking Waterketen Groningen Noord Drenthe.

De uitbreiding van de begraafplaats Kloosterburen is voltooid en in Leens is ruimte gevonden voor nieuwe begraafplaatsen. Door weersomstandigheden is de uitbreiding van de begraafplaats Ulrum wat vertraagd, deze wordt in 2019 voltooid. De administratie van de begraafplaatsen is nu digitaal beschikbaar en er wordt een meerjarenplan worden opgesteld.

Er is definitief besloten om geen hout gestookte verwarmingsketel voor het gemeentehuis en zwembad te realiseren. Prioriteit ligt bij het Kindcentrum Leens, waarbij het gemeentehuis en het zwembad kunnen aansluiten.

Leefomgeving

Belangrijke aandachtspunten zijn voor gemeente De Marne de ontwikkeling van krimp, vergrijzing en ontgroening en de gevolgen daarvan. Ze vragen niet alleen de inzet van de gemeente, maar ook die van de inwoners, andere overheden, maatschappelijke instellingen en bedrijven. De gemeente heeft haar regierol op het vlak van volkshuisvesting opgepakt door met haar partners afspraken te maken over aanpassing van de woningvoorraad. Daarom is in januari 2017 het Woon- en Leefbaarheidsplan; Noord Groningen Leeft (het zogenaamde WLP2) vastgesteld als nieuw beleidskader. Hierin wordt naast wonen en leefbaarheid nog meer de verbinding gezocht met andere sectoren zoals onderwijs en zorg, die ook te maken hebben met de gevolgen van de bevolkingsdaling. In het Actieprogramma Werk, Leefbaarheid en Energie (WLE) en het project Particuliere woningverbetering werken we aan de herstructurering van de woningvoorraad.

Een belangrijke partner voor wat betreft de sociale woningvoorraad is Woningstichting Wierden en Borgen. Met de woningcorporatie zijn afspraken gemaakt voor sloop, nieuwbouw en het opplussen van haar woningvoorraad, die zijn vastgelegd in de Prestatieafspraken.

Bij de uitvoering heeft de woningstichting in 2018 vertraging opgelopen, om deze reden zijn er nieuwe haalbare prestatie afspraken gemaakt.

Met de Omgevingsdienst Groningen is een verbeterplan uitgewerkt en is de uitvoering van de primaire taken verder op orde gebracht.

In het kader van de herindeling is het evenementenbeleid samen met de vier gemeenten opgepakt en er worden afspraken gemaakt met de ketenpartners over de uitvoering.

Gaswinning

Gemeente De Marne is betrokken bij de problemen rond de gaswinning in Noord-Groningen. Elf Ommelandse gemeenten werken samen met stad Groningen en provincie, om de regie te houden bij deze problematiek. De gemeente De Marne investeert hierbij extra in krimp en leefbaarheid, toekomstperspectief en gebiedsregie en interne coördinatie en afstemming.

In 2018 heeft de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) subsidie verstrekt om het project Werken aan de Dorpen te realiseren.

Meerjarenprogramma Veilig en Kansrijk Groningen (MJP) '18- '22

Voor de gemeente geldt dat er geen sprake is van het uitvoeren van een versterkingsprogramma. Aangezien de NCG heeft besloten van binnen naar buiten te werken is De Marne als laatste aan de beurt. De impact van de bevingen op ons grondgebied is nadrukkelijk aanwezig. De aandacht gaat dan ook uit naar het ondersteunen van inwoners vanuit onze eigen organisatie. De ene keer betekent dit het begeleiden naar de juiste gesprekspartner een andere keer is het beantwoorden van vragen. De inhoudelijke en programmatische aandacht gaat uit naar de actualisatie van het MJP meerjarenprogramma. Dit document is eind 2017 door de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) opgesteld en vormt de basis voor het uitvoeringsprogramma '18 –'22.

Veiligstellen Cultureel Erfgoed

In het aardbevingsgebied willen NCG, provincie, gemeenten en Libau gezamenlijk optrekken ten einde cultureel erfgoed te behouden voor de toekomst. Voorkomen moet worden dat beeldbepalende panden met te veel schade niet worden hersteld, maar gesloopt. Bij panden met een monumentale status lijkt dit goed geregeld. Echter veel panden kennen die status niet, maar zijn wel beeldbepalend/karakteristiek.

PROLoog

De gebiedsontwikkeling rond Lauwersoog kent twee ontwikkelingspijlers die elkaar versterken: visserij en toerisme. De komende jaren zal het project PROLoog zich verder ontwikkelen, mede op basis van het beleidsdocument Koers op het Lauwersmeer met het bijbehorende werkplan.

De komende jaren moeten nog belangrijke stappen worden gezet, met name om een recreatieve trekker te ontwikkelen en om de openbare ruimte in te richten als een aantrekkelijk verblijfsgebied. Tegelijkertijd is de overgang naar een duurzame visserij van groot belang. De provincie en de gemeente geven prioriteit aan:

- realiseren van een Werelderfgoedcentrum Waddenzee;
- aantrekkelijk verblijfsgebied;
- promotiecampagne Lauwersmeer 2016-2020;
- visserij:
  - o innovatieagenda en aanjager visserij;
  - o bereikbaarheid van de haven vanuit de Noordzee.

Algemene dekkingsmiddelen

In dit programma is een aantal belangrijke gemeentebrede inkomsten- en uitgavenramingen opgenomen, zoals de algemene uitkering, algemene belastingen, dividendopbrengsten uit deelnemingen en de post onvoorzien.

1.2 Financieel

Resultaat

	bedragen x k€			
	Begroting 2018 voor wijzigingen	Begroting 2018 na wijzigingen	Realisatie 2018	Afwijking
Totale baten	31.985	34.907	36.534	1.627
Totale lasten	31.986	37.668	37.792	-124
Saldo baten en lasten	-0	-2.761	-1.257	1.504
Toevoeging aan de reserves	233	3.734	3.759	-25
Onttrekking uit de reserves	233	6.496	6.521	-25
Gerealiseerd resultaat	0	0	1.504	1.504

Toelichting gerealiseerde resultaat

De primaire begroting is in evenwicht. Als gevolg van een aantal begrotingswijzigingen, die hieronder worden aangegeven, is eind 2018 een tekort van -k€ 2.761 begroot.

Het gerealiseerde tekort aan het eind van 2018 bedraagt -k€ 1.257, waardoor het gerealiseerde financiële resultaat 2018 k€ 1.504 positiever is dan begroot.

Hieronder wordt allereerst de afwijking tussen de primaire en de actuele begroting weergegeven. Daarna volgt een toelichting op hoofdlijnen van de afwijkingen tussen de actuele begroting en de rekening.

Ontwikkeling begrotingssaldo 2018: het verschil tussen de primaire versus de actuele begroting.

In onderstaande tabel is de ontwikkeling van het begrotingssaldo 2018 weergegeven.

Elk raadsbesluit met gevolgen voor het begrotingssaldo wordt hierin weergegeven.

	bedragen x k€
Begrotingswijzigingen en de gevolgen voor het begrotingssaldo <i>(negatief > daling van het resultaat)</i>	2018
Saldo baten en lasten primaire begroting 2018	0
begrotingsmutaties o.b.v. raadsbesluiten:	
structurele effecten december-ronde 2017	-58
Begr. wijz. nr 1-2018: vrijval voorziening organisatiewijziging	-438
Begr. wijz. nr 2-2018: krediet Kindcentrum Leens	n.v.t.
Begr. wijz. nr 3-2018: fietsovergangen Lauwersmeer	-119
Begr. wijz. nr 4-2018: actualisatie budget herindeling	-378
Begr. wijz. nr 5-2018: budgetoverheveling 2017	-921
Begr. wijz. nr 6-2018: krediet jeugdsoos Wehe den Hoorn (vrijval best. res.)	-139
Begr. wijz. nr 7-2018: krediet project Werken aan de dorpen (vrijval best. res.)	-320
Begr. wijz. nr 8-2018: koppelkansen Waterschap regionale waterkering	n.v.t.
Begr. wijz. nr 9-2018: monitor Sociaal domein	-479
Begr. wijz. mei circulaire 2018	109
Begr. wijz. Bestuursrapportage 2018	-19
Actueel begrotingssaldo	-2.761

Analyse afwijking resultaat actuele begroting versus de jaarrekening

In de onderstaande tabel worden de belangrijkste oorzaken aangegeven van het verschil tussen het actuele begrote resultaat versus het jaarrekeningresultaat.

bedragen x k€	
RESULTAATBESTEMMING 2018	
A: Saldo voorgenomen mut. bestemde reserves	-65
B: Mutatie algemene reserve:	
<i>B1 - overhevelingsverzoeken</i>	981
<i>B2 - overige afwijkingen</i>	588
Totaal gerealiseerd resultaat	1.504

Voorgesteld wordt om per saldo k€ 65 te onttrekken uit de bestemde reserve beleid 3D. Daarnaast wordt voorgesteld om voor k€ 981 aan niet gebruikte budgetten over te hevelen naar het volgende jaar.

Ten slotte wordt het totaal van de overige budgetafwijkingen (dit is het resterende saldo ter grootte van k€ 588) toegevoegd aan de Algemene reserve.

Bovenstaande wordt hieronder verder toegelicht.

A - Toelichting van de voorgenomen mutaties in de bestemde reserves.

In een aantal gevallen leiden budgetafwijkingen tot mutaties in een bestemde reserve. In de onderstaande tabel wordt de voorgestelde mutatie in een bestemde reserve weergegeven.

bedragen x k€		
Voorgestelde mutaties in bestemde reserves		
	toevoeging	onttrekking
P 07 Sociaal Domein		
Bestemde reserve beleid 3D		65
Totaal voorgestelde mutaties in bestemde reserves	-	65

Voorgesteld wordt om het k€ 65 te onttrekken aan bovengenoemde bestemde reserve.

B1 - Toelichting voorgestelde budgetoverhevelingsverzoeken

In een aantal gevallen is gebleken dat er sprake is van een achterstandssituatie in de uitvoering waardoor de prestatie in het volgende dienstjaar moet worden verricht.

Hieronder wordt aan de raad voorgesteld om in te stemmen met de onderstaande budgetoverhevelingsverzoeken.

Totaal overzicht overhevelingsverzoeken jaarrekening 2018	
omschrijving	bedrag in k€
<u>programma 3: Verkeer en vervoer</u>	
Beheer en onderhoud wegen (tbv. IKC)	4
Planmatig onderhoud beschoeiingen (tbv. IKC)	13
Onderhoud bruggen (tbv. IKC)	8
<u>programma 4: Economische zaken, recreatie en toerisme</u>	
Waddenkust opgave	43
<u>programma 6: Sport, kunst en cultuur</u>	
Beheer en onderhoud sportvelden	30
<u>programma 7: Sociaal domein - Jeugdhulp en maatschap. Ondersteuning</u>	
Huisvesting statushouders	67
MT-Vitaliteitscoördinator	68
Verhuiskosten Biblionet	19
Participatie/reintegratie	55
OGGZ BMW	117
Maatschappelijk werk	36
<u>programma 9: Leefomgeving</u>	
Gaswinning	97
Werelderfgoedcentrum	17
co-financiering	20
Werken aan de Dorpen	387
Totaal overhevelingsverzoeken	981

B1 - Toelichting voorgestelde budgetoverhevelingsverzoeken

Integraal Kindcentrum Eenrum (IKC): k€25

De infrastructurele (onderhouds-)maatregelen bij het IKC, met mede als doel de verbetering van de verkeerssituatie voor de gebruikers van het IKC, konden in 2018 nog niet uitgevoerd worden omdat dit zou kunnen leiden tot beschadiging van nieuw infrastructureel werk. Er is daarom gekozen om deze werkzaamheden pas uit te voeren als de bouwwerkzaamheden van het IKC grotendeels zijn afgerond. Dit zal begin 2019 zijn. De daarvoor bestemde budgetten uit 2018 (in totaal k€25) dienen overgeheveld te worden naar 2019.

Waddenkust opgave: k€43

Voor het project Waddenkust opgave is een budget beschikbaar gesteld van k€50. In samenwerking met de gemeenten Oldambt en Delfzijl wordt verder inhoud gegeven aan de Waddenkustopgave. Dit project is nog niet afgerond en zal in 2019 verder worden ontwikkeld. Het niet-gebruikte budget voor ontwikkeling Waddenkust van 2018 moet worden overgeheveld naar 2019.

Onderhoud sportvelden: k€30

In de begroting van De Marne is structureel een budget opgenomen van k€ 30 voor renovatie/groot onderhoud van de sportvelden. Het jaarlijks budget is hiervoor is niet toereikend. Daarom is gekozen voor een opzet waarbij tweejaarlijks een veld kan worden aangepakt. In 2019 staat groot onderhoud gepland van het hoofdveld in Leens. Het budget 2018 is niet gebruikt en wij verzoeken dit budget toe te voegen aan het budget van 2019.

Participatie en integratie statushouders: k€67

In de afgelopen jaren heeft zich een groot aantal statushouders gehuisvest in de BMW-gemeenten. In totaal zijn er vanuit de Participatiewet 279 statushouders bekend, waarvan 150 personen de afgelopen 3 jaar zijn ingestroomd (peildatum juli 2018). Naar verwachting zullen in de komende periode tot 31 december 2019 een groep van 50 nieuwe volwassen statushouders instromen in de bijstand. Deze groep van in totaal 200 statushouders ontvangen onvoldoende begeleiding van de BMW-gemeenten om te kunnen participeren en integreren in de samenleving. Om te zorgen dat statushouders beter integreren en meer participeren is meer inzet nodig waarbij ook de weg naar werk of scholing wordt meegenomen. Hiervoor is een uitvoeringsplan tot en met december 2019 opgesteld. Om te zorgen dat het uitvoeringsplan ook in 2019 doorgang kan vinden is het nodig dat het resterende budget van 2018 wordt overgeheveld naar 2019.

MT Vitaliteit coördinator: k€68

Het budget voor vitaliteit coördinator is in de voormalige gemeente De Marne ingesteld voor procesondersteuning van initiatieven van inwoners en voor procesondersteuning van het actualiseren of opstellen van een dorpsvisie. In juni 2018 is het project Werken Aan de Dorpen (WadD) gestart, een onderdeel van het project is de mogelijkheid voor dorpen om de dorpsvisie te actualiseren of te schrijven. Er zijn 6 dorpen die hun dorpsvisie willen actualiseren of nog geen dorpsvisie hebben.

De gemeente beweegt mee met het tempo van de inwoners, 4 van de 6 dorpen waren in 2018 nog niet zo ver dat ze kunnen starten met het proces van de dorpsvisie. Deze dorpen hebben aangegeven in 2019 te starten. Met het overhevelen van het resterende budget van 2018 naar 2019 kunnen de dorpen worden begeleid bij het ontwikkelen van hun dorpsvisie.

Bibliotheek: k€19

De colleges van de BMW-gemeenten hebben op 21 november 2018 besloten de subsidie 2019 voor Biblionet incidenteel aan te vullen door budget uit 2018 over te hevelen naar 2019. Deze aanvulling is bestemd voor de eenmalige verhuiskosten van de huidige bibliotheekvoorziening in Leens.

OGGZ BMW: k€117

Dit budget is bestemd voor de kosten van de samenwerking OGGZ van de voormalige gemeenten Bedum, Winsum, De Marne en Eemsum. Het betreft een bijdrage van de centrumgemeente Groningen voor de periode 2014-2019 waarover verantwoording moet worden afgelegd, waarbij de kans aanwezig is dat een eventuele onderschrijding van het budget terugbetaald moet worden.

Maatschappelijk werk: k€36

Voor de uitvoering van de Wet Huisverbod maakt gemeente De Marne gebruik van juridische ondersteuning van gemeente Groningen bij het behandelen van bezwaren en rechtszaken. Veilig Thuis levert de zorgcomponent bij vormen van huiselijk geweld. Het budget is in 2018 niet geheel gebruikt vanwege minder noodzaak tot juridische ondersteuning. Het budget is in 2019 weer noodzakelijk.

Gaswinning: k€97

Afgesproken is dat de BMW-gemeenten de ontvangen lumpsumvergoeding 2018 (2e tranche) overhevelen naar 2019 ter dekking van de begroting 2019 van het programma aardbevingen.

Inzet SPW Werelderfgoedcentrum: k€17

De Stichting Promotie Waddenland (SPW) is de toeristische organisatie van voormalig gemeenten Winsum en De Marne. Het doel van het WEC is om de toeristen vanuit het centrum het gebied te laten verkennen. Het is daarom noodzakelijk dat de Stichting kan integreren in het WEC. Hiervoor is een budget van k€17 beschikbaar gesteld. Omdat de bestemmingsplanprocedure is opgeschort is ook de procedure voor de invulling van het WEC opgeschort en daarmee ook de inzet van de SPW.

Cofinanciering: k€20

In 2018 zijn diverse toezeggingen gedaan aan projecten. Een aantal projecten zijn nog in uitvoering en zullen in 2019 worden afgerond. Na afronding van de projecten vindt betaling plaats.

Werken aan de dorpen: k€387

Het project Werken aan de Dorpen is in 2017 van start gegaan met als resultaat 33 plannen die voor financiering vanuit het project in aanmerking komen. Eind 2017 is voor dit project subsidie aangevraagd bij de NCG. In 2018 is gestart met de uitvoering van de plannen. In 2019 wordt verder uitvoering gegeven aan het project. Het budget bestemd voor de procesgelden is nog niet volledig benut. Voorgesteld wordt het restant van het budget over te hevelen naar 2019.

B2 - Toelichting overige afwijkingen in de reguliere exploitatie

De belangrijkste afwijkingen in de reguliere exploitatie worden hierna genoemd:

Programma Burger en Bestuur:

De belangrijkste afwijkingen hebben betrekking op de hogere uitgaven in verband met de herindeling (N k€64) en de hogere uitgaven voor raadsvergoedingen (N k€70). Voor de hogere raadsvergoedingen is een bedrag ontvangen in de algemene uitkering. Daarnaast is de voorziening in verband met wethouderspensioenen verlaagd met k€ 156.

Programma Veiligheid:

De belangrijkste budgettaire afwijking in dit programma is het gevolg van een vermindering van de bijdrage 2018 aan de Veiligheidsregio Groningen (V k€22).

Programma Verkeer en Vervoer:

De overschrijding in 2018 op het programma Verkeer en Vervoer kan voor een groot deel worden verklaard door hogere kapitaallasten op dit programma dan begroot (N k€132) en het niet benutten van het budget voor revitalisatie en reconstructie van wegen (V k€50) en het deels niet benutten van het budget voor het baggerplan 2018 (V k€39).

Programma Economische zaken, recreatie en toerisme:

Binnen dit programma zijn de belangrijkste afwijkingen de lagere opbrengsten uit de toeristenbelasting (N k€19) en het niet besteden van het budget voor ontwikkeling Waddenkunst (V k€ 43).

Programma Onderwijshuisvesting en educatie:

De geraamde opbrengst bij het beëindigen van de onderwijsbestemming van een aantal scholen gebeurt later dan begroot (N k€ 41). Het gebruik van de regeling leerlingenvervoer is lager dan bij de begroting geraamd (V k€ 100).

Programma Sociaal domein:

De grootste afwijkingen bij dit programma worden veroorzaakt door overschrijdingen op de Jeugdzorg (N k€140) en Wmo (N €630) en participatie (V k€390).

Programma Leefomgeving:

De belangrijkste afwijkingen zijn het gevolg van meer ontvangen bouwleges (V k€ 71), een hogere bijdrage aan de Omgevingsdienst Groningen (N k€30) en een tekort op het budget gaswinning (N k€49). De uitvoering van het project Werken aan de Dorpen vindt voor een groot deel in 2019 plaats. Het niet benutte deel van het budget wordt overgeheveld naar 2019 (V k€387).

Voor een uitgebreidere toelichting op de afwijkingen tussen de actuele begroting en de realisatie wordt verwezen naar de financiële analyse die aan het einde van elk programma is toegevoegd.

Stand van het eigen vermogen

In de onderstaande tabel wordt de stand van het eigen vermogen weergegeven.

bedragen x k€

Eigen vermogen	stand per 31-12-2017	Toevoeging	Onttrekking	stand per 31-12-2018
Algemene reserve <i>(incl. reserve GRP)</i>	3.779	3.075	-4.619	2.235
Bestemde reserves	4.488	684	-1.900	3.272
Totaal reserves	8.268	3.759	-6.519	5.507
Gerealiseerd resultaat boekjaar		1.504		1.504
Totaal eigen vermogen	8.267	5.263	-6.520	7.011

De belangrijkste stortingen in de bestemde reserves hebben plaats gevonden in de volgende bestemde reserves:

- Sociaal Domein (k€ 268)
- Uitvoering plannen dorpen (k€ 320)

De belangrijkste onttrekkingen uit bestemde reserves zijn:

- Herbouw jeugdsoos Wehe den Hoorn (k€ 140)
- Sociaal domein (k€ 938)
- Uitvoering plannen dorpen (k€ 320)

Meer informatie is te vinden in bijlage 5.2 Overzicht en toelichting reserves.

Investeringskredieten

In de onderstaande tabel wordt de stand van de begrote en gerealiseerde investeringskredieten per programma weergegeven.

bedragen x k€

Programma	Restant krediet 2017	mutaties agv. begroting 2018	mutaties raadsbeslui ten 2018	wijziging agv. berap 2018	Totaal beschik- baar krediet	Gereali- seerd	restant krediet naar 2019
Verkeer en vervoer	352	1.513	468	230	2.563	558	2.005
Onderwijshuisvesting en educatie	2.613	969	1.600	20	5.202	1.300	3.902
Sport	162	20	0	0	182	181	1
Milieu	1.119	1.153	0	-14	2.258	709	1.549
Bedrijfsvoering	488	225	139	-77	775	422	353
Specifieke Projecten	4.403	-190	994	-16	5.191	2.058	4.770
Totaal	9.137	3.991	3.201	-47	16.282	5.228	12.691

Toelichting kredietmutaties als gevolg van raadsbesluiten

In de onderstaande tabel worden de begrote investeringskredietmutaties als gevolg van raadsbesluiten weergegeven.

bedragen x k€

Begrotingswijzigingen 2018 investeringskredieten	
2-2018 krediet Kindcentrum Leens	1.600
6-2018 krediet herbouw jeugdsoos Wehe den Hoorn	139
7-2018 krediet Werken aan de Dorpen	994
8-2018 koppelkansen Strandweg-Zoutkamperil	468
Totaal	3.201

2 Beleidsprogramma's

2.1 Burger en bestuur

Inhoud van het beleidsprogramma Burger en bestuur

Dit programma gaat over de relatie tussen de bestuursorganen van de gemeente De Marne en de mensen die er wonen. Die bestuursorganen zijn de gemeenteraad, het college en de burgemeester. Zij geven invulling aan het democratische besluitvormingsproces. Bestuurders en ambtenaren zoeken oplossingen, beantwoorden vragen, leveren producten, geven informatie en luisteren. Ambtenaren ondersteunen daarbij de raad, het college en de burgemeester.

De gemeente De Marne biedt exclusieve diensten aan. Deze diensten zijn ergens anders niet te krijgen. Dat schept de verplichting om open, eerlijk, en transparant te zijn en ook zo te communiceren. Onze houding is burgergericht en onze werkwijze flexibel, voortvarend en slagvaardig. De organisatie werkt als regisseur, netwerker en verbinder om zelfredzaamheid en actief meedoen te stimuleren.

Maatschappelijke ontwikkeling

Wij verlenen diensten aan inwoners, bedrijven en instellingen. Dat doen wij niet alleen vanuit een wettelijke verplichting, maar vooral omdat wij maatschappelijk betrokken zijn. Zo dragen wij bij aan de democratische rechtsstaat. We doen ons werk effectief, efficiënt en transparant. De eigen kracht van onze burgers, wederzijds vertrouwen en een 'ja, mits'-houding zijn onze leidmotieven.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Reguliere taken goed uitvoeren	Zie doelstelling 1 en 4
We bedienen de burger, we betrekken hen en we stimuleren hen om mee te doen	Zie doelstelling 1 en 2
Communicatie en informatievoorziening moet passen bij ontwikkeling en innovatie in de samenleving	Zie doelstelling 3 en 4

Overzicht programma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
We willen het bestuur en de burgers dichter bij elkaar brengen voor een vitale samenleving. We creëren vertrouwen door te verbinden en te vernieuwen met durf en daadkracht.

Doelstelling 1	Optimaliseren dienstverlening 'aan het loket'				
Maatregel 1.1	Dienstverlening Gemeentelijk Contact Centrum (GCC) continueren				
Prestatie Indicator	Medewerkers en werkzaamheden voorbereiden				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Dienstverlening continueren				
Toelichting	Werkzaamheden die we voor de inwoners, organisaties en bedrijven doen, brengen we samen in een GCC. Daar kan iedereen terecht voor bijvoorbeeld een aanvraag, een rijbewijs of met vragen en klachten. Met zo'n GCC kan onze ambtelijke organisatie onze 'klanten' beter en sneller helpen. Het GCC is al bouwkundig en technisch ingericht. De vervolgstap is om het GCC steviger te verankeren in onze organisatie. In een kwaliteitshandvest staan de normen voor de dienstverlening van de gemeente. Uiteindelijk moet iedereen volgens dat kwaliteitshandvest werken.				

	In het kader van de voorbereiding op de herindeling BMW zijn de ontwikkelingen om een volledig Klant Contact Centrum (voorheen GCC) in te richten aangepast. De verdere ontwikkeling van een KCC blijft niet beperkt tot de gemeente De Marne, maar wordt in breder perspectief opgepakt samen met de andere gemeenten. Op basis van de te ontwikkelen visie wordt een dienstverleningsconcept ontwikkeld voor de nieuwe gemeente. Onze focus is en blijft gericht op een optimale dienstverlening.
Rapportage	De focus van het GCC De Marne is in 2018 verlegd naar de inrichting van een KCC in de gemeente Het Hogeland. Samen met de medewerkers van De Marne is hiervoor een dienstverleningsconcept ontwikkeld.

Doelstelling 2	Optimaliseren digitale dienstverlening.				
Maatregel 2.1	Vernieuwen website.				
Prestatie Indicator	Projectplan opstellen.				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Realiseren			
Toelichting	Onderweg naar de herindeling per 1 januari 2019 blijven de inwoners van De Marne ook nog voor de gemeentelijke producten op de eigen website aangewezen. Er moet aandacht blijven voor de gebruiksvriendelijkheid en toegankelijkheid ervan. Er vindt wel meer samenwerking plaats met de andere gemeenten in de herindeling.				
Rapportage	De website van De Marne is met het oog op de herindeling niet vernieuwd, maar wel up-to-date gehouden ten behoeve van de dienstverlening voor inwoners van De Marne tot aan de herindeling.				

Maatregel 2.2	Gemeentebreed digitaal en zaakgericht werken. Het gezamenlijk gestructureerd werken aan zaakgegevens t.b.v. verbeterde bedrijfsvoering, een transparant klantbeeld en een verbeterde dienstverlening				
Prestatie Indicator	Gemeentebreed inrichten van een systeem van digitaal en zaakgericht werken t.b.v. een verbeterde bedrijfsvoering, een transparant klantbeeld en verbeterde dienstverlening				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Afronding			
Toelichting	Digitaal werken is niet meer weg te denken. Dat zal ook gelden voor de gemeente Het Hogeland. Digitaal zaakgericht werken is voor de goede bedrijfsvoering en optimale dienstverlening ook in de nieuwe gemeente onmisbaar. Ook op dit punt vindt intensivering van de samenwerking plaats.				
Rapportage	In de nieuwe gemeente Het Hogeland zal digitaal zaakgericht gewerkt gaan worden. De medewerkers zijn, vooruitlopend op de herindeling, verder vertrouwd geraakt met dit systeem.				

Doelstelling 3	We gaan de band tussen burgers en lokale bestuurders versterken.				
Maatregel 3.2	Contact met de inwoners van de dorpen versterken.				
Prestatie Indicator	De dorpen kennen de vitaliteitscoördinator				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Afronden			
Toelichting	<p>Communicatie tussen de gemeente en haar burgers is goed als die de onderlinge betrokkenheid bij beleidsontwikkeling en bij planvorming vergroot. Hierbij heeft de vitaliteitscoördinator een belangrijke rol.</p> <p>Er verandert veel in de participatiemaatschappij. De overlegstructuur met de dorpen moet daar goed bij passen. Burgers, verenigingen en instellingen krijgen steeds meer verantwoordelijkheid. De gemeente vervult meer een regierol, door te inspireren, activeren, informeren, innoveren en verbinden. Dat we gebruik maken van werk- en denkkracht in de lokale samenleving wordt eerder regel dan uitzondering. Zelfredzaamheid, actief burgerschap en verantwoordelijkheid zijn belangrijke uitgangspunten. Ideeën voor een betere leefomgeving in de kernen en wijken ontwikkelen we samen met de bewoners. Daarnaast zijn er vele initiatieven die zonder de gemeente tot stand komen.</p>				
Rapportage	De vitaliteitscoördinator heeft een belangrijke rol gespeeld in het versterken van het contact van onze gemeente met de inwoners van de dorpen.				

Doelstelling 4	i-Burgerzaken inrichten.				
Maatregel	Gefaseerd invoeren van de i-Burgerzaken apps.				
Prestatie Indicator	Ingericht i-Burgerzakensysteem.				
	2017	2018	2019	2019	2020
		Uitvoering	Afronding	Afronding	
Toelichting	<p>Met de nieuwe i-Burgerzaken apps wordt tegemoet gekomen aan de eisen van de burger voor een goede en snelle dienstverlening op het gebied van burgerzaken. Selfservice voor en door de burger, 24x7 vanaf elk gewenst apparaat. In samenwerking met onze herindelingspartners wordt in 2018 het aantal digitale diensten verder uitgebreid.</p>				
Rapportage	Inrichting van een adequaat i-Burgerzakensysteem is verder opgepakt in het kader van de herindeling.				

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

Wetgeving

- Algemene Wet Bestuursrecht;
- Gemeentewet;
- Wet Gemeenschappelijke Regelingen;
- Wet openbaarheid van bestuur.
- Wet basisregistratie personen

Verordeningen en beleidsdocumenten

- Algemene Plaatselijke Verordening: raad 20 december 2011;
- Verordening Rekenkamercommissie: raad 13 december 2005;
- Reglement van orde gemeenteraad: raad 18 febr. 2003, laatste wijziging 28 september 2010;
- Regeling burgerinitiatief: raad, 28 september 2004;
- Klachtverordening: raad, 19 december 2000, laatste wijziging 21 april 2009;
- Inspraakverordening: raad, 28 oktober 2003;
- Verordening op de Intergemeentelijke commissie van advies voor bezwaarschriften Bedum, De Marne en Winsum, 19 april 2011;
- Mandaatstatuut: 23 oktober 2007, laatste wijziging 5 juli 2011;
- Convenant samenwerking Bedum, De Marne en Winsum, 22 juni 2010.

Wat heeft het gekost?

Bedragen in k€

Specificatie	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Bestuur	1.480	723	2.727	2.998	-270
Burgerzaken	283	394	423	310	112
Totaal lasten	1.762	1.117	3.150	3.308	-158
Bestuur	82	0	898	1.061	-163
Burgerzaken	184	146	156	177	-21
Totaal baten	266	146	1.054	1.238	-184
Saldo baten en lasten	-1.497	-970	-2.096	-2.069	-27
Reserves					
Toevoeging Reserves	0	0	0	0	0
Onttrekking Reserves	0	0	0	0	0
Resultaat	-1.497	-970	-2.096	-2.069	-27

Verklaring van verschillen

Bedragen x k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Taakveld Bestuur	
<i>Salariskosten bestuur - incidenteel</i> De salariskosten binnen het taakveld Bestuur zijn hoger uitgevallen dan begroot.	134(N)
De voorziening wethouderspensioenen is verlaagd met k€ 156.	156(V)
<i>Raadsvergoeding - incidenteel</i> De raadsvergoedingen zijn hoger uitgevallen dan begroot. Hiervoor is een bedrag ontvangen in de algemene uitkering.	70(N)
<i>Budget voor herindeling BMW - incidenteel</i> De kosten die zijn gemaakt in verband met de herindeling zijn hoger uitgevallen dan begroot.	50(N)
<i>Budget voor herindelingsfestiviteit - incidenteel</i> De kosten die zijn gemaakt voor de herindelingsfestiviteiten zijn hoger uitgevallen dan begroot.	14(N)
Taakveld Burgerzaken	
<i>Salariskosten burgerzaken - incidenteel</i> De salariskosten binnen het taakveld Burgerzaken zijn lager uitgevallen dan begroot.	78(V)
<i>Inhuur beveiligingsfunctionaris - incidenteel</i> In verband met de herindeling en de afbouwende werkzaamheden is de beveiligingsfunctionaris minder ingehuurd.	15(V)
<i>Verkiezingen - incidenteel</i> De kosten die zijn gemaakt voor de verkiezingen zijn lager uitgevallen dan begroot.	34(V)
<i>Leges waardedocumenten</i> Er zijn in 2018 meer documenten afgegeven waardoor meer leges geïnd.	20(V)
Overig Diverse kleine positieve en negatieve afwijkingen zorgen gezamenlijk voor een restant verschil.	8(N)
Totale verschil jaarrekening en actuele begroting	27(V)

2.2 Veiligheid

Inhoud van het beleidsprogramma Veiligheid

Dit programma gaat over de brandweezorg, openbare orde en veiligheid, bijzondere wetten en crisisbeheersing/rampenbestrijding. Veiligheid is een breed begrip waar wij structureel in investeren.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Samenwerking en verbinding tussen inwoners, bedrijven en maatschappelijke partners.	Doelstelling 1.

Overzicht programma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
Wij willen een sociaal-veilige leefomgeving waarin wij samen met de inwoners werken aan een adequate brandweezorg in de gemeente De Marne.

Doelstelling 1	Een goede brandweezorg leveren in de gemeente De Marne				
Maatregel	Wij voeren onze wettelijke taken uit en vergroten het brandveiligheidsbewustzijn bij inwoners en instellingen/bedrijven in de gemeente				
Prestatie Indicator	Project 'Geen nood bij brand' uitvoeren				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Voltooien			
Toelichting	<p>De Veiligheidsregio Groningen moet goede brandweezorg leveren en een robuuste crisisorganisatie neerzetten. Het Veiligheidsbestuur heeft hiervoor een begroting en een organisatie- en formatieplan vastgesteld. Met de projecten 'Geen nood bij brand' en "Met de brandweer in gesprek" maken we onze burgers bewust van brandveiligheid en brandrisico's. We willen hen daarmee stimuleren om bijvoorbeeld (meer) rookmelders te installeren.</p> <p>In 2018 gaan we samen met de ondernemers in Lauwersoog zowel binnen- als buitendijk werken aan een veiligere omgeving.</p> <p>Zesendertig vrijwilligers leveren vanuit de kazernes in Zoutkamp en Wehe-den Hoorn de primaire brandweezorg. Cluster 't Hogeland ondersteunt hen daarbij o.a. door middel van het organiseren van opleidingen, oefeningen en het uitvoeren van brandveiligheidscontroles bij bedrijven, instellingen en evenementen.</p>				
Rapportage	<p>In 2018 is een bijeenkomst georganiseerd in Leens: "Met de brandweer in gesprek". De blusgroepen Zoutkamp en Wehe-den Hoorn zijn zowel qua personeel als materieel op sterkte. Er zijn in 2018 29 incidenten in Wehe-den Hoorn bestreden en 58 incidenten in Zoutkamp bestreden. Totaal zijn er 87 incidenten geweest in de gemeente De Marne waarbij de brandweer is ingezet.</p>				

Doelstelling 2	De brandweer in gemeente De Marne werkt risico gestuurd, waarmee de opkomsttijd zo laag mogelijk blijft				
Maatregel	<ul style="list-style-type: none"> In kaart brengen van de daadwerkelijke opkomsttijden van de brandweer in De Marne In gebieden waar de opkomsttijden het grootst zijn, komt extra ondersteuning en gerichte voorlichting 				
Prestatie Indicator	De tijd tussen een brand en de melding verkorten en inwoners bewust maken van de aanrijtijden van de brandweer				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Toelichting	De brandweezorg in gemeente De Marne is al goed, maar door ons te richten op de mogelijkheden om daarbij nog sneller, innovatiever en slimmer te kunnen werken, zien wij mogelijkheden om de brandzorg te optimaliseren. Opkomsttijden hebben onze aandacht en de Veiligheidsregio levert een nieuw regionaal dekkingsplan op. We werken risico gestuurd en integraal aan de brandweezorg in gemeente De Marne. Hierbij zullen de scholen, instellingen en de burgers middels voorlichting actief worden benaderd.				
Rapportage	Brandveiligheidscontroles zijn uitgevoerd en er zijn diverse voorlichtingen verzorgt in scholen en bedrijven. Tevens is er voorlichtingen geven aan bewonersverenigingen en inwoners over het plaatsen van rookmelders en het verhogen van het brandveiligheidsbewust zijn.				

Doelstelling 3	Een sociaal-veilige leefomgeving met een minimum aan criminaliteit en geweld				
Maatregel 3.1	Aanpak van geweldsincidenten heeft de hoogste prioriteit. Aangiften met geweld worden daarom met voorrang opgenomen en altijd onderzocht.				
Prestatie Indicator	Het aantal slachtoffers van een delict waarbij geweld is gepleegd is afgenomen tot 2% van het aantal geregistreerde incidenten.				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Afname tot 2%	Afname tot 1 %	Doorlopend	Doorlopend	Doorlopend
Toelichting	Deze maatregel gaat over alle denkbare vormen van geweld: mishandeling, huiselijk geweld, psychisch geweld, tasjesroof, bedreiging, verbaal geweld, vernieling, moord en doodslag.				
Rapportage	Het aantal geweldsincidenten ten opzichte van het geheel van incidenten bedraagt 1%. De doelstelling is hiermee gerealiseerd.				

Maatregel 3.2	De politie bestrijdt verstoringen van openbare orde en veiligheid. Jongeren die overlast veroorzaken worden doorverwezen naar Bureau Halt. Jongerenwerk heeft direct contact met de jeugd. Waar nodig voert de gemeente de regie bij de aanpak van jeugdoverlast.				
Prestatie Indicator	Handhaving/daling van het aantal jeugdoverlast incidenten resp. doorverwijzingen Halt				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Jeugd overlast: 24	Jeugd overlast: 24			
	Verwijzing Halt: 9	Verwijzing Halt: 9			

Rapportage	<p>De gegevens over overlast jeugd worden geregistreerd door de politie. Die gegevens zijn in 2018 niet meer vastgelegd per gemeente, maar voor het hele gebied van (in 2018) de BMW-gemeenten (thans: Het Hogeland). Voor De Marne is niet specifiek te bepalen of er sprake is van een gelijk blijven, een daling of van een stijging. Overigens is er voor het hele gebied sprake van een daling in absolute getallen van 63 (2017: 259; 2018: 196).</p> <p>Er zijn in 2018 9 verwijzingen naar HALT geweest. Ten opzichte van voorgaande jaren is er geen (verdere) toename.</p>
-------------------	--

Beleidsindicatoren						
Naam indicator	Eenheid	Indicator				
		De Marne	Winsum	Bedum	Eemsmond	Landelijk
Verwijzingen Halt <i>Bron: Halt, 2017</i>	Aantal per 10.000 jongeren 12-17 jr	134,0	92,0	131,0	275,0	131,0
Winkeldiefstallen <i>Bron: CBS, 2017</i>	Aantal per 1.000 inwoners	0,5	0,7	0,5	0,9	2,2
Gewelddsmisdrijven <i>Bron: CBS, 2017</i>	Aantal per 1.000 inwoners	3,0	2,2	1,4	4,4	5,0
Diefstallen uit woning <i>Bron: CBS, 2017</i>	Aantal per 1.000 inwoners	1,5	1,1	2,4	1,3	2,9
Vernielingen en beschadigingen (in de openbare ruimte) <i>Bron: CBS, 2017</i>	Aantal per 1.000 inwoners	4,0	4,4	1,9	7,0	4,8

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

Wetgeving

- Gemeentewet
- Algemene Wet Bestuursrecht
- Wet tijdelijk huisverbod;
- Algemene Plaatselijke Verordening (APV);
- Drank- en Horecawet (DHW);
- Wet Veiligheidsregio's;
- Wet Algemene bepalingen Omgevingsrecht (Wabo);
- Arbowet;
- Besluit Rampen en Zware ongevallen (BRZO);
- Besluit Externe Veiligheid;

Beleidsdocumenten

- Integraal Veiligheidsbeleid 2011-2015;
- Uitvoeringsplan Integraal Veiligheid 2015;
- Handboek Huisverbod uitvoering burgemeesterstaken regio Groningen (juni 2009);
- Convenant Alcohol & Jongeren;
- Preventie- en Handhavingsplan;
- Evenementenbeleid (2005);
- Strategische koers Brandweer en (multi) Crisisbeheersing Veiligheidsregio Groningen 2014-2016.
- Incidentbestrijdingsplan Waddenzee 2011;

Verbonden partijen

Hieronder wordt inzicht gegeven in de bijdrage van verbonden partijen aan dit beleidsprogramma. In de paragraaf verbonden partijen is uitgebreidere informatie beschikbaar over de verbonden partijen : vestigingsplaats, deelnemende partijen, bestuurlijk belang, financieel belang, vermogen en financieel resultaat van de afgelopen jaren.

Naam	Veiligheidsregio Groningen (VRG)
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	De regeling stelt zich ten doel om door regeling en bestuur en door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: a. brandweezorg; b. geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen; c. rampenbestrijding en crisisbeheersing; d. ambulancezorg en brandweer

Wat heeft het gekost?

Bedragen in k€

Specificatie	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Crisisbeheersing en brandweer	916	935	935	912	23
Openbare orde en veiligheid	106	120	120	112	8
Totaal lasten	1.022	1.055	1.055	1.023	32
Crisisbeheersing en brandweer	26	0	0	3	-3
Openbare orde en veiligheid	0	0	0	2	-2
Totaal baten	27	0	0	5	-5
Saldo baten en lasten	-996	-1.055	-1.055	-1.018	-37
Reserves					
Toevoeging Reserves	0	0	0	0	0
Onttrekking Reserves	0	0	0	0	0
Resultaat	-996	-1.055	-1.055	-1.018	-37

Verklaring van verschillen

bedragen in k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Taakveld Crisisbeheersing en brandweer	
<i>Bijdrage Veiligheidsregio Groningen</i> De bijdrage aan de Veiligheidsbijdrage voor 2018 is verminderd met het effect herijking 2017 (aanpassing OOV-sleutel).	22 (V)
Overig Diverse kleine positieve en negatieve afwijkingen zorgen gezamenlijk voor een restant verschil.	15 (V)
Totale verschil jaarrekening en actuele begroting	37(V)

2.3 Verkeer en vervoer

Inhoud van het beleidsprogramma Verkeer en vervoer

Een nette en veilige openbare ruimte

De inrichting van de openbare ruimte is van groot belang voor een vitale kwalitatieve leefomgeving. Die moet schoon, veilig en groen zijn. Hiervoor stellen we beleid op en maken we beheer- en uitvoeringsplannen. In dit programma geven we aan wat we willen bereiken en wat we gaan doen aan het groen, de wegen, de openbare verlichting en bouwwerken zoals bruggen, steigers en kademuren. Wij moeten er voor zorgen dat de inwoners zich betrokken voelen bij hun woonomgeving en daarvoor medeverantwoordelijkheid dragen.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Uitvoering geven aan ingezet beleid	Doelstelling 1 t/m 6

Overzicht programma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
Kwalitatief vitaal houden van de leefomgeving

Doelstelling 1	Zorgen voor een goede bereikbaarheid van de gemeente, met behoud van leefbaarheid en verkeersveiligheid
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Participeren in het project N361Veilig (Provincie Groningen); 2. Voorbereiden plan van aanpak Breed verkeer Ulrum-Leens-Wehe-den Hoorn; 3. Onderhoud van bebording; 4. Verkeersvoorlichting geven aan mensen in verschillende leeftijdsgroepen o.a. via samenwerking met provincie en VVN/VVN de Marne; Project Veilig door de De Marne;
Rapportage	<ol style="list-style-type: none"> 1. Steeds meer onderdelen van het project N361 Veilig komen tot afronding: het project Ranum-Mensingeweer en Lauwersoog zijn afgerond. De werkzaamheden voor de aanleg van 2 rotondes in de N361 nabij Wehe-den Hoorn en Leens hebben de aanbestedingsprocedures doorlopen. 2. Gezamenlijk met bewoners is een plan gemaakt voor de aanpak Breed verkeer Ulrum-Leens-Wehe-den Hoorn . Dit plan zal aan de provincie Groningen worden voorgelegd i.v.m. de financiering vanuit het project "N361 Veilig" 3. Regulier onderhoud aan bebording is uitgevoerd. 4. In samenwerking met het Verkeer- en Vervoersberaad zijn voorlichtingscampagnes gegeven. O.a. BOB, afleiding in het verkeer en voor motorrijders een campagne over veilige kleding.

Doelstelling 2	Zorgen voor een wegennet dat in ieder geval veilig en functioneel onderhouden is op basis van de methodiek rationeel wegbeheer
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wegen onderhouden; 2. Bepalen van de kwaliteit van de wegen door inspecties; 3. Opstellen meerjaren uitvoeringsplan 2019-2023.
Prestatie Indicator	Minimaal 80% van het wegennet is matig tot zeer goed. Percentage asfalt en elementenverharding naar kwaliteit:

	2017	2018	2019	2020	2021
Percentage asfalt: matig tot zeer goed	98%	97%	96%	n.t.b.	n.t.b.
Percentage elementen-verharding: matig tot zeer goed	98%	95%	98%	n.t.b.	n.t.b.
Toelichting	De doelstelling is gebaseerd op het contract met de aannemer wegenonderhoud 2016-2019. Ieder jaar brengen we de kwaliteit van onze wegen in kaart door middel van verschillende categorieën: van 'zeer slecht' tot 'zeer goed'.				
Rapportage	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onderhoud aan gemeentelijke wegen is uitgevoerd op basis van de overeenkomst Onderhoud De Marne 2016-2019. 2. De kwaliteit van de wegen is bepaald door een weg inspectie. 3. Het meerjaren uitvoeringsplan is opgenomen in het plan Beheren met beleid en wordt per jaar ingevuld op basis van de overeenkomst Onderhoud De Marne 2016-2019. 				

Doelstelling 3	Bevorderen van de veiligheid van de woonomgeving door een goede openbare verlichting.				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoer beleidsplan Openbare Verlichting; 2. Opstellen meerjarenuitvoeringsplan Openbare Verlichting 2019-2023. 				
Prestatie Indicator	Het beleid en beheer van de openbare verlichting is actueel				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren	Uitvoeren	Uitvoeren	Uitvoeren
Rapportage	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onderhoud Openbare Verlichting is op basis van het bestek voorbereid en uitgevoerd. 2. Het meerjarenuitvoeringsplan komt voort uit het beheerpakket. De werkzaamheden voor 2019 zijn opgenomen in het plan voor vervangingen voor het groot onderhoud 2018/2019. 				

Doelstelling 4	Terugdringen van het energiegebruik van de openbare verlichting, in 2020 met 20% en in 2030 met 50% ten opzichte van 2013.				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoering; beleidsplan Openbare verlichting; 2. Vervangen waar mogelijk van conventionele verlichting door zeer energiezuinige ledverlichting; 3. Opstellen rapportage energiegebruik en kansen energiebesparing/ duurzaam gebruik energie openbare verlichting. 				
Prestatie Indicator	Lager energieverbruik openbare verlichting ten opzichte van 2013.				
	2017	2018	2019	2020	2021
	11,4%	12,7%	17%	20%	23%
Toelichting	De gemeente De Marne wil met haar openbare verlichting voldoen aan de doelstelling van het SER-Energieakkoord: een breed gedragen akkoord over energiebesparing, duurzame energie en klimaatbeleid.				

Rapportage	<ol style="list-style-type: none"> 1. Alle openbare verlichting is geïnspecteerd. Het onderhoud is op basis van het bestek voorbereid en uitgevoerd. 2. Bij vervangingen is gebruik gemaakt van LED technieken. 3. Onderzoek heeft plaatsgevonden naar waar verlichting vervangen moet worden. Bij elke vervanging wordt elke kans benut om maximaal te besparen op energie. Ten opzichte van 2010 (de start van het beleidsplan) is er 25% energie bespaard). Ten opzicht van 2013 (SER-Energieakkoord) is dit 12,7%.
------------	---

Doelstelling 5	Zorgen dat civiele kunstwerken (bruggen, beschoeiingen, kademuren en steigers) in ieder geval veilig en functioneel onderhouden zijn				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoering beleidsplan Civiele kunstwerken; 2. Opstellen meerjaren uitvoeringsplan 2019-2023 3. project Beschoeiing langs oevers, kanalen en vaarten 2018-2022 				
Prestatie Indicator	Het beleid en beheer van de openbare ruimte is actueel.				
	2017	2018	2019	2020	2021
	uitvoeren	uitvoeren	uitvoeren	uitvoeren	uitvoeren
Toelichting	Om de twee jaar brengen we de kwaliteit van civiele kunstwerken in kaart, uitgedrukt in verschillende categorieën (van 'zeer slecht' tot 'zeer goed').				
Rapportage	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het uitvoeringsplan 2018 voor de bruggen, oeverbeschoeiingen en kademuren is uitgevoerd. 2. Vanuit het beheerpakket i-asset is het meerjarenplan opgesteld. Dit plan wordt gebruikt voor het uitvoeringsplan 2019. 3. Rond de Douwenstertil zijn de werkzaamheden gestart. Hier zijn stalen damwanden aangebracht. De voorbereiding voor het vervangen van overige beschoeiingen zijn gestart, waarbij diverse stakeholders betrokken zijn en koppelkansen worden gezocht met bijvoorbeeld het waterschap Noorderzijlvest. 				

Doelstelling 6	Een optimaal beheer en onderhoud op basis van het groenbeheerplan				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoeren van het beheerplan Openbare Ruimte (Groen) waaronder adoptiegroen; 2. Herijken onderhoud schelpenpaden; rapportage alternatieven. 3. Opstellen meer jaren uitvoeringsplan Groenonderhoud 2019-2020. 4. Beheer recreatieve voorziening. 5. Het onderhouden van de bermen langs wegen. 				
Prestatie Indicator	Het aantal overeenkomsten adoptiegroen neemt toe				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Uitvoeren	Uitvoeren	Uitvoeren	Uitvoeren	Uitvoeren
Toelichting	Voor het onderhoud van schelpenpaden worden alternatieven gezocht om het onderhoud te verbeteren.				

Rapportage	<p>1. Uitvoering van het beheerplan 2018. Het adoptiegroen is op een zelfde niveau gebleven als in 2017.</p> <p>2. Waar nodig zijn de schelpenpaden mechanisch losgemaakt met een kopeg en weer onder profiel gelegd. Alternatieven voor schelpenpaden worden verder onderzocht in 2019.</p> <p>3. In de nieuwe gemeente wordt het beleid geharmoniseerd en een nieuw meerjarenplan opgesteld. In 2018 waren er geen bijzonderheden ten aanzien van de uitvoering van het groenonderhoud.</p> <p>4. Zie opmerking bij 3</p> <p>5. Langs diverse wegen zijn de bermen afgeschraapt en weer onder profiel gelegd.</p>
------------	---

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

- Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan (GVVP), raad september 2009, herijkt raad mei 2015;
- Wegenbeheerplan (beheren met beleid) 2016-2020
- De Marne Duurzaam Verlicht beleidsplan openbare verlichting; raad december 2009;
- Notitie Beeldend Beleidsplan Openbare Verlichting; raad december 2017;
- Beleidsplan civiele kunstwerken; raad december 2015;
- Beheerplan openbare ruimte (BOR); raad november 2008; herijkt 2013;
- Kwaliteitsplan openbaar groen; raad november 2008

Wat heeft het gekost?

Bedragen in k€					
Specificatie	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Verkeer en vervoer	2.025	2.102	2.221	2.342	-121
Recreatieve havens	157	121	113	151	-38
Economische havens en waterwegen	88	166	166	82	84
Openbaar vervoer	3	4	4	3	0
Totaal lasten	2.272	2.392	2.503	2.578	-75
Verkeer en vervoer	12	10	25	27	-2
Recreatieve havens	0	3	3	0	2
Economische havens en waterwegen	0	0	0	2	-2
Openbaar vervoer	0	0	0	0	0
Totaal baten	12	12	27	29	-2
Saldo baten en lasten	-2.261	-2.380	-2.476	-2.549	73
Reserves					
Onttrekking Reserves	4	0	119	119	0
Resultaat	-2.257	-2.380	-2.357	-2.430	73

Verklaring van verschillen

Bedragen x k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Taakveld Verkeer en vervoer	
<i>Salariskosten Verkeer en vervoer - incidenteel</i> De salariskosten binnen het taakveld Verkeer en Vervoer zijn hoger uitgevallen dan begroot.	66(N)
<i>Kapitaallasten onderhoud wegen - incidenteel</i> De kapitaallasten van het onderhoud van wegen zijn hoger dan begroot.	115(N)
<i>Revitalisatie en reconstructie wegen - incidenteel</i> Het budget voor revitalisatie en reconstructie wegen is niet gebruikt.	50(V)
OVERHEVELINGEN Voor het verbeteren van de verkeerssituatie bij het IKC in Eenrum wordt een niet-verbruikt deel van het budget beheer en onderhoud wegen en het budget voor onderhoud bruggen van 2018 overgeheveld naar 2019. Deze werkzaamheden konden in 2018 nog niet worden uitgevoerd.	12(V)
Taakveld Recreatieve havens	
<i>Kapitaallasten - incidenteel</i> De kapitaallasten van het herstel dampier Zoutkamp zijn hoger dan begroot.	48(N)
Taakveld Economische havens en waterwegen	
<i>Kapitaallasten - incidenteel</i> De kapitaallasten van onderhoud beschoeiing zijn lager dan begroot.	31(V)
<i>Baggerplan Bedum en de Marne - incidenteel</i> Het budget voor het baggerplan in 2018 is voor een deel niet gebruikt.	39(V)
OVERHEVELINGEN Voor het verbeteren van de verkeerssituatie bij het IKC in Eenrum wordt een niet-verbruikt deel van de budget voor planmatig onderhoud beschoeiingen van 2018 overgeheveld naar 2019. Deze werkzaamheden konden in 2018 nog niet worden uitgevoerd.	13(V)
Overig Diverse kleine positieve en negatieve afwijkingen zorgen gezamenlijk voor een restant verschil.	11(V)
Totale verschil jaarrekening en actuele begroting	73(N)

2.4 Economische zaken, recreatie en toerisme

Inhoud van het beleidsprogramma Economische zaken, recreatie en toerisme

Dit programma gaat over wat de gemeente doet voor de lokale economie, in het bijzonder voor landbouw, visserij, recreatie, toerisme en overige bedrijvigheid.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Het netwerk tussen burgers en lokale bestuurders versterken. Burgers dichter bij elkaar brengen en onderlinge banden versterken.	Doelstelling 1
Bedrijven faciliteren en stimuleren in het verder ontwikkelen van producten en diensten en de promotie daarvan.	Doelstelling 2
Projecten uitvoeren die een impuls geven aan de verdere ontwikkeling van recreatie en toerisme in het Lauwersmeergebied.	Doelstelling 3

Overzicht programma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
We willen het economisch klimaat in De Marne versterken. Ook willen we kansen en groeimogelijkheden voor het midden- en kleinbedrijf, voor recreatie en toerisme en voor landbouw en visserij benutten. Dit doen we door te verbinden en door de samenwerking te zoeken met bedrijven en ondernemers.

Doelstelling 1	Het netwerk tussen de gemeente en bedrijven en bedrijven onderling in de verschillende branches hechter maken				
Maatregel	1. Opbouwen en onderhouden van een netwerk; 2. Organiseren van ondernemersavonden; 3. Bezoeken van ondernemersverenigingen; 4. Afleggen van bedrijfsbezoeken.				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> • Twee keer per jaar wordt een ondernemersavond georganiseerd; • Eén keer per jaar worden de ondernemersverenigingen bezocht; • Er worden minimaal tien bedrijfsbezoeken afgelegd. 				
	2017	2018	2019	2020	2021
		2 ondernemersavonden 1 x bezoek ondernemersvereniging Minimaal 10 bedrijfsbezoeken			
Toelichting	<u>Opbouwen en onderhouden van een netwerk</u> Om kansen te benutten worden contacten gelegd met belangenpartijen, kennisnetwerken, maatschappelijke instellingen, zoals het Midden- en Kleinbedrijf Noord (MKB-Noord), de Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (NOM), het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Jonge Bedrijven Netwerk Groningen, Noordelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (NLTO), Raad van Advies Waddenzeehavens, Stichting Hulp in nood, Economic Board Groningen etc. Deze contacten zijn er in de vorm van een-op-een afspraken, netwerkbijeenkomsten, denktanksessies en informatiebijeenkomsten.				

	<p>Sinds 2016 is een intensieve samenwerking met de Economic Board tot stand gekomen en volgen wij de ontwikkelingen m.b.t. de aardbevingsproblematiek. Als er kansen zijn benutten wij deze. Wij verzorgen de ambtelijke vertegenwoordiging in het samenwerkingsverband met de DEAL gemeenten, cluster MEDAL, m.b.t. de uitvoeringsagenda Arbeidsmarkt en Economie. Deze richt zich tevens op de kansen voor werkgelegenheid voortvloeiend uit de aardbevingsproblematiek. Momenteel wordt onderzocht hoe dit na de gemeentelijke herindeling wordt georganiseerd.</p> <p>Daarnaast zijn wij actief in het veld aanwezig en onderhouden, doorgaans meerdere keren per week, rechtstreekse contacten met ondernemers. Ook verzorgen wij de communicatie via de sociale media (Twitter en LinkedIn).</p> <p><u>Twee keer per jaar een ondernemersavond organiseren</u></p> <p>Doel van de ondernemersavonden is versterking en stimulering van het ondernemersnetwerk en bruggen slaan tussen de verschillende branches. Door het vergroten en verstevigen van het ondernemersnetwerk stimuleren we nieuwe initiatieven, klantencontacten en samenwerkingsverbanden .</p> <p><u>Eén keer per jaar de ondernemersverenigingen bezoeken</u></p> <p>In De Marne is nog een aantal ondernemersverenigingen actief. Belangrijk is dat wij deze één keer per jaar bezoeken zodat we weten wat er speelt en waar de doelen van deze verenigingen liggen. Hierdoor wordt de onderlinge band versterkt en de (onderlinge) samenwerking met de ondernemers gepromoot. Daarnaast dienen de avonden voor kennisuitbreiding en kennisdeling.</p> <p><u>Minimaal tien bedrijfsbezoeken met de portefeuillehouder afleggen</u></p> <p>De portefeuillehouder legt samen met het taakveld Economische Zaken bedrijfsbezoeken af, om de band met de ondernemers te versterken en op de hoogte te zijn van de ontwikkelingen in het veld.</p>
Rapportage	<p>2018 stond geheel in het teken van voorbereiding op de gemeentelijke herindeling. Daar waar mogelijk is samenwerking tot stand gekomen in de BMW gemeenten. Dit heeft o.a. geresulteerd in het gezamenlijk organiseren van Het Hogelandplein op de Noordelijke promotiedagen te Groningen. In juni is in dit kader ook een gezamenlijke ondernemersavond georganiseerd. Doel van de avond was om input te krijgen van de ondernemers voor de bouwstenen voor het nieuwe beleid. Er waren een aantal workshops waar ondernemers aan deel konden nemen. Ook zijn de eerste stappen gezet voor het oprichten van een ondernemersvereniging Het Hogeland.</p>

Doelstelling 2	Bedrijven faciliteren en stimuleren om producten en diensten te ontwikkelen en te promoten				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Via de stichting Promotie Waddenland uitvoering geven aan toeristische informatievoorziening en regiomarketing; 2. Actief inspelen op vragen van ondernemers; 3. Daar waar mogelijk meewerken/ondersteuning bieden aan promotionele acties. 				
Prestatie Indicator	Het aantal toeristische overnachtingen neemt jaarlijks toe met 5%				
	2017	2018	2019	2020	2021
	5%	5%	5%	5%	5%

Toelichting	<p><u>Toeristische informatievoorziening en regiomarketing</u></p> <p>De gemeente heeft samen met toeristische ondernemers de Stichting Promotie Waddenland (SPW) opgericht. Die stichting voert ons Beleidsplan Recreatie en Toerisme uit. Zij zorgen voor de regiomarketing en voorzien toeristen van informatie. Ze werken daarbij samen met Marketing Groningen en de toeristische ondernemers. Wij stemmen regelmatig af met de stichting en stimuleert/faciliteert waar mogelijk incidentele projecten. Ook wordt ingezet om de SPW te betrekken bij de ontwikkeling van het Werelderfgoedcentrum.</p> <p><u>Actief inspelen op vragen van ondernemers</u></p> <p>Ondernemers die zich willen vestigen of verder ontwikkelen komen vaak met vragen bij de gemeente. De gemeente geeft hun informatie en heeft een adviserende rol. Hierbij valt te denken aan adviseren over bestemmingsplannen, mogelijkheden voor vestiging, over subsidiemogelijkheden en het leggen van verbindingen met andere organisaties, bedrijven en kennisinstellingen.</p> <p><u>Promotie-acties</u></p> <p>Samen met ondernemersbelangen Leens wordt onderzocht hoe het winkelcentrum beter in de markt gezet kan worden als onderdeel van de centrumfunctie van Leens.</p>
Rapportage	<p>De Stichting Promotie Waddenland (SPW) geeft uitvoering aan de toeristische informatievoorziening in De Marne en Winsum. In 2018 zijn er diverse overleggen gevoerd met de toeristische organisaties in de BMW-gemeenten. Dit heeft nog niet geresulteerd tot één toeristische organisatie voor Het Hogeland. De afspraak is gemaakt om in 2019 dit verder gestalte te gaan geven. Er zijn met de SPW diverse gesprekken gevoerd rond de realisatie van het WEC-Waddenzee en de rol die zij hierin kunnen vervullen.</p> <p>Er zijn diverse bedrijfscontacten geweest in samenwerking met de vak afdelingen.</p>

Doelstelling 3	Impuls geven aan de verdere ontwikkeling van recreatie en toerisme in het Lauwersmeergebied				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoeren project PROLoog; 2. Initiëren van en meewerken aan kansrijke economische en toeristische/recreatieve projecten. 				
Prestatie Indicator	Het realiseren van projecten zoals opgenomen in het programma PROLoog (zie hiervoor programma Leefomgeving).				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Realiseren projecten PROLoog	Realiseren projecten PROLoog	Idem	Idem	Idem
Toelichting	<p><u>Uitvoering geven aan PROLoog</u></p> <p>Met het Plan voor Regie en Ruimtelijke Ontwikkeling Lauwersoog (PROLoog) werken we aan de gebiedsontwikkeling rond Lauwersoog en het Lauwersmeer. Deze kent twee pijlers die elkaar versterken. Enerzijds de visserijsector, anderzijds recreatie en toerisme. Verderop wordt nader ingegaan op het programma PROLoog.</p> <p><u>Initiëren van kansrijke economische en toeristische/recreatieve projecten</u></p> <p>Wij werken actief mee aan de voorbereiding en/of uitvoering van projecten. Voorbeelden hiervan zijn: De Maakplaats, Rondje Lauwersmeer, Lauwersom, Strandweg, Werelderfgoedcentrum, projecten van Landschapsbeheer en het Routebureau.</p>				
Rapportage	<p>Er is verder uitvoering gegeven aan de werkzaamheden binnen het project PROLoog. Het Rondje Lauwersmeer is tot uitvoering gekomen. Er is veel geïnvesteerd in het creëren van draagvlak bij diverse partijen.</p>				

Doelstelling 4	Impuls geven aan de verdere ontwikkeling en verduurzaming van de visserijsector				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inzetten op een vervolg van het project North Sea Fish, met name gericht op het behoud van de ‘aanjager innovatieve visserij’; 2. Samen met andere partners bewerkstelligen dat het Westgat op voldoende diepte wordt gehouden; 3. Onderzoek naar de mogelijkheden van een verdere samenwerking tussen Groninger Seaports en de Exploitatiemaatschappij Haven Lauwersoog. 				
Prestatie Indicator	De gemeente De Marne heeft voor de aanstelling van de contactpersoon visserij in de komende jaren k€ 20 per jaar gereserveerd in haar begroting. Door de provincie wordt nog gezocht naar aanvullende financiering.				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Toelichting	<p><u>Aanjager innovatieve visserij</u> Tot 1 januari 2015 was de gemeente De Marne trekker van het project North Sea Fish (NSF). Aan dit project werkte ook een ‘aanjager innovatieve visserij’ mee. Deze heeft het contact tussen vissers op Lauwersoog en Zoutkamp bevorderd. Dit heeft een vervolg gekregen en loopt nu door tot 1 januari 2019. In 2017 is de nieuwe visserijcontactpersoon aangesteld.</p> <p><u>Westgat</u> De afgelopen jaren is samen met de provincie sterk ingezet voor het uitbaggeren van het Westgat. In februari 2018 zullen deze werkzaamheden als een pilot worden uitgevoerd. In gesprek met de natuurorganisaties wordt gekeken naar de toekomst van Lauwersoog en een duurzame doorontwikkeling van de haven. Ook de toegankelijkheid van de haven is hierin een belangrijk onderwerp.</p> <p><u>Samenwerking Groninger Seaports en EHL</u> Op dit moment werken Groninger Seaports en EHL al op een aantal terreinen samen. Samen met de andere aandeelhouders van de EHL wordt onderzocht in hoeverre deze samenwerking verder uitgebouwd kan worden, wat hiervan de voor- en nadelen zijn en op welke wijze deze samenwerking dan vorm kan krijgen.</p>				
Rapportage	<p>In samenwerking met de aanjager visserij is een excursie georganiseerd naar Texel en Den Oever voor de vissers en de EHL. Dit heeft geresulteerd in een plan van aanpak voor de haven van Lauwersoog.</p> <p>In 2018 is het Westgat uitgebaggerd. De toegankelijkheid van de haven Lauwersoog is hiermee aanzienlijk verbeterd.</p>				

Beleidsindicatoren						
Naam indicator	Eenheid	Indicator				
		De Marne	Winsum	Bedum	Eems- mond	Landelijk
Func tiemenging <i>Bron: LISA, 2017</i>	%	41,8%	38,1%	39,6%	41,1%	52,4%
Vestiging (van bedrijven) <i>Bron: LISA, 2017</i>	Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15 t/m 64 jaar	158,1	129,1	110,7	128,3	139,7

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

- Beleidsvisie Recreatie en Toerisme (2013)
- PROLoog, plan voor regie en ruimtelijke ontwikkeling Lauwersoog (2011)
- Koers op het Lauwersmeer (2013)

Meting

Kengetallen	Resultaat 2017	Resultaat 2018
Aantal overnachtingen (aanslag toeristenbelasting)	210.000	202.000
Bedrijfsbezoeken	10	10

Wat heeft het gekost?

Bedragen in k€

Specificatie	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Economische ontwikkeling	109	68	73	89	-16
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	61	59	59	56	4
Economische promotie	85	98	98	94	5
Openbaar groen en (openlucht)recreatie	863	890	924	845	79
Totaal lasten	1.118	1.116	1.155	1.083	72
Economische ontwikkeling	0	0	0	0	0
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	0	7	7	4	3
Economische promotie	473	512	512	472	40
Openbaar groen en (openlucht)recreatie	0	1	41	30	11
Totaal baten	473	519	559	506	53
Saldo baten en lasten	-645	-596	-596	-577	-18
Reserves					
Toevoeging Reserves	0	0	13	13	0
Onttrekking Reserves	46	0	66	66	0
Resultaat	-599	-596	-543	-524	-18

Verklaring van verschillen

Bedragen * k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Taakveld Openbaar groen en (openlucht)recreatie	
<i>Beheer recreatieve voorzieningen - incidenteel</i> Het budget voor het beheer van recreatieve voorzieningen in 2018 is niet gebruikt.	20(V)
<i>Beheerskosten agv PROloog Lauwersom - incidenteel</i> Het budget voor het beheer en onderhoud van nieuwe werken voor de verschillende onderdelen van PROloog is in 2018 niet volledig benut. Deze werken behoeven in het begin relatief weinig onderhoud, waardoor er in 2018 onderhoudsgeld is overgebleven.	12(V)
OVERHEVELING In samenwerking met de gemeenten Oldambt en Delfzijl wordt inhoud gegeven aan de Waddenkustopgave. Dit project is nog niet afgerond en zal in 2019 verder worden ontwikkeld. Het niet-gebruikte budget voor ontwikkeling Waddenkust van 2018 wordt overgeheveld naar 2019.	43(V)
Taakveld Economische promotie	
<i>Toeristenbelasting - incidenteel</i> De baten uit toeristenbelasting zijn in 2018 lager dan begroot.	38(N)
Overig Diverse kleine positieve en negatieve afwijkingen zorgen gezamenlijk voor een restant verschil.	19(N)
Totale verschil jaarrekening en actuele begroting	18(V)

2.5 Onderwijshuisvesting en Educatie

Inhoud van het beleidsprogramma Onderwijshuisvesting en Educatie

Dit programma beschrijft wat de gemeente doet op het gebied van onderwijshuisvesting en educatie. Naast het verzorgen van adequate huisvesting voor scholen gaat het hier over onze inspanningen op het gebied van peuterspeelzaalwerk, kinderopvang, leerlingenvervoer en integrale kindcentra

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
We investeren in maatregelen voor de fysieke- en sociale peiler in het Woon- en Leefbaarheidsplan	Doelstelling 1 en 2
We investeren in integrale kindcentra	Doelstelling 1 en 3

Overzicht programma

We investeren samen met de schoolbesturen in onderwijsgebouwen waarin ruimte is voor andere functies. We stimuleren de ontwikkeling van integrale kindcentra, waarin scholen, peuterspeelzaalwerk en kinderopvang met elkaar samenwerken. Waar nodig verzorgen we het vervoer van leerlingen die binnen de doelgroep vallen.

Doelstelling 1	Onze schoolgebouwen, peuterspeelzalen en kinderopvang voorzieningen moeten van goede kwaliteit zijn				
Maatregel 1.1	We houden dan wel brengen de basisscholen in goede staat				
Prestatie Indicator	Zorgen voor goede huisvesting van scholen				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Uitvoeren IHP	Uitvoeren IHP	Uitvoeren IHP	Uitvoeren IHP	Uitvoeren IHP
Toelichting	In 2015 heeft de gemeenteraad het geactualiseerde Integraal Huisvestingsplan (IHP) voor scholen vastgesteld. In het IHP staat welke investeringen de gemeente en de scholen tot en met 2019 doen om goed gehuisvest te zijn. In 2016 is gestart met uitvoeren van het IHP volgens planning.				
Rapportage	Het Integraal Huisvesting Plan is in 2018 uitgevoerd volgens planning.				

Maatregel 1.2	Handhaving Wet Kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen				
Prestatie Indicator	Alle voorzieningen voor kinderopvang moeten voldoen aan de gestelde kwaliteitseisen. Als zij dat niet doen, dan treden wij handhavend op.				
	2017	2018	2019	2020	2021
	100% van de voorzieningen voldoen aan de kwaliteitseisen	100% van de voorzieningen voldoen aan de kwaliteitseisen	100% van de voorzieningen voldoen aan de kwaliteitseisen	100% van de voorzieningen voldoen aan de kwaliteitseisen	100% van de voorzieningen voldoen aan de kwaliteitseisen
Rapportage	Alle voorzieningen voor kinderopvang zijn in 2018 geïnspecteerd. Geen van de inspecties gaf aanleiding tot handhaving.				

Maatregel 1.3	Peuterspeelzaalwerk De Marne uitvoeren				
Prestatie Indicator	Zorgen voor toegankelijk peuterspeelzaalwerk				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Huidige locaties in stand houden	Huidige locaties in stand houden	Huidige locaties in stand houden	Huidige locaties in stand houden	Huidige locaties in stand houden
Toelichting	Peuterspeelzaalwerk creëert optimale ontwikkelingskansen voor kinderen van twee tot vier jaar. De Stichting Peuterspeelzaalwerk De Marne voert het peuterspeelzaalwerk op zeven locaties binnen onze gemeente uit en krijgt daar subsidie voor.				
Rapportage	Door de invoering van de wet Harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzaalwerk vindt er in Nederland harmonisatie plaats van peuterspeelzaalwerk en kinderopvang. In 2017 zijn er verschillende stappen genomen om te komen tot nieuw beleid. In 2018 is de harmonisatie afgerond en is een subsidieregeling peuteropvang in voorbereiding.				

Maatregel 1.4	Continueren en verbeteren van het aanbod Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE)				
Prestatie Indicator	VVE resultaten volgen op de basisschool				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Doelgroep bereik minimaal 85%	Doelgroep bereik minimaal 85%	Doelgroep bereik minimaal 85%	Doelgroep bereik minimaal 85%	Doelgroep bereik minimaal 85%
Toelichting	Doelgroepkinderen volgen maximaal een jaar lang extra dagdelen Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE). Het doel van VVE is de ontwikkeling van kinderen spelenderwijs te bevorderen en taalachterstanden weg te werken. Zo maken zij een goede start op de basisschool. We willen alle kinderen die dat nodig hebben VVE kunnen bieden.				
Rapportage	In 2018 zijn de afspraken over de doorlopende lijn in de VVE, met de uitvoerende organisaties gemonitord. Per 1 januari 2018 zijn de peuteropvanglocaties 3.5 uur opengegaan en zijn op 5 van de 7 locaties 3 of 4 dagdelen geopend. De VVE peuters gaan 3 dagdelen naar de eigen locatie. Hiermee wordt voldaan aan het VVE criterium.				

Doelstelling 2	Leerlingen moeten aanspraak kunnen maken op leerlingenvervoer				
Maatregel 2.1	We voeren het leerlingenvervoer uit. Zie ook programma 7.2				
Prestatie Indicator	Leerlingen binnen de doelgroep worden vervoerd naar school				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Klant-tevredenheids onderzoek: minimaal een 7,5	Klant-tevredenheids onderzoek: minimaal een 7,5	Klant-tevredenheids onderzoek: minimaal een 7,5	Klant-tevredenheids onderzoek: minimaal een 7,5
Toelichting	Voor het schooljaar 2016/2017 is er een klanttevredenheidsonderzoek naar het leerlingenvervoer uitgevoerd in de regio Noord-Groningen. Het algemeen rapportcijfer was een 7,8. We streven ernaar om in het schooljaar 2018/2019 de kwaliteit en tevredenheid op tenminste hetzelfde niveau te houden.				

Doelstelling 3	We stimuleren de ontwikkeling van integrale kindcentra				
Maatregel 3.1	Stimuleren ontwikkeling integrale kindcentra				
Prestatie Indicator	Bijdrage aan Kennisplatform Kindvoorziening				
	2017	2018	2019	2020	2021
	voorbereiden realisering IKC's	Realisering 1 IKC's	Realisering 2 IKC	Realisering 2 IKC's	
Toelichting	De afgelopen drie jaar heeft De Marne bijgedragen aan het Kennisplatform Kindvoorzieningen Noord-Groningen. Dit platform heeft in De Marne mede geleid tot initiatieven voor een kindcentrum in zowel Leens als Eenrum. Plannen hiervoor zijn in het IHP 2015 door de gemeenteraad vastgesteld. In 2017 zijn voorbereidingen getroffen om in 2018 en 2019 de twee IKC's te realiseren.				
Rapportage	De ontwikkeling van de kindcentra liggen op schema voor oplevering voor aanvang van schooljaar 2019/20. Zij voldoen aan de kwaliteitseisen.				

Naam indicator	Eenheid	Indicator				
		De Marne	Winsum	Bedum	Eemsmond	Landelijk
Absoluut verzuim <i>Bron: Ingrado, 2017</i>	Aantal per 1.000 leerlingen 5-18 jr	0,68	0,00	3,71	0,00	1,82
Relatief verzuim <i>Bron: Ingrado, 2017</i>	Aantal per 1.000 leerlingen 5-18 jr	37,86	25,88	25,34	22,53	26,58
Vroegtijdig schoolverlaters zonder startkwalificatie (vsv-ers) <i>Bron: DUO, 2016</i>	% deelnemers aan het VO en MBO onderwijs	1,9%	1,3%	0,9%	1,5%	2%

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

Wetgeving

- Wet op de Jeugdzorg;
- Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo);
- Wet Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie (OKE);
- Wet innovatie en kwaliteit kinderopvang (IKK)
- Wet op het Primair Onderwijs;
- Wet op het Voortgezet Onderwijs;
- Leerplichtwet.

Beleidsdocumenten

- Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente De Marne 2012;
- Verordening ruimte- en inrichtingseisen peuterspeelzalen gemeente De Marne 2011;
- Beleidsregels handhaving Wet Kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen gemeente De Marne 2014;
- Wmo Beleid BMW 2015-2018;
- Integraal huisvestingsplan De Marne;
- Waddenmodel;
- Beleidsnotitie Doelgroepen bepaling en toeleiding VVE in de BMW gemeenten;
- Samenwerkingsconvenant Centrum voor Jeugd en Gezin Noord-Groningen
- Verordening leerlingenvervoer 2011.

Kengetallen

	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal peuterspeelzalen	7	7	7	7	7
Aantal kinderdagverblijven	4	4	4	4	4
Aantal buitenschoolse opvang	2	2	2	2	2
Aantal gastouders	32	33	29	25	30*
Doelgroepbereik VVE	64,3%	85%	nbn	nbn	nbn**
Aantal jeugdsozen en hangplekken	6	7	7	7	7

* Peildatum 12-02-2018

** Doelgroepbereik VVE nog niet bekend ivm lopend jaar.

Verbonden partijen

Hieronder wordt inzicht gegeven in de bijdrage van verbonden partijen aan dit beleidsprogramma.

Naam	Gemeenschappelijk orgaan Openbaar Primair Onderwijs
Rechtsvorm	Samenwerking (Gemeenschappelijk Orgaan)
Doelstelling en openbaar belang	Bundeling toezichthoudende taken als bedoeld in artikel 48 Wet op het Primair Onderwijs i.v.m. regionale stichting openbaar onderwijs.

Wat heeft het gekost?

Specificatie	Bedragen in k€				
	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Onderwijshuisvesting	650	366	344	380	-35
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	495	591	560	521	40
Totaal lasten	1.146	957	904	900	4
Onderwijshuisvesting	103	0	0	2	-2
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	97	77	77	100	-23
Totaal baten	199	77	77	102	-25
Saldo baten en lasten	-946	-881	-828	-798	-29
Reserves					
Toevoeging Reserves	50	25	56	56	0
Onttrekking Reserves	71	79	79	79	0
Resultaat	-926	-826	-805	-775	-29

Verklaring van verschillen

Bedragen * k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Taakveld Onderwijshuisvesting	
<i>Beheer en onderhoud onderwijshuisvesting - incidenteel</i> In verband met compensatie van de OZB betalingen door het primair en voortgezet onderwijs over 2018 wordt het hiervoor geraamde budget overschreden.	21(N)
<i>Beleid huisvesting openbaar basisonderwijs -incidenteel</i> Het beëindigen van de onderwijsbestemming van een aantal scholen gebeurt later dan begroot.	41(N)
Taakveld Onderwijsbeleid en leerlingzaken	
<i>Organisatie leerlingenvervoer</i> Een deel van het budget is niet gebruikt omdat er minder ouders een beroep hebben gedaan op de regeling leerlingenvervoer dan is voorzien in de begroting.	100(V)
Overig Diverse kleine positieve en negatieve afwijking zorgen samen voor een restant verschil.	9(N)
Totaal verschil jaarrekening en actuele begroting	29(V)

2.6 Sport, kunst en cultuur

2.6.1 Sport

Inhoud van het deelprogramma Sport

Sporten is gezond. Niet alleen gezond voor lichaam en geest, maar je onderhoudt er ook je sociale contacten mee. We vinden sport dan ook belangrijk voor de sociale binding in de gemeente en voor het welbevinden van onze burgers. De gemeente De Marne biedt haar inwoners, met speciale aandacht voor jeugd en ouderen, gevarieerde sport- en bewegingsactiviteiten aan.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Verbanden in en tussen de dorpen versterken	We kijken samen met de inwoners hoe we onze burgers actief aan het sporten krijgen.

Overzicht deelprogramma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
<p>De gemeente De Marne wil voor haar inwoners en derden een gemeente zijn waar het prettig recreëren en wonen is. Daarom bieden wij:</p> <ul style="list-style-type: none"> • diverse sportaccommodaties; • sportstimulering; • nieuwe initiatieven op het gebied van sport, onderwijs en welzijn; • ondersteuning van sportverenigingen; • hulp bij het leggen van verbindingen met andere organisaties.

Doelstelling 1	Inwoners uit De Marne stimuleren zoveel mogelijk te sporten en te bewegen, evenals het belang van een gezonde levensstijl te bevorderen.				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Beheren en onderhouden van sportaccommodaties (samen met gebruikers); 2. Inzetten van een combinatiefunctionaris (zie toelichting); 3. Aanbieden van een gevarieerd aanbod. 				
Prestatie Indicator	Aantal deelnemers aan sport- en beweegactiviteiten groeit				
	2017	2018	2019	2020	2021
	850	900	900	900	900
Toelichting	Sport en bewegen zijn populaire vormen van vrijetijdsbesteding. Dat heeft diverse positieve maatschappelijke effecten. Zo kan lichaamsbeweging een middel zijn voor integratie, gezondheidsbevordering, ontplooiing en zelfredzaamheid.				
Rapportage	<p>Met de gebruikers van de buitensportaccommodaties (voetbalvelden en het zwembad) zijn onderhoudsafspraken gemaakt en is de verantwoordelijkheid voor goed onderhoud gedeeld. De binnensportaccommodaties worden volledig door de gemeente onderhouden.</p> <p>De combinatiefunctionaris sport heeft jaarlijks een doorlopend en gevarieerd aanbod van diverse sport- en beweegactiviteiten. Daar waar mogelijk of noodzakelijk gaat dit in samenwerking met verenigingen of andere betrokkenen.</p>				

Doelstelling 2	Behouden en versterken van de relatie met de beleidsterreinen jeugd, gezondheid en de Wet maatschappelijke Ondersteuning. Door samenwerking streven we naar verbeterde leefbaarheid, gezondheid, een verhoogde betrokkenheid van de burgers en een openbare ruimte die uitnodigt tot bewegen.				
Maatregel	1. Continueren van een gevarieerd aanbod; 2. Inzetten van een combinatiefunctionaris (zie toelichting).				
Prestatie Indicator	Aantal verenigingen die een actieve maatschappelijke rol vervullen				
	2017	2018	2019	2020	2021
	17	18	19	20	20
Toelichting	<p>De combinatiefunctionaris (Huis voor de Sport Groningen) initieert activiteiten en projecten waarin door organisaties, verenigingen, het onderwijs etc. van de verschillende beleidsterreinen wordt samengewerkt.</p> <p>Met inzet van het Huis voor de Sport Groningen voeren we twee projecten uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bewegingsonderwijs op de basisscholen • Sportdorp Leens 				
Rapportage	Onze gemeente werkte ook in 2018 samen met verschillende disciplines waaronder het onderwijs, sportverenigingen, volksgezondheid, cultuur en ouderenorganisaties. Door deze multidisciplinaire aanpak is het animo voor de verschillende beweeg-en sportactiviteiten goed.				

Beleidsindicatoren						
Naam indicator	Eenheid	Indicator				
		De Marne	Winsum	Bedum	Eems- mond	Landelijk
Niet-sporters	%	59,3	53,5	55,0	62,3	48,7

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

- (concept) Integraal activiteitenplan 2014
- Nota Lokaal gezondheidsbeleid "Gezondheid, Welzijn en welbevinden".

Kengetallen

	2017	2018	2019
Gemeentelijke accommodaties in onderhoud gemeente:			
complex voor voetbal (excl. trapveldjes)	5	5	5
zwembad	1	1	1
gymnastiek lokalen / sporthallen	7	6*	6

*Wehe den Hoorn is gesloten.

2.6.2 Kunst en cultuur

Inhoud van het deelprogramma Kunst en cultuur

Dit programma gaat over het opzetten en in stand houden van voorzieningen op het gebied van kunst en cultuur. Daaronder verstaan we ook sociaal-culturele voorzieningen die maatschappelijke participatie en de leefbaarheid in de dorpen vergroten.

Overzicht deelprogramma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! Wat hebben we bereikt?					
We willen een veelzijdige gemeente zijn waarin een stimulerend kunst- en cultuurklimaat heerst. Inwoners moeten er actief en passief kunnen deelnemen aan en gebruik maken van culturele, kunstzinnige en erfgoedactiviteiten en -voorzieningen.					

Doelstelling 1	Het culturele karakter van De Marne versterken en de sociale samenhang en leefbaarheid in dorpen bevorderen door sociaal-cultureel aanbod				
Maatregel	Subsidiëren en verbinden van instellingen en activiteiten op gebied van kunst en cultuur, sociaal-cultureel werk en muziekonderwijs				
Prestatie Indicator	Subsidiëren (sociaal-)culturele voorzieningen				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Subsidiëren kunst en cultuur			
Toelichting	Met de invoering van het nieuwe Subsidiebeleid per 2017 worden aanvragen voor subsidies integraal beoordeeld. De administratieve lasten worden voor aanvrager en gemeenten verminderd. Het leggen van verbindingen tussen aanvragers en activiteiten wordt met het nieuwe beleid en werkwijze geïntensiveerd.				
Rapportage	Door de nieuw werkwijze in het subsidiebeleid zijn de administratieve lasten voor de aanvrager en de gemeente verminderd. Daarnaast is een betere verbinding van instellingen en activiteiten tot stand gebracht door deze vernieuwde integrale aanpak.				

Doelstelling 2	Een goede bibliotheekvoorziening bieden				
Maatregel	Een bibliotheekvoorziening bieden die past binnen de taakstellende bezuinigingsopdracht.				
Prestatie Indicator	Een goede bibliotheekvoorziening bieden				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Toelichting	De komende jaren gaan enthousiaste inwoners, gebruikers en Biblionet een bredere invulling geven aan de bibliotheekfunctie. De bibliotheek moet laagdrempelig en voor diverse groeperingen toegankelijk zijn. Het moet de uitstraling krijgen van een 'huiskamer', met boeken voor alle doelgroepen en de mogelijkheid bieden dat mensen elkaar ontmoeten. Biblionet gaat samenwerken met andere organisaties, met burgers en met de gemeente. Belangrijk hierin is het verbinden van organisaties en mensen aan de bibliotheek.				
Rapportage	In het kader van de herindeling hebben we in BMW-verband deelgenomen aan een werkgroep gericht op de toekomst van de bibliotheekvoorziening.				

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

Kengetallen

Omschrijving	2017	2018
aantal toegekende subsidies kunst & cultuur en sociaal-cultureel	81	50
aantal bibliotheekvoorzieningen	2	1

Wat heeft het gekost?

Bedragen in k€					
Specificatie	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Sportbeleid en activering	52	47	86	90	-4
Sportaccommodaties	655	584	605	626	-21
Cultuurpresentatie,-productie,-particip.	104	103	103	90	13
Musea	9	4	4	20	-16
Cultuur erfgoed	83	118	123	92	31
Media	102	101	101	109	-8
Totaal lasten	1.004	957	1.021	1.027	-5
Sportbeleid en activering	0	0	0	0	0
Sportaccommodaties	68	46	46	54	-8
Cultuurpresentatie,-productie,-particip.	5	4	4	3	2
Cultuur erfgoed	0	0	0	0	0
Totaal baten	74	51	51	56	-6
Saldo baten en lasten	-931	-906	-971	-970	-1
Reserves					
Toevoeging Reserves	4	0	0	0	0
Onttrekking Reserves	30	34	34	34	0
Resultaat	-904	-872	-937	-936	-1

2.7 Sociaal Domein

Sociaal Domein BMW E

In afwijking van de andere programma's rapporteren we het Sociaal Domein in het geheel van de BMW E gemeenten.

Inleiding

Deze jaarrekening is het sluitstuk van de verantwoording 2018 over het Sociaal Domein BMW E. In deze paragraaf worden de ontwikkelingen in 2018 binnen het Sociaal Domein van de gemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmund beschreven. Gedurende het jaar 2018 is een drietal monitors uitgebracht waarin uitgebreid beschreven is op welke wijze en in welke mate de doelstellingen in de vier gemeenten gerealiseerd zijn. Overigens is dat niet eenvoudig gebleken. Met name het antwoord op de vraag *Welke maatschappelijke effecten hebben we bereikt?* is lastig te geven.

Het jaar 2018 heeft in het teken gestaan van de herindeling van de vier gemeenten. Doordat de vier gemeenten al sinds 2015 samen werken, kon op de ingeslagen weg verder gegaan worden. Wat dat aangaat zijn er ook in 2018 belangrijke stappen gezet op weg naar een integrale ondersteuning aan onze inwoners.

2018 is geen eenvoudig jaar gebleken. Financieel lag er grote druk bij met name de Jeugdzorg en Participatie.

Met name de overschrijdingen op de Jeugdzorg baart ons grote zorgen. Overigens staan we daarin niet alleen. Landelijk is het beeld dat de gemeenten ontoereikend budget hebben om de jeugdzorgtaken uit te kunnen voeren. Verderop in deze paragraaf wordt daar nader op ingegaan.

De werkzaamheden voor de herindeling hebben een grote druk gelegd op de medewerkers van de vier gemeenten. Ook de caseload was aanzienlijk. Organisatorisch heeft dat tot gevolg gehad dat het af en toe passen en meten was. Toch kunnen we niet anders constateren dat we samen met Mensenwerk Het Hogeland goed op weg zijn om het Sociaal Domein in de gemeente Het Hogeland vorm te geven.

Integrale aanpak

In 2018 is het werken binnen de vier integrale teams verder doorontwikkeld. Eens in de drie weken werd casuïstiek besproken waarbij de vraag van de inwoner/het gezin en de oplossing van het probleem domeinoverstijgend is. In één casus kan het voorkomen dat een deel van de oplossing in het voorliggend veld wordt gevonden, een deel binnen de Jeugdwet en weer een ander deel binnen de Wmo of Participatiewet. De samenwerking tussen de verschillende disciplines verloopt steeds meer als vanzelfsprekend omdat er over en weer meer kennis is opgedaan over de mogelijkheden binnen de verschillende domeinen.

Eind 2017 hebben bestuurders aanvullend richting meegegeven inzake het werken in integrale teams door expliciet te kiezen voor De Nieuwe Route (Anke Siegers). In 2018 zijn alle medewerkers van de integrale teams getraind in De Nieuwe Route. De Nieuwe Route is vooral een benaderingswijze die stelt dat de hulpvrager in staat moet worden gesteld om zelf regie te voeren als het gaat over het vinden van een oplossing van zijn/haar probleem. Van belang is het betrekken van de omgeving en het (sociaal) netwerk. De integrale teams passen deze benaderingswijze (daar waar de situatie het toestaat) toe.

Basisondersteuning*Inkoop Maatschappelijke Begeleiding (BMW)*

De Maatschappelijke begeleiding aan statushouders is in een onderhandse aanbesteding volgens de Best Value-methode gegund aan MJD. In 2018 zijn zij gestart met de uitvoering van de maatschappelijke begeleiding aan statushouders. MJD geeft hiermee vorm aan de praktische hulp, de hulp bij de start van de inburgering en het stimuleren van participatie en integratie. Tevens is de MJD de contractpartner voor de uitvoering van het participatieverklaringstraject. In het eerste kwartaal is er sprake geweest van een opstartfase. In 2018 heeft MJD voldaan aan vrijwel alle doelstellingen.

Samenvatting MW Hogeland

Met ingang van 2018 wordt de basisondersteuning in Het Hogeland (voormalige BMW-gemeenten) uitgevoerd door de Tinten Groep. Dit vanuit de afzonderlijke lokale organisatie Mensenwerk Hogeland. Het begin van het jaar 2018 stond voor de basisondersteuning, en haar samenwerkingspartners, in het teken van loslaten van het oude en vertrouwen opbouwen in de nieuwe organisatie en de nieuwe werkwijze. De basisondersteuning bestaat uit; maatschappelijk werk en welzijnswerk, jongerenwerk en individuele cliëntondersteuning. De doelstellingen van de basisondersteuning zijn gericht op de samenwerking in integrale teams waarbij het versterken van de eigen kracht, zelfredzaamheid, participatie en ontwikkeling van inwoners en het verbeteren van de leefbaarheid in de BMW-gemeenten voorop staat. We zien echter dat ernstige problematiek en crisissituaties veel inzet vragen waardoor de inzet voor preventie onder druk komt. De medewerkers van Mensenwerk Hogeland zijn onderdeel van de basisondersteuning en de sociale teams in de gemeente.

Ontwikkelingen per domein**Jeugdhulpverlening***Inkoop jeugdhulp RIGG*

In 2018 is de jeugdhulp ingekocht via een zogeheten Open House procedure. Dit is een inkoopmodel waarbij iedere jeugdhulpaanbieder kan toetreden, die zich ertoe verbindt om de betrokken diensten te leveren tegen vooraf vastgestelde voorwaarden. De RIGG sluit een overeenkomst met elke jeugdhulpaanbieder die voldoet aan en akkoord gaat met de door de RIGG gestelde eisen en voorwaarden. Nieuwe aanbieders kunnen twee keer per jaar toetreden. Flexibiliteit is een belangrijke reden voor de keuze van dit model. De RIGG kan namens de gemeenten na consultatie op dezelfde toelatingsmomenten voorwaarden, trajecten en pakketten wijzigen. Ook aanbieders kunnen hun portefeuille met producten wijzigen op deze toelatingsmomenten.

In 2018 is gekozen om de vrij besteedbare ruimte te verhogen tot in totaal 13% van het jeugdhulpbudget. Het (beleids)doel hiervan is om jeugdhulp eerder en op maat aan te bieden. De middelen zijn ingezet voor preventieve taken, versterking van de basisondersteuning, praktijkbegeleiding, het toevoegen van gedragswetenschappers aan het CJG en het aantrekken van ondersteuners jeugd en gezin in de huisartsenpraktijk. Zie voor dit laatste onderdeel ook de paragraaf Samenwerking CJG – huisartsen. Ook is een outreachend jongerenwerker van Verslavingszorg Noord Nederland (VNN) toegevoegd aan het CJG als specialist op het gebied van verslaving. Doel is het structureel werken aan terugdringen en voorkomen van problematiek rondom middelengebruik.

Samenwerking CJG – onderwijs

Pilot Hogeland College

In 2018 is de pilot Ziekteverzuim gestart op het Hogeland College in Uithuizen. Dit is een pilot om schoolverzuim beter aan te pakken. Leerplicht en CJG zijn hierbij nauw betrokken. De jeugdarts/jeugdverpleegkundigen kunnen bij ziekteverzuim van leerlingen beter de belastbaarheid van leerlingen inschatten en geven ouders/leerlingen daarbij gezondheid bevorderend advies (leefstijl) en/of psycho-educatie. Tevens overleggen de jeugdarts en/of de jeugdverpleegkundigen zo nodig met behandelaren over optimale behandeling of verwijzen voor diagnostiek en behandeling. Ook adviseren zij scholen in eventuele aanpassingen in de onderwijssetting.

Door deze werkwijze komt het ziekteverzuim eerder en beter in beeld. Leerlingen en hun ouders krijgen meer begrip van de negatieve effecten van ziekteverzuim en de positieve effecten van gezondheid bevorderende factoren.

Gebleken is dat, gezien de grote ziekteverzuim problematiek, het van belang is de inzet te verbreden naar alle Voortgezet Onderwijs locaties van de gemeente.

Taskforce Thuiszitters

Eind vorig jaar is in de BMW-regio de Taskforce Thuiszitters van start gegaan. Deze Taskforce is een multidisciplinaire samenwerking tussen jeugdhulp en onderwijs. Het doel hiervan is voorkomen dat kinderen op school uitvallen, of ervoor te zorgen dat thuiszitters weer terug naar school gaan. Deze kinderen hebben vaak complexe problematiek waarbij zowel problemen thuis als op school spelen. Voor deze groep kinderen en jongeren maakt de Taskforce een plan waarbij gewerkt wordt aan het oplossen van belemmeringen op beide vlakken. Hierbij worden ouders, jongeren en kinderen zoveel mogelijk betrokken.

De aanleiding voor de Taskforce

Als gemeente willen wij dat alle kinderen een goede start maken. Ieder kind dat niet naar school gaat, is er daarom één teveel. Sinds de decentralisatie van de jeugdhulp en de invoering van passend onderwijs is het van belang dat onderwijs en gemeente samenwerken om dit te voorkomen. De Taskforce is in het leven geroepen om deze samenwerking te verbeteren.

De Taskforce is bedoeld voor kinderen met ondersteuningsvragen op het gebied van jeugdhulp en onderwijs. Zij lopen vast op school, en worden vanuit de reguliere routes onvoldoende ondersteund. Zowel kinderen uit het primair- als voortgezet onderwijs kunnen worden besproken binnen de Taskforce.

De Taskforce is een multidisciplinaire overlegtafel. Hierbij zitten zowel professionals uit het onderwijs als jeugdhulp aan tafel. Bij de samenstelling hiervan hebben wij geprobeerd ervoor te zorgen dat alle expertise (jeugd-GGz, jeugdhulp, leerplicht) aanwezig is, en dat er een goede aansluiting is met de bestaande zorgroutes. Ook is er een onafhankelijke voorzitter aangesteld die het proces en de voortgang bewaakt.

De werkwijze en voordelen van de Taskforce

De Taskforce bespreekt complexe gevallen, waarbij sprake is van een bepaalde mate van urgentie. Daarom is het van belang dat de Taskforce snel en adequaat kan handelen en beslissen. Na de aanmelding maakt de Taskforce een integraal plan, waarbij doelen, activiteiten en rollen zorgvuldig worden omschreven. De voorzitter bewaakt de voortgang van de uitvoering van dit plan, en onderneemt direct actie mocht het niet lopen zoals afgesproken. Als er jeugdhulp nodig is, dan kan dit direct worden ingezet (via de jeugdarts of casemanager die als vaste deelnemers aan de Taskforce zijn gekoppeld). De Taskforce komt een keer per maand bijeen.

School als Wijk

In 2018 hebben de gemeenten een project uitgebreid om MBO-studenten (ook uit de BMW-regio) te begeleiden die door persoonlijke problemen minder functioneren op school. Dit project wordt provincie breed georganiseerd; vanuit onze regio zijn Wmo, CJG en jongerenwerk betrokken. School als Wijk wordt uitgevoerd in opdracht van de twintig Groningse gemeenten. Het is een voorziening die zorgdraagt voor de uitvoering van de gemeentelijke taken op het terrein van preventie en de wettelijke taken vanuit de Wmo, jeugdwet en participatiewet als vooruitgeschoven post in de MBO-scholen. Uit evaluatie (zie ook hieronder) blijkt dat School als Wijk zowel voor gemeenten als scholen een goede werkwijze is om jongeren in de leeftijd van 16 tot 23 jaar (preventief) te bereiken. Het is een doelgroep die nauwelijks in beeld is bij de basisteams van de gemeenten. Met School als Wijk lukt het deze jongeren in hun eigen leefwereld (school) te bereiken en te ondersteunen in situaties waar ze in hun privéleven/thuissituatie tegen aanlopen maar die belemmerd werken op de schoolloopbaan. De verbinding tussen het MBO-onderwijs en het sociale domein in de woongemeente van de student is het afgelopen jaar versterkt. Er is in korte tijd een goed lopende, provinciaal dekkende, preventieve voorziening opgebouwd en bij zowel scholen als gemeenten is inhoudelijk breed draagvlak om deze werkwijze voort te zetten en bij voorkeur structureel te maken. Ook de jongeren zelf waarderen en hebben baat bij deze wijze van ondersteuning. Dat blijkt uit een tevredenheidsmeting die in juni 2018 onder ruim 170 ondersteunde studenten is gehouden.

Reguliere zorgroutes

Naast al deze initiatieven hebben we in 2018 extra ingezet op het verbeteren en intensiveren van de reguliere (zorgroute) overleggen tussen voorschoolse voorzieningen, onderwijs en CJG. Om de samenwerking tussen onderwijs en CJG te bevorderen hebben wij (al eerder; in 2014) zorgroutes ontwikkeld. Deze routes hebben als doel om signalen zo snel mogelijk op te vangen, en zo nodig, ondersteuning/ hulp in te zetten (eventueel via doorgeleiding naar het CJG). Binnen deze route zijn de jeugdarts en de jeugdverpleegkundige van de GGD contactpersoon voor de scholen. Van deze werkwijze gaat een belangrijke preventieve werking uit. Soms is het echter zo dat, ondanks het doorlopen van deze reguliere zorgroutes, de problematiek blijft bestaan. In die gevallen kan worden doorverwezen naar de Taskforce (het is dus een opschalingsmodel). Voordat de Taskforce de casuïstiek overneemt, wordt eerst beoordeeld of alle stappen in de reguliere route goed zijn doorlopen. Naast casuïstiekbespreking is de Taskforce ook bedoeld om knelpunten in deze route te signaleren, en daarmee (zo mogelijk) te verbeteren.

Samenwerking CJG/ jeugdhulp – huisartsen

Het verbeteren van de samenwerking tussen CJG en huisartsen was een van onze speerpunten in het afgelopen jaar. Huisartsen zijn belangrijke verwijzers naar jeugdhulp. Ook kan de samenwerking zorginhoudelijk winst opleveren. In 2018 is gestart met de pilot Ondersteuner Jeugd en Gezin (OJG). De OJG'er is aan vier huisartsenpraktijken gekoppeld en werkt zowel voor de huisartsenpraktijk als het CJG. De OJG'er biedt kortdurende, lichte jeugdhulp. Het doel daarvan is om onze inwoners goede (laagdrempelig en preventief) jeugdhulp te bieden. Hierdoor kan gespecialiseerde, dure zorg worden voorkomen. De RIGG heeft de pilot gevolgd, en bij een positieve evaluatie is het doel om de pilot uit te breiden.

Wmo

In de afgelopen jaren is veel aandacht gegaan naar de transitie van de zorg en ondersteuning en de continuïteit hiervan voor onze cliënten. Hierdoor hebben we minder aandacht gehad voor de transformatieopgaven van de Wmo2015. In 2018 zijn de eerste stappen gezet in de ontwikkeling van algemene voorzieningen. Ook is meer aandacht uitgegaan naar transformatieopgave in het kader van begeleiding en ondersteuning in het kader van de Wmo. Deze stappen worden tezamen met de gecontracteerde aanbieders gezet.

Ook zij zien en ervaren de noodzaak van het kantelen in de uitvoering van zorg en ondersteuning. Naast contractpartners zijn gemeenten en aanbieders daarmee ook samenwerkingspartners in het opzetten en behouden van goede structuren en ondersteuning.

Voor de Wmo begeleiding 18+ geldt dat de contracten voor zowel ondersteuning en begeleiding als het Pijlerpartnerschap in 2018 zijn verlengd. In 2019 zal de nieuwe inkoop voor begeleiding en ondersteuning worden voorbereid. De transformatie in innovatie van ondersteuning zullen speerpunten zijn voor de contractering.

Ondersteunen van mantelzorgers

In 2017 is het actieplan 'Hoe helpen wij u te helpen' door de steunpunten Mantelzorg nader uitgewerkt in een gezamenlijk uitvoeringsplan. Beide plannen lopen door in 2018, waarna een evaluatie zal volgen. Het ondersteunen van mantelzorgers (en vooral vroegtijdig (h)erkennen van mantelzorgers) voorkomt dat ze overbelast raken en daardoor niet meer voor hun naaste kunnen zorgen.

Mensenwerk Hogeland voert binnen de opdracht van de basisondersteuning ook taken uit ten behoeve van mantelzorgers. Naast een informatie & advies functie voor mantelzorgers wordt er ook kortdurende ondersteuning geboden door een sociaal werker. Daarnaast heeft Mensenwerk Hogeland boven op de basis ondersteuning in 2018 extra werkzaamheden uitgevoerd ten behoeve van mantelzorgers. Dit was in het kader van het actieplan Mantelzorg. Deze werkzaamheden bestonden onder anderen uit het aanbieden van mindfulness cursussen, het organiseren van respijtvorzieningen, uitvoeren van de mantelzorgwaardering en activiteiten ontplooiën voor jonge mantelzorgers. In het voorjaar van 2019 zullen deze activiteiten geëvalueerd worden en zal er bekeken worden welke activiteiten eventueel vanuit het actieplan binnen de basisondersteuning toegevoegd kunnen worden.

Ondersteuning van vrijwilligers

In 2018 zijn de werkzaamheden voor het Steunpunt Vrijwilligerswerk Bedum uitgevoerd door de coördinator van het Steunpunt Vrijwilligerswerk De Marne en Winsum. Hierdoor waren er in 2018 twee fysieke steunpunten Vrijwilligerswerk: één gehuisvest bij Werkplein Ability in Winsum en één Steunpunt (Vrijwilligerswerk Eemsmond) gehuisvest bij Werk Opmaat in Uithuizen.

De Steunpunten Vrijwilligerswerk staan open voor alle inwoners, verenigingen en maatschappelijke organisaties en zijn allemaal aangesloten bij het provinciaal platform www.vrijwilligersgroningen.nl.

In 2018 zijn vier zeer geslaagde waarderingsbijeenkomsten voor vrijwilligers georganiseerd, vele matches gemaakt tussen vrijwilligers en organisaties, de NL –Doet actie gecoördineerd met een record aantal deelnemende verenigingen en is voorlichting gegeven over de nieuwe privacywet en over vrijwilligersverzekeringen. Er zijn afspraken gemaakt over harmonisatie van verzekeringen. Tevens is deelgenomen aan taalhuisprojecten, week van de alfabetisering en aan versterking van inwonerkraft, zie ook het Jaarverslag 2018 van Steunpunt Vrijwilligerswerk De Marne & Winsum en Steunpunt Vrijwilligerswerk Bedum en Jaarverslag 2018 Stichting Werk Opmaat.

In overleg met medewerkers van de Steunpunten, de Kerngroep Inwoners van de Adviesraad Het Hogeland, bestuurders en beleidsmedewerkers is het Uitvoeringsplan Vrijwilligerswerkbeleid Het Hogeland 2019 ontwikkeld. Dit plan is in november 2018 vastgesteld. In het najaar van 2018 hebben beide Steunpunten subsidie aangevraagd bij de provincie Groningen voor het mentorenproject voor statushouders en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. De gemeente Het Hogeland heeft hiervoor cofinanciering beschikbaar gesteld. Deze subsidies zijn toegekend en in 2019 gaat de uitvoering van het mentorenproject van start. In 2019 wordt verder gewerkt aan ontwikkeling van vrijwilligerswerkbeleid en afstemming met inwonersinitiatieven en dorpencoördinatoren.

Hulp in het huishouden, publiek vervoer, hulpmiddelen, begeleiding

Eind 2017 zijn nieuwe convenanten afgesloten in het kader van de Huishoudelijke Ondersteuning. In 2017 en 2018 is vooral gezamenlijk gewerkt aan de wijzigingen in de uitvoering van de Huishoudelijke Ondersteuning als gevolg van de uitspraken van de Centrale Raad van Beroep. Mede als gevolg van de gezamenlijke inzet op het herstructureren van de Huishoudelijke Ondersteuning is minder aandacht uitgegaan naar de transformatie-opdracht dan gewenst. Er is helaas nog geen structurele oplossing gevonden voor het ontwikkelpunt maaltijdvoorziening. Dit punt blijft onze aandacht houden. Daarnaast ervaren we ook de effecten van het personeelstekort waarmee ook deze sector wordt geconfronteerd. Bij ongewijzigde omstandigheden zal het personeelstekort in de komende jaren de dienstverlening sterk onder druk zetten. Voor zowel de aanbieders als ons als opdrachtgever vormt het zoeken naar passende oplossingen een duidelijk speerpunt. Ook de tariefstijging van het product HO is een duidelijk punt van zorg. De gemeente is op grond van de AMvB-inkoop Wmo gehouden om reële tarieven te betalen aan de aanbieders Huishoudelijke Ondersteuning. De stijging van de CAO heeft in 2018 geleid tot een eerste stijging van tarieven. Daar verwacht wordt dat in het kader van de vergrijzing de vraag naar HO zal stijgen, hetgeen bij ongewijzigd beleid uiteraard negatieve effecten hebben op de gemeentelijke begroting. Door tezamen met de aanbieders het product HO te innoveren hopen we de HO zowel betaalbaar als uitvoerbaar te houden in de komende jaren.

Publiek Vervoer

In april 2018 is het contract Wmo-vervoer en kleinschalig Openbaar Vervoer ingegaan. Voor het perceel Noord-Groningen zijn in de overeenkomst een paar duidelijke thema's opgenomen: ontsluiting van het ruraal gebied en verduurzaming. Het is in het kader van de leefbaarheid van het minder verstedelijkt gebied dat voorzieningen als winkels, scholen en zorgvoorzieningen goed bereikbaar zijn en blijven. Een goed netwerk van vervoervoorzieningen is in dit kader van groot belang. De Hubs of vervoerknooppunten spelen in dit kader een belangrijke rol. Vervoer draagt ook bij aan integratie en sociale inclusie. Waar mogelijk wordt het overstap van reizigers van speciaal vervoer naar openbaar vervoer bevorderd. In het perceel Noord-Groningen blijven wij dan ook in samenwerking met Publiek Vervoer inzetten op doorontwikkeling van het kleinschalig vervoer.

Het vervoer moet verder meer duurzaam worden uitgevoerd. Hierdoor wordt gestuurd op betere bezetting van voertuigen, maar ook door gebruik van schonere voertuigen. Het perceel Noord-Groningen is een van de zogenaamde koplopers in het kader van het landelijk project Zero Emissie Doelgroepenvervoer.

Hulpmiddelen

In 2018 zijn de nieuwe contracten voor zowel hulpmiddelen als trapliften afgesloten. Voor beide contracten geldt dat de "zittende" leveranciers opnieuw zijn gecontracteerd. Het gaat daarbij om langlopende overeenkomsten.

Begeleiding en dagbesteding

Voor het maatwerkdeel van zorg en ondersteuning zullen we verder inzetten op de zogenaamde transformatieopdracht. Deze opdracht aan Pijlerpartners en aanbieders krijgt langzamerhand meer vorm en inhoud in de vorm van pilots en concrete projectplannen. Doorontwikkeling blijft ook punt van aandacht in volgende inkoopprocessen.

De Pijlerpartners hebben in 2018 verschillende activiteiten uitgevoerd. Zo zijn er twee zorgmarkten georganiseerd om de relatie tussen de aanbieders en de Wmo-teams van onze gemeente te versterken. Ook begeleiden de Pijlerpartners een aantal (startende) inwonersinitiatieven op het gebied van informele zorg en niet-indiceerde voorzieningen zoals een respijtvoorziening. Deze initiatieven betreffen: Bommel thoes (Uithuizermeeden), De Holm (Den Andel), Thuiskamer (Ulrum), Ontmoetingscentrum (Winsum) en Charitas (Bedum).

Beschermd wonen

In 2018 is verdere uitwerking en uitvoering gegeven aan het meerjarenprogramma “van Beschermd wonen naar wonen met begeleiding op maat” dat in de 23 Groninger gemeenten is vastgesteld. De voormalige BMW-gemeenten hebben gezamenlijk bijgedragen aan de projecten vanuit dit meerjarenprogramma. Denk hierbij aan het project Wonen. Er is een convenant opgesteld waarbij aanbieders, corporaties en gemeenten zich committeren aan afspraken om uitstroom uit beschermd wonen en opvang te bespoedigen. In de inkoop 2019-2020 is het product Thuis+ ingekocht dat het mogelijk maakt om Beschermd wonen ambulant aan te kunnen bieden. Er is een nieuw Groninger financieel verdeelmodel ontwikkeld dat in 2021 (na besluitvorming door de raden) wordt ingevoerd. Er is gewerkt aan de decentralisatie van de toegang naar Beschermd Wonen (inclusief de backoffice). Bij de ontwikkeling van de sociale teams is rekening gehouden met het feit dat de indicatiestelling vanaf 2020 mogelijk is in het sociale team.

Participatie

In 2016 is Werkplein Ability ontstaan als samenvoeging van het oude SoZaWe Hoogeland, Werkplein Noord-Groningen en het SW-bedrijf Ability. De verantwoording over het totaal vindt tot en met 2018 nog gescheiden plaats. Bij de verantwoording over de Sectoren van de SW, zal evenals in 2017, in een bijlage ook verantwoording worden gedaan over de werkzaamheden in de Sporen van Werkplein Ability. Voor een uitgebreide verantwoording wordt verwezen naar de later te ontvangen bijlage (mei/juni 2019).

Aantal uitkeringen

De uitkeringen zijn in 2018 sterk gedaald. Op 1 januari 2018 zijn de vier BMW-gemeenten met 1204 gemeentelijke uitkeringen (bijstand, IOAW, IOAZ, BZ) gestart. De nieuwe gemeente Het Hogeland is op 1 januari 2019 met 1074 uitkeringen begonnen. Dat is een daling van 10,8%. Hierbij is rekening gehouden met een overgang van 27 uitkeringen naar gemeente Westerkwartier door de grenscorrectie van Middag. Zonder deze grenscorrectie zou de daling circa 8% zijn.

In 2018 waren van de 426 beëindigde uitkeringen 202 gerelateerd aan werk. Dat is een percentage van 47,4%. Dit percentage is hoger dan de benchmark. Daarin is 38% gerelateerd aan uitstroom door werk.

Binnen Werkplein Ability is in het verleden bewust ook ingezet op mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt. Samen met Alfa College en De Hoven is het Wijkleerbedrijf Winsum opgezet. Dat leidt deelnemers op voor een opleiding Zorg en Dienstverlening niveau 1 (Entree-opleiding). In verband met de nieuwe doelgroepen voorzag dat in een behoefte en naar nu blijkt leidt een plek waar mensen zich kunnen ontwikkelen tot vervolgopleiding en werk.

Voor bouw en techniek is in samenwerking met Noorderpoort in Uithuizen een voorschakeltraject ingericht, het project Noorderhuizen. Ook daar is nu een opleiding aan gekoppeld. Door de veranderingen op de arbeidsmarkt blijken werkgevers veel behoefte te hebben aan medewerkers met de juiste competenties en vaardigheden. Diploma's zijn dan minder van belang. Om de duurzaamheid te borgen wordt ingezet op het zo lang mogelijk scholen van de deelnemers, ook na plaatsing bij werkgevers.

In de praktijk blijkt dat met name statushouders gebruik maken van het project Noorderhuizen. Deze groep ziet kans om door een andere vorm van leren, praktijkleren, meer kans te maken op de huidige arbeidsmarkt.

Ongeveer 1/3e deel van het totale uitkeringsbestand betreft mensen met een migratieachtergrond. Het college heeft in de zomer van 2018 extra middelen ter beschikking gesteld om deze groep te begeleiden. Na de zomer van 2018 is gestart met vier medewerkers om een groep van 250 mensen extra te begeleiden. De uitvoering van dit plan loopt ook in 2019 door.

Jeugdwerkloosheid en route dagbesteding

In de begroting 2019 van de gemeente Het Hogeland is per abuis opgenomen dat de jeugdwerkloosheid groot is. De jeugdwerkloosheid was een groot probleem, echter is dit in de afgelopen jaren steeds verder teruggedrongen. In de arbeidsmarktregio Groningen bestaat de jaarlijkse ambitie om 1000 jongeren aan een baan te helpen. Dit is in de jaren 2016 en 2017 gelukt. In 2018 zijn minder jongeren aan het werk geholpen, te weten 600. Dit heeft vooral te maken met de aantrekkende arbeidsmarkt. Veel jongeren lukt het om zelfstandig een baan te vinden. Daarentegen is het voor de kwetsbare jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt, zonder startkwalificatie veel lastiger geworden om deel te nemen aan de samenleving. Steeds meer jongeren komen in dagbestedingstrajecten terecht of zitten thuis zonder startkwalificatie. Bij de jaarrekening van Werkplein Ability 2018 volgt een nadere cijfermatige verantwoording.

In 2018 is de RMC regio Noord Groningen de route dagbesteding ontwikkeld voor het Praktijkonderwijs en het Voorgezet Speciaal Onderwijs. Deze route is een aanvulling op de Route Arbeid. De laatste route is er op gericht om zoveel mogelijk jongeren richting reguliere arbeid te begeleiden. Voor de jongere waarvoor dit niet mogelijk is en die het uitstroomprofiel "dagbesteding" hebben, hebben de gemeenten DAL en Het Hogeland samen met de scholen de route dagbesteding opgezet. Deze route is er op gericht om al tijdens de schoolperiode van de jongere gezamenlijk te kijken naar de toekomst. Daarbij wordt gekeken naar ontwikkelmogelijkheden op de dagbestedingsplek. In 2019 wordt uitvoering gegeven aan het uitvoeringsplan route dagbesteding. Hier worden ook aanbieders van dagbesteding bij betrokken.

Taalhuizen

In 2018 zijn twee nieuwe taalhuizen opgericht. Naast de al bestaande taalhuizen in Uithuizen en Winsum zijn in 2018 ook in Leens en Bedum de taalhuizen officieel geopend. In 2019 wordt verder vorm en inhoud aan de taalhuizen gegeven. De taalhuizen zijn er op gericht om laaggeletterdheid verder terug te dringen

Beschut Werk/ Themabijeenkomst doelgroepen

PEILDATUM 31 DECEMBER 2018		
Afspraakbanen gemeentelijke doelgroep		
1	Aantal personen uit de gemeentelijke doelgroep van de afspraakbanen met een lopende arbeidsovereenkomst (op peildatum 31 december 2018)	52
1a	<i>Waarvan met een bijstandsuitkering</i>	6
1b	<i>Waarvan zonder uitkering (NUG)</i>	46
	<i>Waarvan met LKS</i>	42
	<i>Waarvan zonder LKS</i>	4
1c	<i>Waarvan jonger dan 27 jaar</i>	42
1d	Aantal personen uit de gemeentelijke doelgroep van de afspraakbanen dat op 31 december aan het werk is via een proefplaatsing .	4
Loonwaardemeting		
2	Aantal verrichte loonwaardemetingen in 2018	32
	<i>Waarvan t.b.v. afspraakbaan</i>	27
	<i>Waarvan t.b.v. Beschut Werk</i>	5
Beschut werk		
3	Aantal personen uit uw gemeente(n) met wie op de peildatum 31/12 een arbeidsovereenkomst is	10
3a	Aantal personen uit uw gemeente(n) dat op 31/12 een indicatie beschut werken heeft	10

Beschut werk

In 2018 heeft het college de inzet van Beschut Werk nader geregeld in een beleidsregel. Op grond van de ministeriële regeling is vastgesteld dat de vier gemeenten BMWGE gezamenlijk in 2018 achttien personen zouden moeten gaan plaatsen op een beschutte werkplek, als er ook minimaal een gelijk aantal positieve adviezen indicatie Beschut Werk door het UWV zouden zijn afgegeven. Dit is niet het geval geweest.

In 2018 zijn er slechts tien positieve indicaties BW door het UWV afgegeven en deze tien mensen zijn vervolgens geplaatst op een beschutte werkplek. Een belangrijke reden voor het achterblijven van de positieve adviezen indicatie Beschut Werk is dat mensen zich over het algemeen niet zelf melden met een reeds afgegeven indicatie. Vorig jaar is dit slechts in één situatie gebeurd (Wajonger).

De meeste positieve adviezen voor indicatie worden uiteindelijk bewerkstelligd door actieve begeleiding en onderbouwing van de van de gemeente, in het voortraject naar de aanvraag bij UWV. Er is namelijk een goed beeld van de gemeentelijke doelgroep nodig en er moet veel tijd worden geïnvesteerd om de onderbouwing en dossiervorming naar aanloop van de aanvraag en het advies tot stand te brengen. In 2018 is hiervoor onvoldoende ruimte geweest door gebrek aan capaciteit, mede als gevolg van de werkzaamheden ter voorbereiding op de gemeentelijke herindeling. De verwachting bestaat dat in 2019 meer mensen zullen gaan instromen in Beschut Werk. In het jaar 2019 moet de gemeente Het Hogeland 23 personen op een beschutte werkplek gaan plaatsen, als er ook minimaal een gelijk aantal positieve adviezen indicatie Beschut Werk door het UWV wordt afgegeven.

Uitvoering minimabeleid

Op grond van het plan Mee Doen! 2018 en 2019 heeft het college zorg voor mensen die gebruik maken van minimaregelingen. Het beleid is gericht op het leiden naar werk. Daar waar dit niet kan is het beleid er op gericht om inwoners op een andere wijze te laten participeren in de samenleving. Inwoners met een minimuminkomen worden gestimuleerd om gebruik te maken van de beschikbare regelingen. In 2018 is veel ingezet op voorlichting en communicatie van de minimaregelingen. Op grond van de regelingen kunnen inwoners met een laag inkomen deelnemen aan sport en culturele activiteiten. Hierbij ligt de nadruk op kinderen en chronisch zieken. Hierbij wordt samengewerkt met diverse maatschappelijke organisaties als Jeugdsportfonds, Jeugdcultuurfonds, Leergeld, Stichting Present, Humanitas, Voedselbank en Kledingbank Maxima. Door de forse inzet op voorlichting en communicatie is er meer gebruik gemaakt van de regelingen die de diverse maatschappelijke organisaties boden. Met name de Stichting Leergeld en de Stichting Jeugdsportfonds hebben veel meer aanvragen binnen gekregen dan in 2017 het geval was.

Nieuw in het minimabeleid is de inzet van het maatwerkbudget. Om professionals de ruimte te geven om snel gerichte hulp te kunnen bieden die noodzakelijk is, is een deel van het minimabudget beschikbaar gesteld in de vorm van een maatwerkbudget. Medewerkers uit het integrale team en binnen het team inkomens-ondersteuning hebben dit budget ingezet om problemen op te lossen waarvoor via de reguliere wegen geen, of pas na een te lange procedure, middelen beschikbaar zijn. In de eerste maanden van 2018 werd nog geen gebruik gemaakt van dit budget omdat het een nieuwe manier van werken was die met name voor wat betreft de verantwoording verschilt van andere regelingen. In de evaluatie van het minimabeleid in 2019 volgt nadere informatie over de ingezette voorzieningen in 2018.

Vangnetuitkering

De betaling van de algemene uitkeringen voor bijstandsgerechtigden geschiedt vanuit de BUIG-middelen. Dit budget is niet toereikend gebleken in de afgelopen jaren voor de gemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsum. Over de jaren 2015, 2016 en 2017 zijn hiervoor vangnetuitkeringen aangevraagd. De uitkeringen over de jaren 2015, 2016 en 2017 zijn inmiddels ontvangen. De analyse om voor het jaar 2018 een aanvraag voor de vangnetuitkering in te kunnen dienen is in november 2018 ter goedkeuring voorgelegd aan de vier afzonderlijke raden en vastgesteld. Voor het jaar 2019 bestaat de verwachting dat de nieuwe gemeente Het Hogeland ook een aanvraag in zal moeten dienen voor de vangnetuitkering.

Budgettaire ontwikkelingen Sociaal Domein

Bij de invoering van de decentralisaties in 2015 was bekend dat van rijkswege de jaren na invoering het rijksbudget voor de decentralisaties zou gaan dalen. Ten tijde van het opstellen van de begroting 2018 bedroeg op basis van de meeste recente informatie (meicirculaire 2017) het budget voor de decentralisaties € 31,4 miljoen. Op basis van ontwikkelingen in de circulaire (onder andere loon en prijsindex) viel het uiteindelijk budget in 2018 € 715.000 hoger uit. Zie voor een specificatie hiernavolgende tabel:

	2018 BMW	Bedum	De Marne	Winsum	Eemsmond
Wmo 2015	8.367.709	1.702.681	1.777.672	1.795.782	3.091.574
Jeugd		2.591.253	2.363.398	3.253.234	4.946.566
	13.154.451				
Participatie		1.389.331	1.897.204	2.177.113	5.134.428
	10.598.076				
TOTAAL 3D realisatie		5.683.264	6.038.274	7.226.129	
	32.120.235				13.172.568
Begroting 2018		5.584.403	5.889.918	7.069.068	
	31.405.311				12.861.922
Verschil	714.924	98.861	148.356	157.061	310.646

In de programmaverantwoording wordt financieel verantwoording afgelegd over de inkomsten en de uitgaven. Op grond van eerdere besluitvorming zal het saldo van de decentralisatie(s) gemuteerd worden op de reserve sociaaldomein/decentralisaties.

Solidariteit Jeugd

De provinciale solidariteit op de uitgaven jeugdhulp is met terugwerkende kracht per 1 januari 2018 teruggebracht naar de gezamenlijke subsidies (o.a. Veilig Thuis) en beschikbaarheid van bepaalde functies zoals bijvoorbeeld die van Het Poortje. De omvang van deze gezamenlijk uitgaven bedraagt ongeveer 14 miljoen. Naar rato van het aandeel van de rijksbijdrage doen de BMW-gemeenten hier een bijdrage in.

Wat willen we bereiken?/ Wat hebben we daar voor gedaan?

Jeugd

<ul style="list-style-type: none"> We ondersteunen inwoners in het gebruikmaken van hun eigen kracht en het eigen netwerk 	<ul style="list-style-type: none"> Dit is verankerd in de werkwijze van de partners van het CJG. Wij monitoren dit met het contractbeheer.
<ul style="list-style-type: none"> We de-medicaliseren, ontzorgen en normaliseren zoveel mogelijk vragen en problematiek rondom opgroei en opvoeden 	<ul style="list-style-type: none"> Dit is verankerd in de werkwijze van de partners van het CJG. Wij monitoren dit met het contractbeheer.
<ul style="list-style-type: none"> We bieden eerder (jeugd)hulp op maat aan 	<ul style="list-style-type: none"> De basisondersteuning is doorontwikkeld De jeugdhulp is ingekocht volgens de Open House methode De toegankelijkheid van het CJG verbeteren en de bekendheid is vergroot (te zien aan de toename van het aantal aanmeldingen voor jeugdhulp bij de gemeente) De pilot Ondersteuner Jeugd en Gezin bij de huisartsen is gestart
<ul style="list-style-type: none"> We bieden meer ruimte aan professionals en zorgen voor een vermindering van regeldruk 	<ul style="list-style-type: none"> We hebben een maatwerkbudget beschikbaar gesteld voor professionals om snelle vormen van ondersteuning in te zetten

<ul style="list-style-type: none"> • We zorgen voor een optimale samenwerking met huisartsen, voorschoolse voorzieningen en het onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> • We monitoren en evalueren van de zorgroutes met het onderwijs. • De pilot Ondersteuner Jeugd en Gezin bij de huisartsen is gestart
--	---

In de begroting was opgenomen dat verschillende beleidsdoelen geëvalueerd zouden worden. Het afgelopen jaar is veel inzet gepleegd in het analyseren van de tekorten in de jeugdzorg en opstellen van maatregelen om de zorg efficiënter en goedkoper te organiseren. Doordat dit prioriteit had, heeft er geen evaluatie van de beleidsdoelen plaatsgevonden. Herijking van de beleidsdoelen zal onderdeel worden van de nieuw op te stellen Integrale Zorgvisie.

Wmo

<ul style="list-style-type: none"> • Algemeen: Start maken met transformatieopgave 	<ul style="list-style-type: none"> • De transformatieopgave is helder en concreet. De ondersteuning wordt waar mogelijk dichtbij huis georganiseerd en de zelf- en samenredzaamheid wordt bevorderd. Waar mogelijk wordt zwaardere ondersteuning afgeschaald zodat deze vorm van ondersteuning voldoende toegankelijk blijft voor degene die dit echt nodig heeft.
<ul style="list-style-type: none"> • Basisondersteuning: Goede samenwerking in integrale teams. Versterken eigen kracht, zelfredzaamheid, participatie van inwoners. Verbeteren van leefbaarheid in BMWG-gemeenten. 	<ul style="list-style-type: none"> • De basisondersteuning wordt verder doorontwikkeld met Mensenwerk Hogeland
<ul style="list-style-type: none"> • Beter ondersteunen en faciliteren van vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen en uitvoeren van vrijwilligersbeleid
<ul style="list-style-type: none"> • Mantelzorgondersteuning: Ondersteunen van mantelzorger en overbelasting van mantelzorgers voorkomen 	<ul style="list-style-type: none"> • Mensenwerk Hogeland voert het actieplan Mantelzorgondersteuning uit.
<ul style="list-style-type: none"> • Voorkomen dat inwoners zorg/ondersteuning mijden of in financiële problemen raken door de stapeling van eigen bijdrages uit Zorgverzekeringswet en Wmo. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanuit de collectieve zorgverzekering worden de effecten van stapeling bestreden. Feit blijft dat de grootste problematiek voortkomt uit de kosten van de eigen bijdrage en eigen risico Zvw.
<ul style="list-style-type: none"> • Inwoners met een ondersteuningsbehoefte krijgen de hulp of ondersteuning die nodig is. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning op maat inzetten, waarbij integraal gekeken wordt wat nodig is (maatwerkvoorzieningen, algemene voorzieningen, ondersteuning uit eigen netwerk). Hierbij wordt breed gekeken naar ondersteuningsvragen op alle leefdomeinen.
<ul style="list-style-type: none"> • Beschermd wonen: stappen maken in de transformatieopgave scheiden van wonen en zorg. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering geven aan meerjarenprogramma Van beschermd wonen naar wonen met begeleiding op maat. Meer inzetten op ambulante zorg in de wijken in combinatie met Wmo-voorzieningen.

Participatie

<ul style="list-style-type: none"> Een goed werkende uitvoeringsorganisatie voor werk en inkomen. 	<ul style="list-style-type: none"> In 2018 is het strategisch beleidsplan geëvalueerd en is een nadere analyse uitgevoerd van het Strategisch beleidskader Werk en Inkomen.
<ul style="list-style-type: none"> Meer werk voor onze inwoners 	<ul style="list-style-type: none"> In 2017 zijn ruim 200 uitkeringsgerechtigden aan het werk gegaan. Dit betreft ruim 47% van de beëindigingen. Hiermee komen we boven het landelijk gemiddelde van 38%.
<ul style="list-style-type: none"> Onze inwoners meer laten participeren in de samenleving 	<ul style="list-style-type: none"> De regelingen voor minima op grond van de nota Mee Doen! zijn in 2018 uitgevoerd. In 2018 is extra ingezet op samenwerking met de verschillende partners en is ingezet op communicatie van de diverse regelingen. Dit heeft geleid tot een grotere bekendheid en een groter bereik.
<ul style="list-style-type: none"> We bieden onze inwoners ruimte om te participeren en we bieden onze professionals ruimte om de juiste ondersteuning te bieden 	<ul style="list-style-type: none"> We hebben een maatwerkbudget beschikbaar gesteld voor professionals om snelle vormen van ondersteuning in te zetten.
<ul style="list-style-type: none"> Voor de tekorten op het BUIG budget (inkomensdeel) vragen we een vangnetuitkering aan. 	<ul style="list-style-type: none"> In november 2018 is de analyse op het tekort van het inkomensdeel ter bespreking aan de vier raden voorgelegd. Hiermee hebben we in 2018 voldaan aan de voorwaarde om in 2019 de vangnetuitkering over het jaar 2018 bij de toetsingscommissie in te kunnen dienen.

Beleidsindicatoren

Bij de invoering van het huidige Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) in 2004 lag de nadruk op het vergroten van de transparantie van het proces van begroting- en verantwoording en het versterken van de positie van raad. Er zijn ruim 10 jaar na invoering van het BBV diverse ontwikkelingen die vragen om vernieuwing van het BBV. In de periode tussen 2014 en 2015 heeft een commissie onder aanvoering van wethouder Stef Depla een advies uitgebracht inzake de vernieuwing BBV. In maart 2016 is het wijzigingsbesluit BBV in de Staatscourant gepubliceerd. De indicatoren worden door het rijk beschikbaar gesteld via www.waarstaatjegemeente.nl. De beleidsindicatoren inzake de decentralisaties staan hieronder opgenomen.

Beleidsindicatoren							
Naam indicator	Eenheid	Periode	Indicator (download 7 februari 2019)				
			Bedum	de Marne	Winsum	Eemsmond	Landelijk
Banen	Aantal per 1.000 inwoners in de leeftijd 15-64 jaar *	2017	375,1	490,8	365	437,5	651,5
Kinderen in uitkeringsgezin	% kinderen tot 18 jaar **	2015	5,05%	5,64%	3,88%	6,88%	6,58%
Netto arbeidsparticipatie	% van de werkzame beroepsbevolking ***	2017	66,6%	62%	65,2%	62,8%	66,6%
Werkloze jongeren	% 16 t/m 22 jarigen **	2015	2,24%	2,79%	1,83%	2,33%	1,52%
Personen met een bijstandsuitkering	Aantal per 1.000 inwoners ***	2018	27,6	43,3	30,6	42,5	38,5
Lopende re-integratievoorzieningen	Aantal per 1.000 inwoners van 15-64 jaar ***	2018	33,9	53,8	45,4	60,4	26,1

*) bron: LISA (Landelijk Informatiesysteem van Arbeidsplaatsen)

**) Verwey Jonker Instituut - Kinderen in Tel

***) CBS (Centraal Bureau voor de statistiek)

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

- Wet op de jeugdzorg;
- Beleidsplan en Verordening jeugdhulp BMW-gemeenten 2015-2018;
- Samenwerkingsconvenant Centrum voor Jeugd en Gezin Noord-Groningen;
- Visie op het sociale domein, BMW gemeenten;
- Startnota 3D BMW gemeenten;
- Wmo beleid 2015-2018 BMW-gemeenten;
- Nadere regels en besluit maatschappelijke ondersteuning 2015 BMW gemeenten;
- Verordening Maatschappelijke Ondersteuning De Marne 2015;
- Jaarplan OGGZ 2014 BMW gemeenten;
- Subsidieverordening gemeente De Marne;
- Integraal Beleidskader Krimp en Leefbaarheid;
- Woon- en leefbaarheidsplan De Marne;
- Nota lokaal gezondheidsbeleid "Gezondheid, Welzijn en Welbevinden" 2013-2017;
- Samenwerken aan leefbare dorpen, visie en praktische uitgangspunten voor burgerparticipatie in de gemeente De Marne;
- Project- en werkplan Woon & Leefbaarheidsmonitor;
- Project- en werkplan Noabers (2014-2016);
- Procesplan Vitale Dynamiek;
- Participatiewet;
- Verordeningen op grond van de Participatiewet;
- Minima- en armoedebeleid;
- Pact voor Samenredzaamheid;

Verbonden partijen

Hieronder wordt inzicht gegeven in de bijdrage van verbonden partijen aan dit beleidsprogramma. In de paragraaf verbonden partijen is uitgebreidere informatie beschikbaar over de verbonden partijen.

Naam	Publiek Gezondheid en Zorg Groningen (PG&Z)
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	De regeling stelt zich ten doel om door regeling en bestuur en door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de volgende belangen: a. bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking; b. bevolkingszorg.

Naam	Participatie Noord Groningen (PNG)
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling (m.i.v. maart 2016)
Doelstelling en openbaar belang	1. PNG heeft als belang te zorgen voor een kwalitatief hoogwaardige gezamenlijke uitvoering van de aan deelnemers opgedragen taken in de wetten en daarvan afgeleide regelingen op het gebied van werk en inkomen. 2. PNG zorgt voor een zodanig effectieve en efficiënte uitvoeringsorganisatie, dat de periodiek met de deelnemers gemaakte beleidsmatige en prestatieafspraken gerealiseerd kunnen worden. 3. Naast de behartiging van de hiervoor bedoelde belangen kan PNG gemeente specifieke taken met betrekking tot het sociaal domein uitvoeren. Dit kan worden vastgelegd in een dienstverleningsovereenkomst tussen PNG en de betreffende deelnemer(s).

Wat gaat het kosten?

Specificatie	Bedragen in k€				
	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Samenkracht en burgerparticipatie	1.018	976	1.001	908	92
Wijkteams	261	272	290	211	79
Inkomensregelingen	5.710	5.467	5.825	6.380	-555
Begeleide participatie	1.561	1.619	1.619	1.469	150
Arbeidsparticipatie	526	415	476	594	-117
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	308	240	240	253	-12
Maatwerkdienstverlening 18+	2.292	2.415	2.365	3.030	-665
Maatwerkdienstverlening 18-	2.845	2.321	3.023	2.619	404
Geëscaleerde zorg 18+	155	183	304	178	126
Volksgesondheid	315	344	359	341	18
Totaal lasten	14.992	14.253	15.501	15.983	-481

Samenkracht en burgerparticipatie	258	0	0	150	-150
Wijkteams	7	0	0	0	0
Inkomensregelingen	4.098	4.019	4.257	4.865	-608
Begeleide participatie	0	0	0	0	0
Arbeidsparticipatie	0	0	0	0	0
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	133	130	130	122	8
Maatwerkdienstverlening 18+	7	0	0	5	-5
Maatwerkdienstverlening 18-	88	0	0	19	-19
Geëscaleerde zorg 18+	140	149	149	140	9
Volksgesondheid	0	0	0	0	0
Totaal baten	4.731	4.297	4.536	5.301	-765
Saldo baten en lasten	-10.261	-9.955	-10.965	-10.682	-284
Reserves					
Toevoeging Reserves	1.309	0	543	543	0
Onttrekking Reserves	1.629	58	1.195	1.195	0
Resultaat	-9.941	-9.898	-10.314	-10.030	-284

Toelichting op reserves

Reserves welke betrekking hebben op beleidsprogramma Sociaal Domein

Verklaring van verschillen

Bedragen * k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
OVERHEVELINGEN	
Taakveld samenkracht en burgerparticipatie	
<i>Verhuiskosten Biblionet</i> De colleges van de BMWÉ gemeenten hebben op 21 november 2018 besloten de subsidie 2019 voor Biblionet incidenteel aan te vullen door het niet-verbruikte deel van de budgetten 2018 over te hevelen naar 2019.	19(V)
<i>Maatschappelijk werk</i>	39(V)
<i>Participatie en integratie statushouders</i> In 2018 is het plan participatie en integratie statushouders 2018-2019 vastgesteld. Als dekking van de kosten van dit plan worden de rijksmiddelen gebruikt die 2017 zijn overgeheveld naar 2018. Aangezien de uitvoering voor een deel in 2019 plaatsvindt, zal een deel overgeheveld moeten worden van 2018 naar 2019.	67(V)
<i>Participatie en reïntegratie</i>	55(V)

<p>Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting</p>	<p>Afwijking</p>
<p><i>Vitaliteitscoördinator</i> In 2017 is naar aanleiding van de notitie 'Mid-Term' budget beschikbaar gesteld voor extra inzet vitaliteit dorpen. In 2017 is een klein deel gebruikt voor de inhuur van de dorpencoach. Uit een inventarisatie in 2017 kwam naar voren dat zes dorpen de wens hebben hun dorpsvisie te vernieuwen en / of toekomstbestendiger te maken. In 2018 waren vier van de zes dorpen nog niet zover om te starten met het proces van dorpsvisies. Zij starten in 2019. Het restant 2018 wordt daarom overgeheveld naar 2019.</p>	<p>68(V)</p>
<p>Taakveld geëscaleerde zorg 18+ <i>OGGZ BMW - incidenteel</i> Dit budget is bestemd voor de kosten van de samenwerking OGGZ gemeenten Bedum, Winsum, De Marne en Eemsmond. Het betreft een bijdrage van de centrumgemeente Groningen voor de periode 2014-2018 waarover verantwoording moet worden afgelegd, waarbij de kans aanwezig is dat een eventuele onderschrijding van het budget terugbetaald moet worden.</p>	<p>117(V)</p>
<p>Overig Voor de verklaring van de afwijkingen op dit programma wordt verwezen naar bovenstaande rapportage Sociaal Domein BMW.</p>	<p>81(N)</p>
<p>Totale verschil jaarrekening en actuele begroting</p>	<p>284(V)</p>

2.8 Milieu

Inhoud van het beleidsprogramma Milieu

Programma Taakvelden	Milieu 7.2 Riolering 7.3 Afval 7.4 Milieubeheer 7.5 Begraafplaatsen					
Inhoud Samen met anderen werkt de gemeente aan een leefomgeving en een milieu waarin ook toekomstige generaties goed kunnen leven. Dat doen we door duurzaam te investeren in bodem, water, lucht en natuur, in duurzame energiebronnen en door minder energie te gebruiken. Onze ambities staan in het Klimaatbeleidsplan. We voeren ons beleid volgens dat plan uit. Daarnaast doet de gemeente haar wettelijke milieutaken. Die bestaan uit het voorkomen, beperken en terugdringen van hinder en vervuiling.						
Maatschappelijke ontwikkeling De Marne is een milieu- en energiebewuste gemeente waarin huidige en toekomstige generaties, inwoners, bedrijven en bezoekers een goede kwaliteit van leven, werken en vertoeven ervaren.						
Beleidsindicatoren						
Naam indicator	Eenheid	Indicator				
		De Marne	Winsum	Bedum	Eems- mond	Landelijk
Omvang fijn huishoudelijk restafval Bron:CBS, 2017	Kg/inwoner	216	148	248	257	174
Hernieuwbare elektriciteit Bron:RWS Kmp. 2016	%	24,8%	26,7%	5,9%	87,8%	12,8%

Toelichting beleidsindicatoren

Hernieuwbare elektriciteit is elektriciteit die is opgewekt uit wind, waterkracht, zon of biomassa. Het percentage geeft aan: het aandeel nieuwe energie van het totale energieverbruik in de gemeente. De opgewekte hernieuwbare elektriciteit bestaat uit de optelsom van, indien aanwezig in de gemeente, bronnen zoals: Afvalverbrandingsinstallatie, Biogas vergisting, Waterkracht, Wind op land en Zonnestroom.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Ingezet beleid uitvoeren	Doelstelling 1 t/m 6

Overzicht programma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
We willen onze burgers een gezond en veilig leven bieden in een aantrekkelijke leefomgeving te midden van een vitale natuur. De mondiale biodiversiteit moet onaangetast blijven en natuurlijke hulpbronnen mogen we niet uitputten. Daarvoor gaan we ons klimaatbeleid verder uitvoeren en hinder en vervuiling voorkomen, beperken en terugdringen.

Doelstelling 1	Het in stand houden, verbeteren, verduurzamen en inspelen op toekomstige ontwikkelingen van de waterketen				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het beheren van de (afval)waterketen (Thema Ketenbeheer). 2. Samenwerking tussen gemeenten onderling en tussen gemeenten en waterschap intensiveren (Thema Samen Sterker). 3. Toekomst gericht samenwerken (Thema Maatschappelijke Trends). 				
Prestatie Indicator	Plannen uitvoeren en opstellen				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Afvalwaterbeleidsplan BMW/NZV uitvoeren	Afvalwaterbeleidsplan BMW/NZV uitvoeren	Afvalwaterbeleidsplan BMW/NZV uitvoeren	Afvalwaterbeleidsplan BMW/NZV uitvoeren	Afvalwaterbeleidsplan BMW/NZV uitvoeren
	Uitvoeringsplan 2018 opstellen	Uitvoeringsplan 2019 opstellen	Uitvoeringsplan 2019 opstellen	Uitvoeringsplan 2019 opstellen	Uitvoeringsplan 2019 opstellen
Toelichting	<p>In het Afvalwaterbeleidsplan staan visie en doelen genoemd. De waterketen is een complex geheel, er zijn verschillende overheden, burgers en bedrijven betrokken. De doelen zijn ingedeeld op strategisch, tactisch en operationeel niveau. Aan de hand van drie thema's zijn de doelen uitgewerkt in de speerpunten van het afvalwaterbeleidsplan. De drie thema's zijn: ketenbeheer, samen sterker en maatschappelijke trends.</p> <p>Het Waterteam BMW/ NZV heeft een meetplan Stedelijk Afvalwater opgesteld. Dit als vervolg op de Optimalisatiestudie van het Afvalwatersysteem. In 2018 zijn de voorbereidingen getroffen voor een nieuw Afvalwaterbeleidsplan. Dit plan wordt opgesteld voor de gemeente Het Hogeland en Waterschap Noorderzijlvest. Het plan wordt in 2019 aan de nieuwe gemeenteraad ter besluitvorming aangeboden.</p>				
Rapportage	<ol style="list-style-type: none"> 1. Onderhoud aan de gemeentelijke riolering is uitgevoerd op basis van het afvalwaterbeleidsplan. 2. In de waterketen zijn een aantal zuiveringskringen (= stelsel van riolering dat naar de rioolwaterzuivering leidt). Het onderzoek naar het verbeteren van het hydraulisch functioneren van de zuiveringskringen fase 2 is gereed. Voorbereiding van fase 3 is in gang gezet en wordt in 2019 uitgevoerd. Het meetplan riolering en overstorten is gereed. Het beheren van de gegevens voor meerdere gemeenten krijgt meer vorm. Andere gemeenten tonen interesse om aan te haken bij het team gegevensbeheer riolering. 3. Er is deelgenomen in een regionale samenwerking Waterketen Groningen Noord-Drenthe in een gezamenlijke dienst meten en monitoren. Het Waterschap Hunze en Aa's is gestart. In 2019 zal de gemeente Het Hogeland en Waterschap Noorderzijlvest aanhaken. 				

Doelstelling 2	Kwalitatief goede begraafplaatsen aanbieden				
Maatregel	1. Uitvoering beleidsplan Begraven. 2. Verdere uitbreiding begraafplaats Ulrum. 3. Het opstellen van een meerjarenplan begraafplaatsen.				
Prestatie Indicator	Het beleid en beheer van begraven is actueel				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Uitvoering van beleid	Uitvoering van beleid	Uitvoering van beleid	Uitvoering van beleid	Uitvoering van beleid
Toelichting	In 2017 is begonnen met de uitbreiding van de Begraafplaats te Kloosterburen. In 2018 wordt een deel ingericht. In het meerjarenplan worden ook alternatieve verhardingen meegenomen voor schelpenpaden.				
Rapportage	1. In 2018 is de uitbreiding van de begraafplaats in Kloosterburen voltooid. In Leens is ruimte voor nieuwe begraafplaatsen gevonden door de urnenmuur te verwijderen. Voor het plaatsen van urnen in de urnenmuur was weinig belangstelling. In het verleden is de uitbreiding van de begraafplaats in Leens voor een deel gerealiseerd. In het overige deel kan de nodige ruimte voor nieuwe begraafplaatsen gerealiseerd worden. Voor de andere begraafplaatsen is op korte termijn geen uitbreiding noodzakelijk. 2. Door de weersomstandigheden is de uitbreiding van de begraafplaats in Ulrum wat vertraagd. De werkzaamheden worden in 2019 voltooid. 3. De administratie van de begraafplaatsen is nu digitaal beschikbaar. Met behulp hiervan kan een meerjarenplan begraafplaatsen worden opgesteld.				

Doelstelling 3	Afvalinzameling, -preventie en -hergebruik verder optimaliseren				
Maatregel	1. Inzamelen huishoudelijk afval door B.V. Groningen Milieu; 2. Afvalstromen monitoren; uitkomsten vergelijken met andere gemeenten; 3. Uitvoeren van het zwerfafvalplan 2013-2022.				
Prestatie Indicator	Aanbod van afval beperken naar 100 kg restafval per inwoner in 2020.				
	2017	2018	2019	2020	2021
Percentage gescheiden afval	65%	65%	67%	70%	72%
tonnen afval per jaar	5600	5400	5000	5000	5000
tonnen kunststof door nascheiding	149	151	153	155	155
Rapportage	1. Het huishoudelijk afval is wekelijks opgehaald door B.V. Groningen Milieu. 2. De afvalstromen worden jaarlijks vergeleken met de gemeenten aangesloten bij Afvalbeheer Noord Groningen. De cijfers 2018 zijn nog niet bekend. 3. In 2018 is er een vervolg gegeven aan het zwerfafvalplan en hebben er acties plaatsgevonden, zoals asbaktegels bij voetbalkantines, zwerfafvalrondes door Mien Toentje en het voortzetten slimmer prullenbakkenbeheer.				

Doelstelling 4		Het Klimaatbeleidsplan uitvoeren				
Maatregel	1. Uitvoeren van de Energievisie Leens => energiebesparende maatregelen voor het gemeentehuis, sporthal, school en het zwembad uitvoeren; 2. Kansen op gebied van klimaatbeleid en duurzaamheid zoveel als mogelijk integraal meenemen bij alle nieuwe ontwikkelingen.					
Prestatie Indicator	Plannen en maatregelen uitvoeren					
	2017	2018	2019	2020	2021	
		Energiebesparende maatregelen gemeentehuis en zwembad treffen				
Toelichting	<p><i>Energievisie Leens.</i> Er is onderzoek gedaan naar energiebesparende en duurzame maatregelen voor het gemeentehuis, sporthal, school en het zwembad in Leens. Deze maatregelen staan in de Energievisie Leens.</p> <p>De eerste resultaten van het onderzoek tonen aan dat een houtkachel geen haalbare optie is voor de combinatie van de vier objecten. De fysieke criteria voor een dergelijke installatie zijn niet inpasbaar in het gebouw. Gezien de ontwikkelingen rond het IKC is nader onderzoek gedaan naar de combinatie gemeentehuis en het IKC. De realisatie van het IKC is hierin leidend. De verduurzaming van de warmtevoorziening in gemeentehuis en IKC maakt daarmee onderdeel uit van de planning van het IKC.</p>					
Rapportage	<p>Het college heeft besloten om definitief geen uitvoering te geven aan een houtgestookte ketel voor de verwarming gemeentehuis-kindcentrum-zwembad. Er is nader onderzoek gedaan naar een alternatief. Prioriteit hierbij had een verwarmingssysteem voor het Kindcentrum. Hierbij kunnen gemeentehuis en het zwembad aansluiten. In 2019 wordt de bouw van het Kindcentrum gerealiseerd. Voor het gemeentehuis en het zwembad wordt in 2019 een keuze gemaakt met mogelijke uitvoering in 2019 of 2020.</p>					

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

- Klimaatbeleidsplan 2013 – 2020, Grenzeloos CO2 neutraal !! (2013)
- de Marne duurzaam verlicht, beleidsplan Openbare verlichting; raad december 2009;
- afvalwaterbeleidsplan gemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond en waterschap Noorderzijlvest 2014-2018;
- grondwaterbeheerplan gemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond 2013;
- Verordening lijkbezorgingsrechten (jan. 2014);
- Afvalbeleidsplan 2011-2016;
- Uitvoeringsplan afvalbeleid 2011-2016;
- Beleidsplan begraven (juli 2016)

Verbonden partijen

Hieronder wordt inzicht gegeven in de bijdrage van verbonden partijen aan dit beleidsprogramma.

Naam	Vuilverwerkingsbedrijf Noord-Groningen
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	De gemeenschappelijke regeling behartigt de belangen van de deelnemende gemeenten op het gebied van het op een doelmatige en milieu hygiënische verantwoorde wijze verwijderen van afvalstoffen.

Naam	Groningen Milieu
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Het ophalen van huisvuil

Naam	Aanleg, instandhouding, beheer en onderhoud van IBA's
Rechtsvorm	Samenwerking (lichtere vorm van gemeenschappelijke regeling)
Doelstelling en openbaar belang	Aanleg, instandhouding, beheer en onderhoud van in de gemeente De Marne aangelegde systemen van Individuele Behandeling van Afvalwater. Het betreft een lichtere vorm van een gemeenschappelijke regeling.

Wat heeft het gekost?

Specificatie	Bedragen in k€				
	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Riolering	1.525	1.405	1.405	1.414	-8
Afval	1.169	995	1.054	1.074	-21
Milieubeheer	37	46	65	70	-5
Begraafplaatsen en crematoria	150	200	207	163	44
Totaal lasten	2.881	2.646	2.731	2.721	10
Riolering	1.818	1.805	1.805	1.772	33
Afval	1.483	1.312	1.371	1.401	-31
Milieubeheer	0	0	19	19	0
Begraafplaatsen en crematoria	134	125	127	140	-13
Totaal baten	3.435	3.241	3.321	3.332	-11
Saldo baten en lasten	553	595	590	612	-21
Reserves					
Toevoeging Reserves	21	0	91	91	0
Ottrekking Reserves	49	5	96	96	0
Resultaat	581	600	595	617	-21

Verklaring van verschillen

bedragen in k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Taakveld Afval Het resultaat 2018 van de afvalstoffenheffing bedraagt k€ 89. Jaarlijks wordt k€ 100 uit de voorziening afvalstoffenheffing onttrokken waarmee een tariefsverlaging wordt gefinancierd.	10(V)
Taakveld Begraafplaatsen en crematoria <i>Kapitaallasten milieueffecten energievisie Leens - incidenteel</i> De investering in het kader van de energievisie Leens is nog niet gerealiseerd.	11(V)
<i>Begraafrechten - incidenteel</i> In 2018 is meer ontvangen aan begraafrechten dan was begroot.	13(V)
Overig Diverse kleine positieve en negatieve afwijkingen zorgen gezamenlijk voor een restant verschil.	13(N)
Totale verschil jaarrekening en actuele begroting	21(V)

2.9 Leefomgeving

Inhoud van het beleidsprogramma Leefomgeving

Programma Taakvelden	Volkshuisvesting en ruimtelijke ordening 0.3 Beheer overige gebouwen en gronden 3.2 Fysieke bedrijfsinfrastructuur 8.1 Ruimtelijke ordening 8.2 Grondexploitatie (niet bedrijventerreinen) 8.3 Wonen en bouwen					
Inhoud De gemeente De Marne heeft bijzondere kenmerken die bescherming genieten. Het bijzondere landschap van de Marne is ons visitekaartje en maakt het aantrekkelijk om hier te wonen en te recreëren. Tegelijkertijd moeten we niet uit het oog verliezen dat er binnen de gemeentegrenzen ook gewerkt moet worden. Dit vraagt voortdurend om afweging van verschillende belangen. Het resultaat van deze afweging vertalen we in diverse beleidsdocumenten. De basis hiervoor is vastgelegd in de Structuurvisie De Marne.						
Maatschappelijke ontwikkeling Versterken van de economische structuur, behoud van landschappelijke waarden en dorpsstructuren en een goede bereikbaarheid hebben een positieve invloed op welvaart en welzijn. Krimp, vergrijzing en ontgroening zijn belangrijke aandachtspunten en vragen niet alleen inzet van de gemeente, maar ook die van de inwoners, andere overheden, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Hoe wij hiermee omgaan staat in het Integraal beleidskader Krimp & Leefbaarheid en is nader uitgewerkt in het Woon- en Leefbaarheidsplan. Ook de gebiedsontwikkeling Lauwersoog/Lauwersmeer maakt deel uit van onze strategie. In de paragraaf Demografische ontwikkeling van deze begroting gaan we uitvoeriger in op dit onderwerp en de gevolgen daarvan.						
Beleidsindicatoren						
Naam indicator	Eenheid	Indicator				
		De Marne	Winsum	Bedum	Eems- mond	Landelijk
Gemiddelde WOZ waarde <i>Bron: CBS-Woz, 2018</i>	Duizend euro	142	170	181	145	230
Nieuw gebouwde woningen <i>Bron: ABF 2016</i>	Aantal per 1.000 woningen	0,4	0,8	12,5	0,5	7,2
Demografische druk <i>Bron: CBS, 2018</i>	%	80,3%	85,2%	78,4%	80,7%	69,6%
Gemeentelijke woonlasten eenpersoons-huishouden <i>Bron: COELO, 2018</i>	In Euro's	825	750	750	710	649
Gemeentelijke woonlasten meerpersoons-huishouden <i>Bron: COELO, 2018</i>	In Euro's	881	814	750	782	721

Toelichting beleidsindicatoren

Demografische druk

De som van het aantal personen van 0 tot 20 jaar en 65 jaar of ouder in verhouding tot de personen van 20 tot 65 jaar.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Met gebruikmaking van de in de structuurvisie beschreven richting en bandbreedte, worden ruimtelijke ontwikkelingen geïnitieerd en geregisseerd.	doelstelling 1
Via het Woon- en Leefbaarheidsplan krijgen innovatie en ontwikkeling een impuls.	doelstelling 2
Doorgaan met het uitvoeren van structurele opgaven en het oppakken van nieuwe initiatieven	doelstelling 3

Overzicht programma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
Zorg dragen voor een goede ruimtelijke leefomgeving.

Doelstelling 1	Uitvoeren van de Structuurvisie				
Maatregel	1. Beoordelen van initiatieven met een ruimtelijke impact; 2. Initiëren/regisseren van ruimtelijke ontwikkelingen zodra zich hiervoor kansen voordoen.				
Prestatie Indicator	Opstellen van een ruimtelijke visie voor Wehe-den Hoorn en Mensingeweer				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren	Voltooien		
Toelichting	Op 28 januari 2014 heeft de gemeenteraad een nieuwe structuurvisie vastgesteld. Daarin staat op hoofdlijnen het ruimtelijk beleid voor ongeveer de komende vijftien jaar. De structuurvisie is een belangrijke onderlegger bij de actualisering van bestemmingsplannen en de beoordeling van initiatieven met een ruimtelijke impact. Daarnaast wordt invulling gegeven aan ruimtelijke kansen zodra zich hiervoor een gelegenheid voordoet. De gemeente De Marne is daarbij steeds minder de traditionele overheid die plannen maakt en van bovenaf oplegt. Burgers en collectieven van burgers krijgen ruim baan voor initiatieven. Het project Werken aan de Dorpen is daar een mooi voorbeeld van. Inwoners worden hierbij instaat gesteld om zelf inhoud te geven aan de directe leefomgeving. Dit kan variëren van concrete inrichtingsvoorstellen tot het opstellen van een actuele dorpsvisie.				
Rapportage	Diverse dorpen hebben een dorpsvisie opgesteld. Uit deze visies komen verschillende uitvoeringsprojecten. Deze worden samen met het dorp verder uitgewerkt.				

Doelstelling 2	Uitvoeren van het Woon- en Leefbaarheidsplan				
Maatregel	1. Uitvoering geven aan het Programma Krimp en Leefbaarheid; 2. Herstructurering van de woningvoorraad.				
Prestatie Indicator	N. v. t.				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Toelichting	De beleidsuitgangspunten van het Woon- en Leefbaarheidsplan zijn vertaald in concrete acties die zijn vastgelegd in het Programma Krimp en Leefbaarheid.				

	<p><i>Herstructurering woningvoorraad</i></p> <p>De huidige woningvoorraad van De Marne voldoet niet aan de verwachte toekomstige bevolkingsopbouw. Er zijn te veel woningen en bovendien zijn dat vaak niet de woningen waar behoefte aan is. De gemeente heeft haar regierol op het vlak van volkshuisvesting opgepakt door met haar partners afspraken te maken over aanpassing van de woningvoorraad. Daarom is in januari 2017 het Woon- en Leefbaarheidsplan; Noord Groningen Leeft (het zogenaamde WLP2) vastgesteld als nieuw beleidskader. Hierin wordt naast wonen en leefbaarheid nog meer de verbinding gezocht met andere sectoren zoals onderwijs en zorg, die ook te maken hebben met de gevolgen van de bevolkingsdaling. De beleidsuitgangspunten uit het WLP worden vertaald in concrete acties. Binnen het Programma Krimp en Leefbaarheid geven we de komende jaren uitvoering aan die acties. Meer informatie hierover vindt u in de paragraaf Demografische ontwikkeling.</p> <p>Een belangrijke partner voor wat betreft de sociale woningvoorraad is Woningstichting Wierden en Borgen. Met de woningcorporatie zijn afspraken gemaakt voor sloop, nieuwbouw en het opplussen van haar woningvoorraad, die zijn vastgelegd in de Prestatieafspraken. Voor 2018 zijn daarvoor concrete doelstellingen geformuleerd. De gemeente trekt actief op met Wierden en Borgen om de maatregelen in 2018 te realiseren.</p> <p>Om de particuliere woningen te verbeteren zijn we bezig met het project Particuliere woningverbetering. Dit project stimuleert particulieren om hun woning levensloopbestendig en energiezuinig te maken. Aan het overaanbod van particuliere woningen kunnen we weinig doen. De enige mogelijkheid die we hebben is om met het project Particuliere woningverbetering (te ver) verkrotte woningen uit de markt te halen, maar om grote aantallen gaat dat niet.</p>
Rapportage	<p>In 2018 is geconstateerd dat Wierden en Borgen door diverse redenen een achterstand heeft opgelopen in de uitvoering van de herstructureringsprojecten. Voor 2019 zijn met Wierden en Borgen nieuwe (haalbare) prestatie afspraken gemaakt over de uitvoer van de projecten.</p>

Doelstelling 3	Uitvoeren van gebiedsgerichte ruimtelijke ontwikkeling				
Maatregel	1. Opbouwen en onderhouden van samenwerkingsverbanden mede in relatie tot fondsenwerving; 2. Uitvoeren van de ontwikkeling van Lauwersoog/Lauwersmeer (PROLoog); 3. Uitvoering geven/meewerken aan diverse overige projecten.				
Prestatie Indicator	Samenwerkingsverbanden opbouwen en projecten uitvoeren				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Toelichting	<i>Samenwerking en fondsenwerving</i> Wij nemen deel aan regionale samenwerkingsverbanden op het gebied van plattelandsontwikkeling en gebiedsontwikkeling. Juist in tijden van schaarse middelen is samenwerking essentieel om tot succes te kunnen komen. In de komende jaren blijven diverse fondsen beschikbaar voor gebiedsontwikkeling. Uit het Waddenfonds kan nog jaren worden geput. Daarbij zal de gemeente ook in de toekomst blijven meebetalen aan projecten, omdat de meeste fondsen voor gebiedsontwikkeling rond Lauwersoog en het Lauwersmeer (PROloog) cofinanciering verplicht stellen.				

	<p><i>Lauwersoog/Lauwersmeer</i></p> <p>We werken verder aan de gebiedsontwikkeling rond Lauwersoog en het Lauwersmeer. Dit kent twee ontwikkelingspijlers die elkaar onderling versterken. Enerzijds de visserijsector, anderzijds recreatie en toerisme. In programma 9 A staat meer informatie over het project PROloog.</p> <p><i>Overige projecten</i></p> <p>De gemeente werkt actief mee aan de voorbereiding en of uitvoering van diverse projecten. Voorbeelden hiervan zijn: Rondje Lauwersmeer, projecten van Landschapsbeheer Groningen en het Routebureau.</p>
--	---

Doelstelling 4	Belangen behartigen van onze inwoners in relatie tot de gaswinningsproblematiek .				
Maatregel	Organiseren van een adequate gemeentelijke vertegenwoordiging in relatie tot de gaswinningsproblematiek				
Prestatie Indicator	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ten aanzien van de gaswinningsproblematiek is een adequate vertegenwoordiging gerealiseerd; 2. Uitvoering geven aan het meerjarenprogramma voor een Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen en het bijbehorende uitvoeringsprogramma 2017. 				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Toelichting	<p><i>Samenwerking en fondsenwerving</i></p> <p>Wij nemen deel aan regionale samenwerkingsverbanden op het gebied van plattelandsontwikkeling en gebiedsontwikkeling. Daar gaan we In 2018 mee door. Juist in tijden van schaarse middelen is samenwerking essentieel om tot succes te kunnen komen.</p> <p>In de komende jaren blijven diverse fondsen beschikbaar voor gebiedsontwikkeling. Uit het Waddenfonds kan nog jaren worden geput. Daarbij zal de gemeente ook in de toekomst blijven meebetalen aan projecten, omdat de meeste fondsen voor gebiedsontwikkeling rond Lauwersoog en het Lauwersmeer (PROloog) cofinanciering verplicht stellen.</p> <p><i>Lauwersoog/Lauwersmeer</i></p> <p>We werken verder aan de gebiedsontwikkeling rond Lauwersoog en het Lauwersmeer. Dit kent twee ontwikkelingspijlers die elkaar onderling versterken. Enerzijds de visserijsector, anderzijds recreatie en toerisme. In programma 9 A staat meer informatie over het project PROloog.</p> <p><i>Overige projecten</i></p> <p>De gemeente werkt actief mee aan de voorbereiding en of uitvoering van diverse projecten. Voorbeelden hiervan zijn: Rondje Lauwersmeer, projecten van Landschapsbeheer Groningen en het Routebureau.</p> <p><i>Werken aan de Dorpen</i></p> <p>In 2017 is het project Werken aan de Dorpen (WadD) gestart. De dorpen zijn zelf aan de slag gegaan met een brede inventarisatie van wensen, kansen en knelpunten. Op basis hiervan gaat de gemeente eind 2017 een subsidieaanvraag indienen bij de NCG. Bij een positieve beschikking kunnen wij medio april 2018 starten met de uitvoering van de diverse onderdelen.</p>				

	We staan op het punt om te beginnen met een inventarisatie van alle karakteristieke gebouwen in het buitengebied en in de dorpen. Die gaan we met een facetbestemmingsplan voorzien van een beschermende regeling zodat ze niet zomaar verbouwd of gesloopt kunnen worden. Alle BMW gemeenten denken daarmee vóór de herindeling te voldoen aan de verplichting vanuit de Provinciale Omgevingsverordening om karakteristieke gebouwen te beschermen.
Rapportage	In mei 2018 heeft de gemeente subsidie gekregen van NCG om het project Werken aan de Dorpen uit te voeren. In de tweede helft van 2018 zijn ook al een aantal projecten gerealiseerd. De uitvoering zal nog doorlopen tot en met 2019.

Doelstelling 5	Op een adequate wijze uitvoeren van wettelijke taken op gebied van ruimtelijke ontwikkeling, vergunningverlening en handhaving				
Maatregel	<ol style="list-style-type: none"> 1. Actualiseren van bestemmingsplannen; 2. Opstellen van postzegelplannen; 3. Implementatie Wet Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving(VTH); 4. Investeren in de samenwerking met de (Omgevingsdienst Groningen) ODG. 				
Prestatie Indicator	Wettelijke taken uitvoeren				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Rapportage	<p><i>Actualisering bestemmingsplannen</i></p> <p>Het nieuwe bestemmingsplan Buitengebied De Marne en de bijbehorende milieueffectrapportage (MER) hebben in het najaar van 2018 als ontwerp ter inzage gelegen. Alleen op het bestemmingsplan zijn (slechts dertien) zienswijzen ingediend. De commissie MER heeft, na een rondleiding door het plangebied, een advies uitgebracht op de milieueffectrapportage. Eind 2018 is gewerkt aan beantwoording van de zienswijzen en verwerking van het advies van de commissie MER. De volgende stap is dat de raad het bestemmingsplan vaststelt, waarmee de procedure (met de mogelijkheid tot beroep bij de Raad van State) afgerond is.</p> <p>In 2018 hebben we een lijst opgesteld van karakteristieke gebouwen in De Marne. De provincie schrijft voor dat wij gebouwen die karakteristiek zijn, beschermen tegen sloop. Dit gaan we met een sloopverbod regelen in een nieuw bestemmingsplan.</p> <p>Vanaf 1 januari 2019 vormen de gemeenten De Marne, Winsum, Bedum en Eemsmond samen de gemeente Het Hogeland. De vier afzonderlijke gemeenten hadden vanzelfsprekend hun eigen bestemmingsplannen. Deze verschillen op diverse punten van elkaar. De werkgroep Harmonisatie RO heeft al deze regelingen naast elkaar gelegd om te beoordelen welke verschillen we na aanstaande 1 januari 2019 zo snel mogelijk zouden moeten opheffen. Uit het actieprogramma dat deze werkgroep heeft opgesteld is een bestemmingsplan en een beheersverordening voortgekomen. Deze plannen, die de belangrijkste verschillen tussen alle bestemmingsplannen moeten harmoniseren, zijn eind 2018 voorgelegd aan de provincie. We verwachten de vooroverlegreactie van de provincie begin 2019.</p> <p><i>Postzegelplannen</i></p> <p>Postzegelplannen brengen we steeds minder vaak in procedure. Voor concrete ontwikkelingen die niet in het geldende bestemmingsplan passen, kiezen we in plaats van postzegelplannen steeds vaker voor het verlenen van een project-omgevingsvergunning. Die is sneller en goedkoper dan een postzegelplan.</p>				

	<p>Najaar 2018 heeft het bestemmingsplan voor een uitbreiding van Heiploeg als ontwerp ter inzage gelegen. Daarop zijn twee zienswijzen binnengekomen. De beantwoording van deze zienswijzen is bijna gereed voor besluitvorming. De volgende stap is dat de raad het bestemmingsplan vaststelt, waarmee de procedure (met de mogelijkheid tot beroep bij de Raad van State) afgerond is. De omgevingsvergunning voor het bouwen en voor milieu volgt daarop.</p> <p>De bouw van het Geïntegreerd Kind Centrum (GKC) in Leens, naast en deels in het gemeentehuis, is inmiddels begonnen. De omgevingsvergunning hiervoor is in 2018 onherroepelijk geworden.</p> <p>Hetzelfde geldt voor de omgevingsvergunning voor de nieuwbouw van twaalf woningen aan de Prinses Beatrixstraat in Leens. Wanneer de nieuwbouwfase van dit herstructureringsproject begint, hangt van de (financiële) planning van Wierden en Borgen af.</p> <p>De project-omgevingsvergunning voor het brakwatergebied Deikum tot slot heeft als ontwerp ter inzage gelegen. Dat geldt inmiddels ook voor de watervergunning. De omgevingsvergunning wordt op ondergeschikte onderdelen aangepast op verzoek van waterschap Noorderzijlvest. Provincie, waterschap en gemeente beantwoorden de zienswijzen, waarna de omgevingsvergunning verleend kan worden.</p> <p><i>Vergunningverlening en Omgevingsdienst Groningen</i></p> <p>Het verbeterplan is verder uitgewerkt. Het op orde brengen van de primaire taken van de ODG krijgt steeds meer gestalte.</p> <p>Er is een nieuwe directeur aangesteld die rust binnen de ODG heeft gebracht.</p> <p>Het evenementenbeleid is samen met de herindelingspartners opgepakt. De afspraken met de ketenpartners zijn begonnen. Dit zal verder in 2019 worden uitgewerkt.</p>
--	---

Programma 9 A PROLoog

De gemeente De Marne en de provincie Groningen werken samen aan de ontwikkeling van Lauwersoog/Lauwersmeer. Voor Lauwersoog is het 'Plan voor Regie en Ruimtelijke Ontwikkeling Lauwersoog' (PROLoog) het ruimtelijk ontwikkelingskader. De hoofddoelstelling is om niet alleen een duurzame en toekomstbestendige visserijhaven te worden, maar ook een aantrekkelijk verblijfsgebied.

Sinds oktober 2014 werken we vanuit een subsidierelatie. De gemeente De Marne kan hierbij subsidieaanvragen indienen bij de provincie voor projecten die als doel hebben: de ontwikkeling van het Lauwersmeer en Lauwersoog. In totaal is een bedrag van € 15,82 miljoen beschikbaar.

De afgelopen jaren zijn meerdere projecten gedefinieerd, voorbereid en in uitvoering gegaan die een bijdrage leveren aan die thema's. Er is een gezamenlijke visie en ambitie met betrekking tot het vervolg van de ontwikkeling van Lauwersoog geformuleerd. Het resultaat hiervan is vastgelegd in een 'position paper'. Afsproken is om te focussen op de realisatie van een recreatieve trekker, de promotie van het Lauwersmeergebied, de innovatieagenda voor duurzame visserij en de bereikbaarheid van de haven van Lauwersoog vanaf de Noordzee.

Communicatie

Belangstellenden houden we op de hoogte middels nieuwsbrieven (verschijnen ca. 6 keer per jaar). Voor het tussentijds verspreiden van nieuws publiceren we persberichten en wordt sociale media ingezet. In 2018 is de nieuwsbrief over Lauwersoog opgenomen in de Nieuwsbrief Lauwersmeer van de provincie.

Risicobeheersing

Op basis van een advies van Deloitte zijn de belangrijkste maatregelen voor risicobeheersing uitgevoerd (o.a. de invoering van een verplichtingenadministratie gekoppeld aan centrale inkoop en tussentijdse accountantscontroles), ook de laatste aanbevelingen zijn geïmplementeerd. Het gaat hierbij om een uitbreiding van de financiële verantwoording en de standaardisering van projectdossiers. In 2018 is dit doorgezet waardoor er een optimale risicobeheersing is.

Werelderfgoed centrum (WEC)

De Provincie en het Waddenfonds hebben financiële bijdragen toegekend. In april 2018 heeft de Stichting WEC-W het concept-ontwerp van het WEC-W gepresenteerd. Op basis hiervan is het ontwerp bestemmingsplan in procedure gebracht. Het ontwerpbestemmingsplan voor het Werelderfgoedcentrum Waddenzee heeft ter inzage gelegen bij de gemeente De Marne. Naar aanleiding hiervan zijn acht zienswijzen ingediend. Vijf van de ingekomen zienswijzen zijn afkomstig van natuurorganisaties, vaarrecreatie en ondernemers. Drie zijn afkomstig van particulieren. Gemeente De Marne heeft kennis genomen van de inhoud van de zienswijzen en geconstateerd dat er draagvlak is voor de realisatie van het Werelderfgoedcentrum maar niet voor het gekozen ontwerp.

De procedure is on-hold gezet om tijd te nemen om draagvlak te creëren d.m.v. dialogen. in 2019 worden deze uitkomsten verwacht.

Financieel

bedragen in k€			
	Toegekende kredieten 2018	Uitgaven tm 2018	Restant krediet 2018
Programma PROLoog	1.396	1.344	52
North Sea Fish	1.014	1.014	0
Lauwersom	4.032	4.035	-4
Waddenkwartier	355	355	0
Werelderfgoedcentrum - haalbaarheid	176	181	0
Werelderfgoedcentrum - Waddenzee	1.046	342	704
Strandweg e.o.	1.550	1.182	368
Totaal	9.569	8.452	1.120

Verbonden partijen

Hieronder wordt inzicht gegeven in de bijdrage van verbonden partijen aan dit beleidsprogramma. In de paragraaf verbonden partijen is uitgebreidere informatie beschikbaar over de verbonden partijen : vestigingsplaats, deelnemende partijen, bestuurlijk belang, financieel belang, vermogen en financieel resultaat van de afgelopen jaren.

Naam	Omgevingsdienst Groningen (ODG)
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	De omgevingsdienst verzorgt de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van milieu, bouwen en wonen in opdracht van Groninger gemeenten en de provincie Groningen.

Naam	Exploitatiemaatschappij Haven Lauwersoog BV
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Verantwoordelijk voor het exploiteren, beheer en onderhoud van de haven Lauwersoog

Naam	Libau welstands- en monumentenzorg Hoge der A 5 9712 AC GRONINGEN
Rechtsvorm	Stichting
Doelstelling en openbaar belang	De stichting Libau heeft de bevordering en instandhouding van de bouwkundige en landschappelijke schoonheid in de provincie Groningen en Drenthe als doelstelling. Zij adviseert Groninger en Drentse gemeenten vanuit een integrale benadering van stedenbouw, landschap, welstand en cultuurhistorie.

Wat heeft het gekost?

Bedragen in k€					
Specificatie	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Fysieke bedrijfsinfrastructuur	50	41	41	41	1
Ruimtelijke ordening	313	368	513	395	118
Grondexploitatie (niet-bedrijventerrein)	193	140	173	227	-54
Wonen en bouwen	1.145	1.162	1.669	1.166	503
Totaal lasten	1.700	1.711	2.397	1.829	568
Fysieke bedrijfsinfrastructuur	0	0	0	0	0
Ruimtelijke ordening	27	17	102	94	8
Grondexploitatie (niet-bedrijventerrein)	219	116	131	201	-70
Wonen en bouwen	318	420	497	551	-54
Totaal baten	564	552	730	846	-116
Saldo baten en lasten	-1.136	-1.159	-1.666	-983	-684
Reserves					
Toevoeging Reserves	7.506	0	355	380	25
Onttrekking Reserves	5.977	12	776	801	25
Resultaat	-2.666	-1.147	-1.246	-563	-684

Verklaring van verschillen

bedragen in k €	
Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Taakveld ruimtelijke ordening <i>Salarislasten - incidenteel</i> De salarislasten binnen dit taakveld zijn lager uitgevallen dan begroot.	100(V)
<i>Actualisatie bestemmingsplannen - incidenteel</i> De opdracht vervolg project bestemmingsplan Buitengebied heeft langer geduurd dan gedacht. Een deel van de kosten zal in 2019 worden gemaakt.	14(V)
OVERHEVELING <i>Cofinanciering ontwikkelingsprojecten - incidenteel</i> In 2018 zijn er toekenningen/reserveringen gedaan aan diverse projecten, zoals Winterwelvaart, Natuur haven Lauwersoog en e-bike routes Groninger Museum. De projecten worden op dit moment uitgevoerd en zullen in 2019 worden afgerond. Na afronding van de projecten vindt betaling plaats.	20(V)

<p>Taakveld grondexploitatie (niet-bedrijventerrein) <i>Grondbedrijf - incidenteel</i> De kapitaallasten zijn hoger dan begroot als gevolg van de verkoop van een stuk grond. Er is in 2018 meer grond verkocht dan begroot.</p>	<p>38(N) 75(V)</p>
<p>Taakveld wonen en bouwen <i>Leges omgevingsvergunningen - incidenteel</i> De leges voor de omgevingsvergunningen hebben meer opgebracht dan geraamd omdat er meer omgevingsvergunningen zijn aangevraagd. Dit als gevolg van de aantrekkende economie de afgelopen jaren. Ondernemers durven weer meer te investeren en dit heeft een positief effect op de gemeentelijke leges.</p> <p><i>Bijdrage Omgevingsdienst Groningen - incidenteel</i> De bijdrage aan de ODG in 2018 is hoger dan geraamd. Dit heeft te maken met een eenmalige bijdrage ter dekking van het negatieve resultaat 2017 van 12k en een extra deelnemersbijdrage inzake LOS 2018 van 18k.</p> <p><i>Gaswinning - incidenteel</i> Door de BMW-gemeenten is afgesproken de lumpsumvergoeding 2018 (2e tranche) over te hevelen naar 2019. Hierdoor ontstaat er een tekort bij de gemeente De Marne op dit budget.</p> <p>OVERHEVELING <i>Gaswinning</i> Afgesproken is dat de BMW-gemeenten de ontvangen lumpsumvergoeding 2018 (2e tranche) overhevelen naar 2019 ter dekking van de begroting 2019 van het programma aardbevingen.</p> <p><i>Inzet SPW Werelderfgoedcentrum</i> De Stichting Promotie Waddenland (SPW) is de toeristische organisatie van voormalig gemeenten Winsum en De Marne. Het doel van het WEC is om de toeristen vanuit het centrum het gebied te laten verkennen. Het is daarom noodzakelijk dat de Stichting kan integreren in het WEC. Hiervoor is een budget van k€17 beschikbaar gesteld. Omdat de bestemmingsplanprocedure is opgeschort is ook de procedure voor de invulling van het WEC opgeschort en daarmee ook de inzet van de SPW.</p> <p><i>Cofinanciering ontwikkelingsprojecten</i> In 2018 zijn diverse toezeggingen gedaan aan projecten. Een aantal projecten zijn nog in uitvoering en zullen in 2019 worden afgerond. Na afronding van de projecten vindt betaling plaats.</p> <p><i>Werken aan de Dorpen</i> Het budget bestemd voor de procesgelden van het project Werken aan de Dorpen is niet volledig benut. Voorgesteld wordt het restant van het budget over te hevelen van 2018 naar 2019.</p>	<p>71(V) 30(N) 49(N) 97(V) 17(V) 20(V) 387(V)</p>
<p>Totale verschil jaarrekening en actuele begroting</p>	<p>684(V)</p>

2.10 Algemene dekkingsmiddelen en ondersteuning

Inhoud van het beleidsprogramma Algemene dekkingsmiddelen en ondersteuning

Dit programma heeft vooral een algemeen karakter wat betekent dat deze doelstellingen en baten, lasten niet zijn toe te rekenen aan één van de beleidsprogramma's.

Naast o.a. overhead heeft dit programma vooral een financieel-technisch karakter.

Overhead

Onder overhead wordt verstaan: alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de activiteiten in het primaire proces. Dit betekent dat naast alle loonkosten van de PIOFACH-functies, ook de ICT-kosten en alle huisvestingskosten van het gemeentehuis in dit programma worden verantwoord.

Het financieel-technisch karakter van dit programma

Er staat een aantal belangrijke gemeentelijke inkomsten- en uitgavenramingen in dit programma, zoals algemene uitkering gemeentefonds, algemene belastingen, dividendopbrengsten uit deelnemingen en de post onvoorzien.

Deze Algemene dekkingsmiddelen zijn inkomsten zonder vooraf bepaald bestedingsdoel. De gemeente kan die inkomsten vrij besteden, zolang dat bijdraagt aan het beleid van de gemeenteraad. Heffingen die niet vrij besteedbaar zijn, zoals het rioolrecht en de afvalstoffenheffing en de inkomsten uit specifieke uitkeringen zijn als baten opgenomen in de betreffende programma's.

Speerpunten collegeprogramma

Onderwerpen in het collegeprogramma	Terug te vinden in de begroting
Met het vaststellen van de programmabegroting zijn de kaders voor de financiën vastgesteld.	Doelstellingen 1-3

Overzicht programma

Wat willen we bereiken? / Wat gaan we daarvoor doen! / Wat hebben we bereikt?
Een gemeente die de financiën op orde heeft, tarieven hanteert die kostendekkend zijn, financiële risico's beheerst en zorgt voor adequate investeringsruimte.

Doelstelling 1	Opstellen kaderbrief en begroting 2019 voor de gemeente Het Hogeland				
Maatregel	We stellen een kaderbrief en een begroting 2019 voor de gemeente Het Hogeland. Dit betekent in de voorbereiding harmonisatie van werkwijzen en systemen.				
Prestatie Indicator	In het voorjaar zal de kaderbrief worden opgesteld, de begroting 2019 in het najaar.				
		2018	2019	2020	2021
		Opstellen kaderbrief en begroting			
Toelichting					
Rapportage	De gezamenlijke kaderbrief en de begroting zijn in 2018 en begin 2019 opgesteld.				

Beleidsindicatoren						
Naam indicator	Eenheid	Indicator				
		De Marne	Winsum	Bedum	Eemsmond	Landelijk
Formatie	Fte per 1.000 inwoners	6,2	9,4	7,0	8,6	n.n.b.
Bezetting	Fte per 1.000 inwoners	5,7	6,9	6,0	8,2	n.n.b.
Apparaatskosten	Kosten per inwoner	488	671	327	436	n.n.b.
Externe inhuur	Kosten als % van totale loonsom + totale kosten inhuur externen	29%	29%	35%	25%	n.n.b.
Overhead	% van totale lasten	12,9%	10%	13%	16%	n.n.b.

Toelichting beleidsindicatoren

Formatie

Het gaat hierom formatieplaatsen ongeacht of die worden ingevuld met een vaste aanstelling, een tijdelijke aanstelling of nog openstaan in de vorm van een vacature.

Bezetting

Het gaat hier om het werkelijk aantal fte dat werkzaam is. Ook boventallige medewerkers moeten hier meegeteld worden.

Apparaatskosten

Apparaatskosten (ofwel organisatiekosten) zijn de noodzakelijke financiële middelen voor het inzetten van personeel (salarissen), organisatie-, huisvestings-, materieel-, automatiseringskosten e.d. voor de uitvoering van de organisatorische taken, exclusief griffie en bestuur.

Externe inhuur

Onder externe inhuur wordt verstaan: het uitvoeren van werkzaamheden in opdracht van een bij de organisatie in dienst zijnde opdrachtgever, door een private organisatie met winstoogmerk, door middel van het tegen betaling inzetten van personele capaciteit en deskundigheid, zonder dat daar een arbeidsovereenkomst of aanstelling tussen organisatie en de daarbij ingezette personen aan ten grondslag ligt (bijvoorbeeld: uitzendkrachten, zzp'ers of detacheringsovereenkomsten). De ingehuurd functionaris krijgt een plaats in de hiërarchie van de organisatie.

Overhead

Alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces.

In welke documenten is relevant beleid vastgelegd?

- Verordening Financieel beleid (oktober 2015)
- Controleverordening (oktober 2003)
- Verordening doelmatigheid en doeltreffendheid (oktober 2003)
- Controleprotocol incl. normenkader
- Kadernota

Verbonden partijen

Hieronder wordt inzicht gegeven in de bijdrage van verbonden partijen aan dit beleidsprogramma. In de paragraaf verbonden partijen is uitgebreidere informatie beschikbaar over de verbonden partijen : vestigingsplaats, deelnemende partijen, bestuurlijk belang, financieel belang, vermogen en financieel resultaat van de afgelopen jaren.

Naam	Enexis
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Distribueren en transporteren van energie, exploiteren transportnetten energie, uitvoeren Elektriciteitswet 1988 en Gaswet.

Naam	Waterbedrijf Groningen
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Drinkwatervoorziening

Naam	Bank Nederlandse Gemeenten
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	BNG Bank is de bank voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank is een betrokken partner en draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.

Wat heeft het gekost?

Specificatie	Realisatie 2017	Begroting Primair 2018	Begroting na wijzigingen 2018	Realisatie 2018	Afwijking begroting - rekening
Beheer overige gebouwen en gronden	784	421	388	232	156
Overhead	5.943	5.063	6.541	6.917	-376
Treasury	-175	60	60	-84	144
OZB woningen	151	159	182	224	-42
OZB niet-woningen	41	45	45	43	2
Alg.uitkering en ov.uitk.gem.fonds	0	0	0	0	0
Overige baten en lasten	0	25	25	0	25
Vennootschapsbelasting	9	10	10	10	0
Mutaties reserves	0	0	0	-2	2
Totaal lasten	6.754	5.782	7.250	7.340	-90
Beheer overige gebouwen en gronden	627	38	56	41	15
Overhead	2.337	1.433	1.875	2.113	-238
Treasury	214	133	111	123	-12
OZB woningen	1.941	1.908	1.908	2.039	-131
OZB niet-woningen	826	869	869	838	30
Alg.uitkering en ov.uitk.gem.fonds	18.317	18.708	19.732	19.962	-230
Totaal baten	24.262	23.089	24.551	25.117	-566

Saldo baten en lasten	17.508	17.307	17.301	17.775	-475
Reserves					
Toevoeging Reserves	3.317	208	2.676	4.180	1.504
Onttrekking Reserves	5.011	45	4.131	4.131	0
Resultaat	19.203	17.144	18.756	17.728	1.028

Toelichting

Beheer overige gebouwen en gronden

De kosten en opbrengsten van o.a. de brandweerkazernes, bibliotheek, jeugdsoosgebouwen staan hier verantwoord.

Overhead

Naast alle loonkosten van de PIOFACH-functies, de ICT-kosten worden hier alle huisvestingskosten van het gemeentehuis verantwoord.

Treasury

Het taakveld Treasury bestaat hoofdzakelijk uit het renteresultaat, de opbrengsten van deelnemingen en het resultaat van het grondbedrijf.

Het renteresultaat wordt bepaald door het totaal aan de activa toegerekende rente af te zetten tegen de daadwerkelijk betaalde rentekosten.

Verbonden partijen zijn organisaties waarin de gemeente een bestuurlijk en financieel belang heeft; daaronder vallen ook deelnemingen. Deelnemingen zijn die verbonden partijen waarbij de gemeente kapitaal heeft verstrekt (meestal via de storting op aandelen) aan een NV of in een BV. De deelnemingen leveren dividend op.

Belastingen

Gemeenten hebben ook eigen inkomsten onder meer uit belastingheffing. De voornaamste belastingopbrengsten komen uit de onroerendezaakbelasting, toeristenbelasting en forensenbelasting. Voor uitgebreide informatie verwijzen wij naar de paragraaf lokale heffingen.

In de paragraaf Lokale Heffingen worden ook belastingheffingen genoemd die geen algemene dekkingsmiddelen zijn, zoals de afvalstoffenheffing en de rioolrechten. De opbrengsten hiervan worden direct verantwoord in het programma Milieu.

Algemene uitkering

Gemeenten krijgen hun geld voor een belangrijk deel van de Rijksoverheid. Een groot deel van de inkomsten komt uit het Gemeentefonds. In de besteding van de algemene uitkering is de gemeente vrij al staan er wel wettelijke taken tegenover. Over de besteding hoeft geen verantwoording aan het Rijk te worden afgelegd.

Bij de bepaling van de baten inzake de algemene uitkering is uitgegaan van de septembercirculaire 2018.

Overige baten en lasten - Onvoorzien

De post onvoorzien kan uitsluitend aangewend worden voor onvoorziene, onvermijdbare en/of niet uitstelbare lasten dan wel voor onvoorziene tegenvallende baten.

Vennootschapsbelasting

De vennootschapsbelasting wordt hier verantwoord.

Reserves

In tegenstelling tot alle andere programma 's zit er in dit programma een verschil tussen de begrote mutaties in de reserves en de gerealiseerde. Het verschil is het jaarrekeningresultaat.

Verklaring van verschillen

bedragen in k €

Grootste afwijkingen (N) = nadelig t.o.v. actuele begroting (V) = voordelig t.o.v. actuele begroting	Afwijking
Beheer gebouwen Een investering heeft later plaats gevonden dan gepland waardoor de geraamde afschrijvingskosten lager zijn.	160 (V)
Overhead De kosten van ICT en inhuur vallen hoger uit dan begroot.	300(N)
De ontvangsten ivm. ICT uitgaven zijn hoger dan begroot.	300 (V)
Treasury De rentekosten zijn k€ 140 lager dan begroot.	140(V)
Algemene uitkering De effecten van de verschillende circulaire's hebben geleid tot k€ 180 hogere Algemene uitkering.	231(V)
Overige baten en lasten <i>(voorheen: onvoorzien)</i> Op de post onvoorzien is geen aanspraak gemaakt.	25(V)
Overig Diverse positieve en negatieve verschillen zorgen gezamenlijk voor een restant verschil.	81(V)
Totaal verschil jaarrekening en actuele begroting <i>(zonder toevoeging reserves van het rekeningresultaat)</i>	475 (V)

3 Paragrafen

3.1 Lokale heffingen

Inleiding

Deze paragraaf geeft een overzicht van de diverse lokale heffingen op hoofdlijnen. Hiermee ontstaat inzicht in de lokale lastendruk. Tevens wordt weergegeven welk beleid de gemeente in het begrotingsjaar heeft gevoerd ten aanzien van de lokale heffingen en de kwijtschelding hiervan.

Ontwikkelingen van de lokale lasten

In de vergadering van 25 november 2014 heeft de raad de beleidsnotitie belastingen en WOZ 2015-2018 vastgesteld. Hiermee heeft de raad aangegeven welke belastingsoorten en de wijze van heffing voor de komende vier jaren van kracht zijn. De jaarlijkse tarieven worden door de raad vastgesteld bij de belastingverordeningen in december van het kalenderjaar.

In de onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van de lokale heffingen weergegeven in de afgelopen jaren.

bedragen x k€				
Overzicht lokale heffingen	rekening 2016	rekening 2017	begroting 2018	rekening 2018
Onroerende zaakbelastingen eigenaren	1.290	1.329	1.348	1.390
Onroerende zaakbelastingen niet-won. eig.	815	826	869	838
Onroerende zaakbelastingen gebruikers	568	575	560	581
Sub totaal OZB	2.673	2.730	2.777	2.809
Afvalstoffenheffing	1.194	1.168	1.075	1.087
Reinigingsrechten	15	17	15	16
Rioolrechten	1.852	1.797	1.780	1.763
Toeristenbelasting	305	294	332	293
Forensenbelasting	176	179	180	178
Leges bouwvergunningen	257	220	285	355
Baten reisdocumenten		105	90	95
Baten rijbewijzen		54	36	57
Baten burgerlijke stand		11	12	14
Baten overige burgerdiensten	143	13	18	12
Lijkbezorgingsrechten	123	134	127	140
Leges weekmarkten	7	-	7	4
Totaal heffingen (incl OZB)	6.745	6.722	6.734	6.823

Onroerendezaakbelastingen

De onroerendezaakbelastingen (OZB) zijn veruit de belangrijkste gemeentelijke belastingen. De inkomsten uit de OZB zijn niet specifiek gekoppeld aan bepaalde tegenprestaties en mogen algemeen worden ingezet. De OZB-heffing is gebaseerd op de zgn. WOZ-waarde. Dat is de waarde zoals vastgesteld in het kader van de Wet waardering onroerende zaken (Wet WOZ). Er zijn 3 onroerendezaakbelastingen:

1. een belasting geheven van de eigenaren van woningen;
2. een belasting geheven van de eigenaren van niet-woningen;
3. een belasting geheven van de gebruiker van niet-woningen.

Het OZB-tarief is een percentage van de WOZ-waarde. Elk van de 3 onroerendezaakbelastingen kent een eigen percentage/tarief.

Tabel 2. Tarieven onroerendezaakbelasting (in percentage van de WOZ waarde)

Omschrijving	2017	2018
OZB eigenaar woningen	0,1969%	0,2028%
OZB eigenaar niet-woningen	0,3134%	0,3228%
OZB gebruiker niet-woningen	0,2596%	0,2674%

Afvalstoffenheffing en reinigingsheffing

De afvalstoffenheffing is een bestemmingsheffing gebaseerd op Wet milieubeheer. Zij dient ter bestrijding van de gemeentelijke kosten van het beheer van de huishoudelijke afvalstoffen. Belastingplichtig zijn de gebruikers van percelen ten aanzien waarvan de gemeente een verplichting tot het inzamelen van huishoudelijke afvalstoffen heeft. De gemeente kan heffen als gebruik wordt gemaakt van het perceel en zij haar inzamelplicht ten aanzien van dat perceel nakomt.

De gemeente kan geen afvalstoffenheffing heffen voor de inzameling van bedrijfsafvalstoffen, ook al kunnen deze qua samenstelling vergelijkbaar zijn met huishoudelijke afvalstoffen. Hiervoor kan de gemeente een reinigingsrecht heffen. Sinds 2014 draagt Omrin uit Leeuwarden zorg voor de inzameling. Het aantal aangeboden containers wordt geregistreerd. Het verschil tussen afvalstoffenheffing en reinigingsheffing is dat bij reinigingsrechten BTW wordt geheven over de verleende dienst.

Kostendekkendheid afvalstoffenheffing	Rekening 2017	Primaire begroting 2018	Actuele begroting 2018	Rekening 2018
Kosten				
Salarissen	81.918	105.254	105.254	73.212
Aanschaf gebruiksgoederen	8.681	7.500	7.500	1.621
Druk- en bindwerk	-	-	-	-
Overige dienstverlening	706.052	632.420	632.420	637.361
Bijdragen regionale samenwerking	226.390	234.982	234.982	232.574
Rente	11.363	8.234	8.234	7.565
Kwijtschelding gem.belastingen	45.995	55.000	55.000	54.545
Mutaties in voorzieningen	103.910	-1.268	57.732	89.754
Afschrijvingen	32.815	7.573	7.573	32.815
Totaal kosten	1.217.124	1.049.695	1.108.695	1.129.447
Inkomsten				
Gemeentelijke leges en rechten	-17.137	-21.651	-21.651	-19.330
Opbrengst herbruik afval Nedvang	-105.654	-100.000	-100.000	-101.125
Ontvangen bijdragen	-71.417	-	-39.000	-58.637
Totaal inkomsten	-194.208	-121.651	-160.651	-179.092
Netto kosten	1.022.916	928.044	948.044	950.355
Toegerekenen kosten				
Overhead	71.938	73.677	73.678	84.900
BTW	193.448	188.150	188.150	187.036
Totale kosten afvalstoffenheffing	1.288.302	1.189.871	1.209.872	1.222.291
Opbrengst heffingen				
Afvalstoffenheffing	-1.169.639	-1.074.752	-1.074.752	-1.081.883
Reinigingsrechten	-18.664	-15.120	-15.120	-15.903
Mutaties in voorzieningen	-100.000	-100.000	-120.000	-124.505
Totale opbrengsten afvalstoffenheffing	-1.288.303	-1.189.872	-1.209.872	-1.222.291
Dekkingspercentage	-100,0%	-100,0%	-100,0%	-100,0%

Het resultaat 2018 van de afvalstoffenheffing bedraagt k€ 89 (*mutaties in voorziening* aan de kostenzijde). Jaarlijks wordt k€ 100 uit de voorziening afvalstoffenheffing onttrokken waarmee een tariefsverlaging wordt gefinancierd. (*mutaties in voorziening* aan de opbrengstenzijde)

Bijdrage stichting Nedvang

Nedvang ondersteunt de gemeenten met het scheiden van afval. Het afval wordt onderverdeeld in glas, oud papier en kunststof. In verband met het gescheiden aanleveren is de verwerking van het restant afval goedkoper. Nedvang verkoopt de restafval en de gemeente krijgt, na aftrek van de kosten van Nedvang de opbrengsten. De opbrengsten, die geschat zijn op k€100 per jaar, worden in mindering gebracht op de kosten van de afvalverwerking. Indien de opbrengsten van Nedvang afwijken van de raming dan vindt egalisatie plaats via de voorziening "egalisatiefonds afvalstoffenheffing".

Voor het variabel deel (het aanbieden van de containers) gelden de onderstaande tarieven:

Tabel 3. Tarieven afvalstoffenheffing per huishouden

		bedragen in €	
Omschrijving	Formaat	2017	2018
Container grijs	Groot (240 ltr)	4,76	4,36
	Klein (140 ltr)	3,06	2,80
Container groen (GFT)	Groot (240 ltr)	3,79	3,41
	Klein (140 ltr)	2,41	2,17
Een inworp in ondergrondse container		1,07	1,01

Rioolheffing

De rioolheffing is een heffing waarmee de gemeente de kosten dekt die zij maakt voor de inzameling, afvoer en zuivering van het huishoudelijk afvalwater en het bedrijfsafvalwater, en voor de inzameling en afvoer van het hemelwater. De rioolheffing wordt geheven van de eigenaar of zakelijk gerechtigde van een object dat direct of indirect is aangesloten op het gemeentelijke rioleringsstelsel. De gemeente hanteert een vast bedrag per perceel.

Het resultaat 2018 van de rioolheffing bedraagt:

- mutaties in bestemde reserve	k€ 91 (aanvullen van de negatieve bestemde reserve)
- mutaties in voorziening	<u>k€ 206</u> (restant)
Totaal	k€ 297

In 2013 is het Afvalwaterbeleidsplan 2015-2018 vastgesteld (dit plan is in samenwerking met de gemeenten Bedum, Winsum en Eemsmond en het Waterschap Noorderzijlvest tot stand gekomen). Het Afvalwaterbeleidsplan bevat een nieuwe kijk op afvalwater en fungeert als (wettelijk verplicht) gemeentelijk rioleringsplan.

Kostendekkendheid rioolheffing	Rekening 2017	Primaire begroting 2018	Actuele begroting 2018	Rekening 2018
Kosten				
Salarissen	155.929	184.497	127.497	108.628
Gas en electra	40.592	48.500	48.500	38.439
Contributies	6.191	1.718	1.718	2.990
Overige dienstverlening	60.033	64.870	64.870	60.313
Telefoniekosten	10.091	10.500	10.500	10.999
Onkruidbestrijding	4.726	12.150	12.150	8.013
GRP maatregelplan	36.859	33.984	33.984	-
Persleidingstelsels	46.911	50.000	50.000	-
Reiniging riolering	155.596	160.000	160.000	82.401
Vrijvervalstelsel	26.181	34.282	34.282	2.690
Baggerplan		59.000	116.000	248.326
Rente	367.203	234.870	234.870	267.271
Mutaties in (bestemde) reserve	91.125	-	91.125	91.125
Mutaties in voorziening	252.002	70.930	70.931	206.457
Afschrijvingen	362.467	431.105	431.105	366.909
Totaal kosten	1.615.907	1.396.406	1.487.532	1.494.561
Toe te rekenen kosten				
Overhead	126.497	129.148	129.148	149.290
BTW	98.329	270.250	270.250	208.774
Totale kosten rioolheffing	1.840.733	1.795.804	1.886.930	1.852.625

Opbrengst heffingen				
Rioolrechten niet-woningen	-145.878	-144.475	-144.476	-140.750
Rioolrechten woningen/consumenten	-1.651.114	-1.635.658	-1.635.658	-1.620.380
Overige ontvangsten	-20.743	-15.671	-15.671	-
Mutaties in bestemde reserve	-23.000		-91.125	-91.125
Totale opbrengsten heffingen	-1.840.735	-1.795.804	-1.886.930	-1.852.255

Dekkingspercentage	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
---------------------------	---------------	---------------	---------------	---------------

Tabel 4. Tarieven rioolheffing

bedragen in €

Omschrijving	2017	2018	Stijging
Eigenaren (per object)	362,88	355,43	- 2%

Toeristenbelasting

In 2013 is het beleidsplan Recreatie en Toerisme ontwikkeld. Dit plan had als ambitie een groei van 100.000 overnachtingen in vijf jaar. De ambitie was te hoog qua overnachtingen. De verwachting is bijgesteld naar een stijging van maximaal 5%. Daarnaast heeft de gemeente samen met toeristische ondernemers de Stichting Promotie Waddenland (SPW) opgericht. Die stichting voert ons Beleidsplan Recreatie en Toerisme uit. Zij zorgen voor de regiomarketing en voorzien toeristen van informatie. Ze werken daarbij samen met Marketing Groningen en de toeristische ondernemers. Een nieuw aandachtspunt hierbij is het beter benutten van de toeristische potentie van de agrarische sector. LTO en SPW gaan gezamenlijk onderzoeken op welke wijze hieraan vorm kan worden gegeven.

De gemeente hanteert een gedifferentieerd tarief. De toeristenbelasting wordt geheven naar een tarief per persoon per overnachting. De tarieven in 2018 zijn: € 1,15 voor een overnachting op een camping en € 1,50 voor een overnachting in andere gelegenheden (hotels, pensions, B&B, etc.).

Forensenbelasting

De forensenbelasting is een algemene belasting. Belastingplichtig zijn natuurlijke personen die, zonder in de gemeente hoofdverblijf te hebben, er meer dan negentig keer nachtverblijf houden of die er op meer dan negentig dagen voor zichzelf of voor hun gezin een gemeubileerde woning beschikbaar houden. De gemeente ontvangt voor deze mensen geen bijdrage vanuit het Gemeentefonds, maar deze mensen maken wel gebruik van gemeentelijke voorzieningen.

Kwijtschelding (van toepassing op afvalstoffenheffing)

Er wordt een kwijtscheldingsbeleid gehanteerd voor bewoners met een laag inkomen die bovendien geen vermogen hebben. De kwijtscheldingsregeling is gebonden aan landelijke normen. Op basis van de betalingscapaciteit van bewoners (de betalingscapaciteit wordt bepaald aan de hand van onder andere het vermogen en het inkomen) berekenen we of bewoners in aanmerking komen voor de kwijtscheldingsregeling. Op basis van de (technische) berekening wordt wel of geen kwijtschelding verleend. De gemeente werkt bij de kwijtschelding samen met het waterschap via het "Hefpunt voor belastingen van waterschappen en gemeenten".

Als er een kwijtschelding voor de gemeentelijke belastingen wordt aangevraagd dan wordt dit ook gedaan voor de waterschap heffingen. De burger hoeft dus maar één formulier in te vullen dat geldt voor twee instanties. De gemeente maakt gebruik van een geautomatiseerde kwijtscheldingstoets via het Inlichtingenbureau. Dit instituut functioneert onder de paraplu van de VNG. Het instituut heeft toegang tot gegevens van de Rijksbelastingdienst, de Rijks Dienst Wegverkeer, uitkeringsinstanties etc. Dit betekent dat iemand die recht heeft op kwijtschelding dat mogelijk ook heeft in een volgend belastingjaar. Niet ieder jaar hoeft dan opnieuw een aanvraagformulier te worden ingevuld. Natuurlijk kan er als er geen geautomatiseerde kwijtscheldingsverzoek is verleend altijd een kwijtscheldingsverzoek worden ingediend. Kwijtschelding is in de gemeente De Marne mogelijk voor de volgende heffingen: afvalstoffenheffing en reinigingsheffingen (vast- en variabel recht). Aan het kwijt te schelden bedrag is een maximum verbonden. De overige gemeentelijke belastingen en/of heffingen komen niet voor kwijtschelding in aanmerking.

In 2018 zijn via het Inlichtingenbureau 156 (geautomatiseerd) kwijtscheldingen verleend. Er zijn 25 burgers door het inlichtingenbureau afgewezen. De afwijzingen hadden te maken met voertuigbezit en vermogens- of inkomstennorm overschrijding. Daarnaast hebben 71 burgers via de reguliere weg een kwijtscheldingsverzoek ingediend. Er is een daling in het bedrag van de kwijtschelding. Dit wordt veroorzaakt omdat het tarief van de afvalstoffenheffing en laten ledigen van de containers is verlaagd.

Tabel 5. Kwijtscholden bedragen

Omschrijving	2017	2018
Afvalstoffenheffing	€ 45.995	€ 40.569
Reinigingsrechten	€ 172	€ 158
Totaal	€ 45.995	€ 40.569

Leges

Leges worden ook wel retributies genoemd. Een retributie wil zeggen een betaling aan de gemeente waar een individuele aanwijsbare tegenprestatie van de gemeente tegenover staat. Het gaat om een bedrag dat betaald moet worden aan de gemeente voor het gebruik van onze diensten of producten.

Omgevingsvergunning

Voor het in behandeling nemen van een omgevingsvergunning worden leges geheven. Voor het grootste deel betreft dit leges vanwege bouwactiviteiten. Daarnaast worden leges geheven voor aanlegactiviteiten, planologisch strijdig gebruik en capaciteiten.

Sinds enkele jaren mogen er geen leges meer worden geheven voor sloopactiviteiten. De vergunningplicht hiervoor is afgeschaft en omgezet naar een meldingsplicht.

De legesopbrengst wordt sterk bepaald door het aantal bouwwerken dat wordt gerealiseerd en de grootte van deze bouwwerken.

Burgerzaken

De tarieven zijn in 2018 met 1,5 % verhoogd, met uitzondering van de tarieven die door het Rijk worden vastgesteld. De tarieven voor paspoorten, verklaringen omtrent het gedrag en rijbewijzen worden vastgesteld op basis van de door het Rijk berekende bedragen, omdat er in deze gevallen afdracht aan respectievelijk het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Ministerie van Veiligheid en Justitie en de Rijksdienst voor het Wegverkeer plaatsvindt.

Lijkbezorgingsrechten

De tarieven zijn verhoogd met de inflatiecorrectie van 1,5%.

Overige heffingen

De tarieven zijn verhoogd met de inflatiecorrectie van 1,5%.

3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

Deze paragraaf bestaat uit twee delen. Het eerste deel is bedoeld om een beter zicht te bieden in het weerstandsvermogen van de gemeente in relatie tot de risico's. Met deze informatie is een betere beoordeling van de financiële positie mogelijk.

In tweede deel worden een aantal financiële kengetallen omtrent risicobeheersing weergegeven.

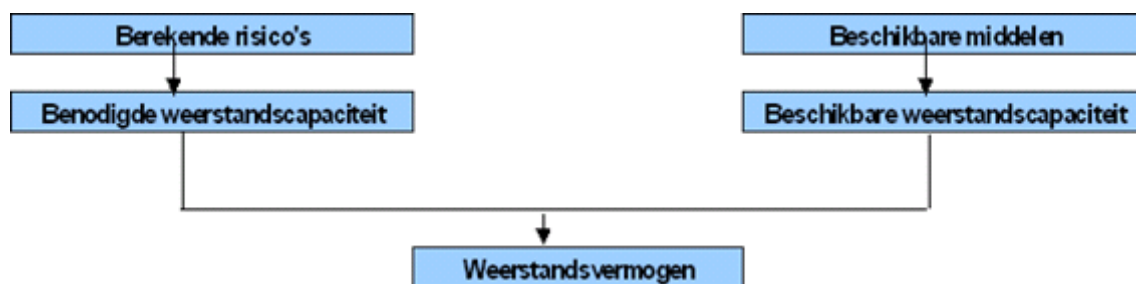
Weerstandsvermogen

Met weerstandsvermogen wordt het totaal aan direct beschikbare middelen bedoeld waarmee niet begrote en niet verzekerde financiële risico's kunnen worden opgevangen. Een goed inzicht in het weerstandsvermogen is essentieel bij het beoordelen van de financiële positie van een gemeente.

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen:

- de weerstandscapaciteit, zijnde middelen en mogelijkheden waarover de gemeente beschikt om niet begrote kosten en niet verzekerde financiële risico's te dekken;
- alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis zijn in relatie tot de financiële positie.

Schematisch:

Relatie tussen begroting, voorziening en weerstandsvermogen

Afhankelijk van het risicoprofiel, op basis van omvang en waarschijnlijkheid, dient een kostenpost naar afnemende waarschijnlijkheid te worden opgenomen in de begroting, of er dient daarvoor een voorziening te worden getroffen of de post dient in het weerstandsvermogen te worden opgenomen.

Berekening weerstandsvermogen

Tabel beoordeling weerstandsvermogen

Waardering	Ratioweerstandsvermogen	Betekenis
A	$>2,0$	Uitstekend
B	$1,4 < x < 2,0$	Ruim voldoende
C	$1,0 < x < 1,4$	Voldoende
D	$0,8 < x < 1,0$	Matig
E	$0,6 < x < 0,8$	Onvoldoende
F	$< 0,6$	Ruim onvoldoende

Tabel ratio weerstandsvermogen

Weerstandsvermogen (x 1.000 euro)		Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Benodigde weerstandscapaciteit	a	1.590	1.862	1.862
Beschikbare weerstandscapaciteit	b	6.608	7.096	5.555
Ratio weerstandsvermogen	b/a	4,15	3,81	2,98
Weerstandsvermogen	b-a	5.018	5.234	3.693

Benodigde weerstandscapaciteit

De benodigde weerstandscapaciteit wordt bepaald door:

- de verwachte impact van de aanwezige risico's;
- de gewenste mate van zekerheid dat de risico's kunnen worden opgevangen;
- de mate waarin de risico's al op andere wijze zijn afgedekt.

Een risico is een onzekere toekomstige gebeurtenis die het realiseren van doelstellingen (negatief) beïnvloedt. (risico = kans van optreden x impact/schade).

De risico's zijn geïnventariseerd en vervolgens is een schatting gemaakt van de omvang en kans van optreden. De weging van het risico met de kans van optreden leidt tot het geschatte risicobedrag. Risico's met structurele effecten worden dubbel geteld. Dat betekent dat bij voldoende middelen de structurele risico's gedurende twee jaar kunnen worden opgevangen.

De kans dat alle risico's zich tegelijkertijd daadwerkelijk voordoen is klein. Daarom wordt het totaal gecorrigeerd met een waarschijnlijkheidsfactor van 90%.

Risico's die meegenomen worden in de berekening betreffen incidentele gebeurtenissen die niet of zeer moeilijk zijn te beïnvloeden met beleid. Indien sprake is van Rijks bezuinigingen dient dit te leiden tot beleidsaanpassingen en niet tot beslaglegging via de weerstandscapaciteit.

Benodigde weerstandscapaciteit (risico's)						bedragen x € 1.000	
Nr.		rekening 2017		begroting 2018		rekening 2018	
		I	S	I	S	I	S
1	Algemene uitkering gemeentefonds	250	0	250	0	250	0
2	BTW compensatiefonds	115	20	115	20	115	20
3	Renterisico	0	50	0	50	0	50
4	Kwetsbaarheid personeelsformatie	150	0	150	0	150	0
5	Beperkt zicht op samenw./uitbesteding	25	0	25	0	25	0
6	Groenonderhoud	0	15	0	15	0	15
7	Civiele kunstwerken	46	0	46	0	46	0
8	Openbare verlichting	0	0	0	0	0	0
9	Onderhoud wegen en bermen	90	0	90	0	90	0
10	Onkruidbestrijding	35	0	35	0	35	0
11	Uitvoering wet BUIG	0	78	0	152	0	152
12	Participatie Noord Groningen	69	0	88	0	88	0
13	Jeugdzorg	0	263	0	133	0	133
14	WMO uitkeringen	0	0	0	180	0	180
15	Grondexploitaties	76	0	100	0	100	0
16	PROloog	60	0	70	0	70	0
	Totaal	916	426	969	550	969	550
	Structureel maal factor 2		851		1.100		1.100
	Waarschijnlijkheidsfactor 90%	824	766	872	990	872	990
	Benodigde weerstandscapaciteit		1.590		1.862		1.862

I = Incidenteel, S = Structureel

In het laatste deel van deze paragraaf worden de bovenstaande onderkende risico's toegelicht.

Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit zijn de middelen en mogelijkheden waarover de gemeente beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten te dekken. Die beschikbare middelen zijn:

- Algemene Reserve;
- bestemmingsreserve als de bestemming kan worden gewijzigd;
- de post onvoorzien;
- stille reserves;
- onbenutte belastingcapaciteit.

Voorzieningen maken geen deel uit van de beschikbare weerstandscapaciteit omdat sprake is van al aangegane verplichtingen dan wel van risico's met een hoge mate van waarschijnlijkheid. De gemeente heeft enkele bezittingen die niet of voor een lagere waarde op de balans staan. Het gaat om gronden en landerijen, gebouwen en aandelenbezit. Bij afstoting van deze bezittingen kan een voordeel ontstaan, doch verkoop is niet altijd mogelijk. Aandelen zijn beperkt verhandelbaar, de meeste gebouwen zijn nodig voor de taakuitoefening en gronden en landerijen zijn uit strategisch oogpunt aangekocht en zijn onderdeel van de grondexploitaties. De stille reserves zijn daarom niet meegenomen in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit.

De onbenutte belastingcapaciteit is als p.m.-post aangemerkt.

Beschikbare weerstandscapaciteit <i>(stand per einde begrotingsjaar)</i>			
(bedragen x 1.000 euro)	rekening 2017	begroting 2018	rekening 2018
Algemene reserve	2.070	2.758	2.235
Bestemmingsreserves	4.488	4.288	3.270
Totaal reserves	6.558	7.046	5.505
Post onvoorzien (2 x 25)	50	50	50
Stille reserves	pm	pm	pm
Onbenutte belastingcapaciteit	pm	pm	pm
Beschikbare weerstandscapaciteit	6.608	7.096	5.555

Financiële kengetallen met betrekking tot risicobeheersing

Financiële kengetallen	realisatie 2016	realisatie 2017	begroting 2018	realisatie 2018	norm/cate gorie
Weerstandsvermogen					
ratio weerstandscapaciteit	4,18	4,15	3,81	2,98	>= 1
ratio weerstandscapaciteit <i>(excl. bestemmingsreserves)</i>	1,91	1,33	1,48	1,23	>= 1
Overige					
netto schuldquote <i>(incl. doorgeleende gelden)</i>	64,7%	61,2%	74,8%	58,2%	A
netto schuldquote <i>(excl. doorgeleende gelden)</i>	56,5%	59,6%	72,0%	56,2%	A
solvabiliteitsratio	22,7%	21,5%	27,7%	17,9%	C
grondexploitatie	0,5%	0,4%	0,5%	0,3%	A
structurele exploitatieruimte	6,7%	0,3%	1,1%	8,3%	B
belastingcapaciteit	114,6%	117,6%	105,5%		

bedragen x k€

Bepaling structureel rekeningsaldo		
Lasten	rekening 2017	rekening 2018
bruto lasten <i>(incl. reserve resultaat)</i>	45.151	41.552
-/- incidentele lasten	1.449	2.626
-/- alle toevoegingen aan de reserves	8.377	684
structurele lasten (a)	35.325	38.242
Baten	rekening 2017	rekening 2018
bruto baten <i>(incl. reserve resultaat)</i>	46.860	43.056
-/- incidentele baten	1.003	1.082
-/- alle onttrekkingen aan de reserves	7.998	1.900
structurele baten (b)	37.859	40.074
Structureel rekeningsaldo (c = b - a)	2.534	1.832

Financiële kengetallen (waarden)	Categorie A	Categorie B	Categorie C
<i>Overige</i>			
Netto schuldquote (incl. doorgeleende gelden)	<90%	90-130%	>130%
Netto schuldquote (excl. doorgeleende gelden)	<90%	90-130%	>130%
Solvabiliteitsratio	>50%	20-50%	<20%
Grondexploitatie	<20%	20-35%	>35%
Structurele exploitatieruimte	>0%	>0%	<0%
Belastingcapaciteit	<95%	95-105%	>105%

Het financiële beeld dat uit de kengetallen naar voren komt is belangrijk voor het inzicht in de financiële positie van de gemeente. De signaleringswaarden zoals hierboven in de tabel aangegeven zijn afgeleid uit de stresstest voor 100.000+ gemeenten. Er is gekozen voor indeling in drie categorieën (A, B of C), zonder hieraan een kwalificatie/normering te verbinden. Dit vanwege het argument dat de kengetallen in samenhang moeten worden gezien en een oordeel per kengetal niet gepast zou zijn. Wel kan worden gesteld dat Categorie A het minst risicovol is en Categorie C het meest risicovol.

Kengetal Weerstandsvormogen

Ratio weerstandscapaciteit

De ratio weerstandscapaciteit geeft de verhouding aan van de beschikbare weerstandscapaciteit ten opzichte van de benodigde weerstandscapaciteit. De benodigde weerstandscapaciteit wordt bepaald op basis van de aanwezige risico's en de eventueel te verwachten financiële impact. De beschikbare weerstandscapaciteit bestaat uit de algemene- en bestemmingsreserves en de post onvoorzien.

Dit ratio is gedaald als gevolg van een daling in de eigen en bestemde reserves.

Ratio weerstandscapaciteit (exclusief bestemmingsreserves)

Bij deze ratio wordt geen rekening gehouden met de beschikbare bestemmingsreserves.

Overige financiële kengetallen

Netto schuldquote

De netto schuldquote geeft inzicht in het niveau van de schuldenlast ten opzichte van de eigen middelen. Het geeft een indicatie in welke mate de rentelasten en aflossingen op de exploitatie drukken.

Solvabiliteitsratio

De solvabiliteitsratio geeft inzicht in de mate waarin de gemeente in staat is aan de financiële verplichtingen te voldoen. De ratio geeft aan dat onze gemeente een groot deel van haar bezit heeft gefinancierd met schulden. Ondanks het financieren met schulden kan de gemeente aan haar verplichtingen voldoen.

De solvabiliteitsratio is gedaald doordat de omvang van het eigen vermogen is gedaald en de omvang van de vaste en vlottende schulden is gestegen.

Grondexploitatie

Dit kengetal geeft weer hoe de waarde van de "onderhanden werk" positie van het grondbedrijf zich verhoudt tot de totale (geraamde) baten.

Met ingang van 2016 behoort de waarde van de niet in exploitatie genomen gronden niet langer tot de onderhanden werk positie.

Structurele exploitatieruimte

Dit kengetal is van belang om te kunnen beoordelen welke structurele ruimte een gemeente heeft om de eigen lasten te dragen, of welke structurele stijging van de baten of structurele daling van de lasten daarvoor nodig is.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht hoe de belastingdruk in onze gemeente zich verhoudt ten opzichte van het landelijke gemiddelde.

Onderkende risico's

Hieronder worden de onderkende risico's weergegeven en toegelicht. Deze worden gebruikt om de benodigde weerstandscapaciteit te bepalen.

Naam	1. Algemene uitkering uit het Gemeentefonds
Programma	Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien
Omschrijving	De gemeente is financieel sterk afhankelijk van de rijksbijdrage uit het Gemeentefonds. De omvang is gekoppeld aan de groei van de Rijksbegroting. Financiële afwijkingen zijn daarom mogelijk.
Risico (in €)	k€ 500
Kans	50%
Jaar van signalering	nb
Beheersmaatregel	De raming van de Algemene uitkering dient realistisch te zijn en is gebaseerd op de circulaire en bijbehorende rekenmodellen die het Rijk verstrekt.
Rapportage	Het risico heeft zich in 2018 niet voor gedaan. Doordat de koppeling met de Rijksbegroting blijft bestaan, blijft het risico bestaan.

Naam	2. btw-compensatiefonds
Programma	Overig
Omschrijving	De gemeente kan voor een groot aantal activiteiten de btw terugkrijgen uit het btw-compensatiefonds (BCF), mits wordt voldaan aan de daarvoor gestelde eisen. Zo zijn investeringen in de gemeentelijke openbare ruimte in principe btw-compensabel. In enkele gevallen pleegt de gemeente samen met andere (overheids)organisaties investeringen in de openbare ruimte die niet onder het BCF vallen. Het risico bestaat dat daarmee mogelijk niet (geheel) wordt voldaan aan de voorwaarden om in aanmerking te komen voor btw-compensatie.
Risico (in €)	Elk jaar wordt ca. € 1,5 miljoen gedeclareerd bij het BCF. Het risico van gedeclareerde, maar niet compensabele btw wordt ingeschat op 2%, k€ 40 per jaar. Het incidentele risico op projecten en ontwikkelingen wordt ingeschat op k€ 230.
Kans	50%
Jaar van signalering	nb
Beheersmaatregel	Geen
Rapportage	Het risico heeft zich in 2018 niet voor gedaan, het risico blijft bestaan.

Naam	3. Renterisico
Programma	Overig
Omschrijving	De gecalculeerde rente is gebaseerd op de verwachte renteontwikkelingen. De werkelijke rente kan hoger of lager uitvallen.
Risico (in €)	1% afwijking betekent een afwijking van k€ 200.
Kans	25%
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	Geen
Rapportage	Het risico heeft zich in 2018 niet voor gedaan, wel blijft het risico bestaan.

Naam	4. Kwetsbaarheid personeelsformatie
Programma	Overig
Omschrijving	Onze organisatie is klein en per beleidsveld is er meestal sprake van één of twee ambtenaren die breed inzetbaar moeten zijn en (mede daardoor) niet altijd de gedetailleerde specialistische kennis (kunnen) hebben. De ontwikkelingen vanuit de landelijke overheid betreffende bijv. de jeugdzorg maakt deze problematiek nog groter. Er is niet altijd achtervang en bij uitbreiding van taken, ziekte of vertrek kunnen werkzaamheden stagneren. Inhuur van externe capaciteit leidt tot hogere kosten. De kwetsbaarheid kan ook gelden voor samenwerkingsverbanden, zoals P&O, ICT en Sociale Zaken en Werk.
Risico	Deze kwetsbaarheid blijft ook nu nog bestaan ondanks intensievere samenwerking met andere gemeenten. In voorkomende gevallen zal er noodgedwongen externe inzet moeten worden geregeld. Daarvoor wordt het inhuurbudget ingezet.
Kans	PM
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	Beheersing begint bij de directie. Zij moet goed zicht hebben op toekomstige personele knelpunten en bestaande knelpunten oplossen. Dit kan bereikt worden door voortdurend in 'gesprek' te zijn met de medewerkers maar ook door ontwikkelingen in te schatten en daar op te anticiperen. Vroegtijdig signaleren voorkomt uitval van medewerkers en vroegtijdig anticiperen op ontwikkelingen voorkomt 'gaten' in de formatie. Daarmee kan een substantiële bijdrage worden geleverd aan een vermindering van de kwetsbaarheid.
Rapportage	Het risico blijft, ondanks de genomen beheersingsmaatregel, bestaan.

Naam	5. Beperkt zicht op samenwerking en uitbesteding
Programma	Overig
Omschrijving	Meer taken zijn uitbesteed aan samenwerkingsverbanden of aan derden. Hoewel de competentieontwikkeling van de medewerkers daarbij moet aansluiten, ontbreekt het mogelijk aan capaciteit en kwaliteit om hier goed sturing aan te geven en te controleren op de gemaakte afspraken.
Risico (in €)	Bij het maken van afspraken in samenwerkingsverbanden en bij uitbesteding is nadrukkelijk aandacht voor een goede beschrijving van de te behalen resultaten en de borging van sturing en controle op de realisatie daarvan. Het risico wordt geschat op k€ 100.
Kans	25%
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	Kwartaalrapportage in de P&C-cyclus
Rapportage	Aandacht voor dit risico is gezien de omvang van het aantal samenwerkingsverbanden reëel.

Naam	6. Groenonderhoud
Programma	Verkeer en vervoer
Omschrijving	Er zijn meer dan 18.000 bomen. Een groot aantal daarvan staan langs wegen, voetpaden en begraafplaatsen. Door de bezuiniging is er een achterstand ontstaan in het onderhoud van deze bomen waardoor er een veiligheidsrisico ontstaat. In 2016 is begonnen met het inlopen van de achterstanden. Door de essentaksterfziekte is er nog veel te doen en het risico niet beperkt.
Risico (in €)	k€ 75
Kans	20%
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	Situaties monitoren en beheerplannen herijken op bestaande risico's en budgetten.
Rapportage	De situaties in het veld worden gemonitord. Zieke essen worden waar nodig weggehaald. In 2019 voegen we de beheergegevens van het bomenbestand van de oude gemeente De Marne toe aan die van de andere gemeenten (Bedum, Winsum, Eemsumond). Vanuit een jaarlijks boombeheer/onderhoudsronde worden de risico's van bomen in beeld gebracht en verwerkt naar een jaarlijkse onderhoudsronde.

Naam	7. Civiele kunstwerken
Programma	Verkeer en vervoer
Omschrijving	Er zijn 59 bruggen. Daarnaast is er in onze gemeente 9.301 m ¹ beschoeiing, 275 m ¹ kademuren en 23 steigers. Er zijn te weinig middelen voor onderhoud. Het niet uitvoeren van onderhoud brengt risico's en gevolgschade met zich mee.
Risico (in €)	k€ 130
Kans	35%
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	Situaties monitoren, voldoende middelen beschikbaar stellen en schades herstellen.
Rapportage	Regulier onderhoud is uitgevoerd in 2018. Tevens is gestart met het inlopen van het groot onderhoud beschoeiingen.

Naam	8. Openbare Verlichting
Programma	Verkeer en vervoer
Omschrijving	Voor de technische levensduur van lichtmasten wordt een leeftijd aangehouden van 40 jaar. ca. 300 lichtmasten zijn ouder dan 40 jaar en worden in 2018 vervangen.
Risico (in €)	
Kans	
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	Gevaarlijke situaties monitoren en waar nodig lichtmasten vervangen.
Rapportage	In 2018 is het plan voor vervanging, binnen het beschikbare budget, verder technisch uitgewerkt. Uitvoering vindt plaats in 2019.

Naam	9. Onderhoud wegen en bermen
Programma	Verkeer en vervoer
Omschrijving	<p><i>Wegen:</i> Werkzaamheden voor herstel van een te zwakke constructie en/of afvoer van een teerhoudend asfalt zijn geen klein of groot onderhoud en vallen daarom buiten het bestek wegen. Het herstel/afvoer brengt bij optreden extra kosten met zich mee.</p> <p><i>Bermen:</i> Veel bermen in onze gemeente liggen te laag of te hoog. Hierdoor is de afwatering onvoldoende. Daarnaast wordt door breed verkeer veel door de bermen gereden waardoor kuilen ontstaan. Het vergt extra investeringen om dit op te lossen.</p>
Risico (in €)	Wegen k€ 900 (geschat)
Kans	10%
Jaar van signalering	2011
Beheersmaatregel	Elk jaar vindt er een evaluatie plaats van het wegen- en bermenonderhoud. Voldoende middelen beschikbaar stellen en gebreken herstellen.
Rapportage	<p>We inspecteren de wegen elk jaar. De uitkomsten van de inspectie is geëvalueerd en gebruikt voor verdere aanpassingen.</p> <p>In 2016 is het plan Agrologistiek gereed gekomen. Door dit plan weten we waar wegen te smal zijn en bermen aangepast dienen te worden. In 2018 is voor € 55k aan werkzaamheden aan de bermen uitgevoerd.</p>

Naam	10. Onkruidbestrijding
Programma	Verkeer en vervoer
Omschrijving	Door veranderende wetgeving mogen er sinds maart 2016 geen chemische middelen meer worden gebruikt om onkruid te bestrijden. Hierdoor wordt het beeld op verharding groener en de kans op gladheid groter.
Risico (in €)	k€ 70
Kans	50%
Jaar van signalering	2016
Beheersmaatregel	Frequenter onderhoud uitvoeren.
Rapportage	In de Marne is het beeldkwaliteit van het onkruid bepaald op kwaliteit B. De kwaliteit is omschreven in kwaliteitscatalogus van het CROW.

Naam	11. Uitvoering wet BUIG
Programma	Sociale Zaken en Werk
Omschrijving	Voor de betaalde uitkeringen WWB, WIJ, IOAW, IOAZ en deels BBZ ontvangt de gemeente jaarlijks een budgetfinanciering van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Gelet op de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt is de verwachting dat de uitgaven in het kader van de wet BUIG niet naar beneden kunnen worden bijgesteld. Gecombineerd met de beschikbare budgetfinanciering ontstaat een nadelig verschil.
Risico (in €)	k€ 156
Kans	50%
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	Ook in 2018 is de dienstverlening op het Werkplein Noord-Groningen zodanig afgestemd om de instroom in de uitkering zo laag mogelijk te houden door: hoogwaardige handhaving aan de poort, controle op voorliggende voorzieningen, jongeren zoveel mogelijk terugleiden naar school.
Rapportage	Het risico blijft, ondanks de genomen beheersingsmaatregel, bestaan.

Naam	12. Participatie Noord Groningen (PNG)
Programma	Sociale Zaken en Werk
Omschrijving	In 2016 is de gemeenschappelijke regeling Participatie Noord Groningen vastgesteld. PNG stelt jaarlijks een begroting op waarin ook een paragraaf weerstandsvermogen is opgenomen met een beschrijving van de risico's. Conform de Gemeenschappelijke Regeling zijn de gemeenten voor eventuele tekorten bij PNG aansprakelijk. Derhalve dienen de gemeenten de risico's en de financiële vertaling daarvan op te nemen in het eigen weerstandsvermogen. De risico's zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Kwetsbaarheid personeelsformatie • loonkosten WSW (personeelsverloop) • Afhankelijkheid van grote klanten • Bedrijfsvoering • renterisico rekening courant • herindeling Het Hogeland • Aardbevingsrisico
Risico (in €)	k€ 300 (jaarrekening 2017 PNG)
Kans	23,1 % (o.b.v. verdeelsleutel deelnemende gemeenten 2018)
Jaar van signalering	2017
Beheersmaatregel	PNG maakt onderdeel uit van de P&C-cyclus van de deelnemende gemeenten om tekorten tijdig te signaleren en sturing kan plaatsvinden.

Naam	13. Jeugdzorg
Programma	Jeugd
Omschrijving	De decentralisatie van de jeugdzorgtaken naar gemeenten gaat gepaard met een korting van 15% op macroniveau. Daarnaast zijn de tekorten in de jeugdhulp opgelopen in 2016 en 2017. Een belangrijke oorzaak hiervan is de stijging van het aantal zorgtoewijzingen. Dit is niet alleen het geval in de Groninger regio, ook landelijk is deze tendens zichtbaar.

	<p>Voor de Groninger gemeenten is het tekort minimaal € 23,5 mln euro over 2017. Voor de BMW-gemeenten betekent dit een tekort van € 1,9 mln. T/m 2017 waren de Groninger gemeenten solidair in de kosten. In 2018 is dat alleen op bepaalde specialistische onderdelen het geval.</p> <p>Hoewel er beheersmaatregelen worden uitgevoerd (zie hieronder) is de kans groot dat het tekort in 2018 van dezelfde omvang is als in 2017. De oorzaak is lastig weg te nemen, te meer omdat in de Jeugdwet is opgenomen dat gemeenten geen financiële redenen kunnen aanvoeren om zorg te weigeren.</p>
Risico (in €)	k€ 350 (jaarrekening 2017)
Kans (25% 50% 75%)	75%
Jaar van signalering	2017 en 2018
Beheersmaatregel	<p>Samen met de Regionale Inkooporganisatie Groninger Gemeenten (RIGG) voeren we de volgende beheersmaatregelen uit:</p> <p>Gezien de oorzaak van het tekort is het in de eerste plaats van belang om grip te krijgen op de zorgtoewijzingen die door lokale teams en andere verwijzers worden gedaan. We hebben daarvoor een aantal beleidsmaatregelen voor de kortere en langere termijn geformuleerd, zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een scherpere bewaking van de buitengrenzen van de jeugdhulp; • We gaan in overleg met zorgverzekeraars over de grenzen van de wetgeving en hoe we daarmee omgaan; • Een onderzoek naar stapeling en aaneenschakeling van verschillende jeugdhulpproducten; • We hebben afgesproken met de jeugdhulpaanbieders om in een convenant vast te leggen wat ieder vanuit zijn rol gaat doen om de kwaliteit van het zorglandschap te garanderen en de jeugdhulp ook betaalbaar te houden; • Samen met de jeugdhulpaanbieders en andere betrokkenen maken we een nieuwe transitieagenda 2018 – 2020, als vervolg op de transitieagenda 2015-2017; • We continueren de lobby voor een passend jeugdhulpbudget onder andere gebaseerd op de chroniciteit van de problemen bij jeugdigen in onze regio. Het huidige objectief verdeelmodel houdt hier onvoldoende rekening mee.
Rapportage	Het risico blijft, ondanks de genomen beheersingsmaatregel, bestaan.

Naam	14. Wmo-uitkeringen
Programma	Maatschappelijke ondersteuning en zorg
Omschrijving	Met ingang van 2015 is een korting toegepast op het Wmo-budget in de algemene uitkering voor de bestaande taken die gemeenten al hadden vóór de decentralisatie (Wmo-oud). Vanwege deze korting is in 2015 een beleidswijziging geweest op de Huishoudelijke Hulp. In 2016 wordt het Wmo-budget nog eens verder verlaagd met k100.
Risico (in €)	-
Kans	-
Jaar van signalering	2015
Beheersmaatregel	We blijven de kostenontwikkelingen Wmo-oud monitoren en deze zien in samenhang met de budgetten voor de nieuwe Wmo-taken.

	Deze informatie gebruiken we om ons beleid waar nodig in 2017 aan te passen.
Rapportage	We verwachten dat de uitgaven op begrotingsbasis passen binnen het beschikbare budget. Het risico is daarmee komen te vervallen.

Naam	15. Grondexploitaties
Programma	Paragraaf Grondexploitaties
Omschrijving	Dankzij de forse afwaardering van grondexploitaties in 2011, het verkleinen van de voorraad bouw kavels en de doorgevoerde dalingen van kavel prijzen is het risico de laatste jaren erg afgenomen.
Risico (in €)	
Kans (25% 50% 75%)	
Jaar van signalering	2016
Beheersmaatregel	Jaarlijkse actualisatie van de grondexploitaties en tussentijdse toetsing van de stand van zaken.
Rapportage	In de Grondnota wordt nader ingegaan op de risicoanalyse. Voor een aantal parameters (verkoopsnelheid, rente grondprijs) is het effect op de eindwaarde berekend indien zich hier veranderingen in voordoen. We hebben het risicoprofiel herijkt. Dit heeft geleid tot een risico van k€ 73.

Naam	16. PROloog
Programma	Leefomgeving
Omschrijving	Om de risico's goed te kunnen beheersen heeft de gemeente eind 2013 de programma- en projectrisico's geïnventariseerd. De resultaten hiervan zijn gerapporteerd in de Inventarisatie programma- en projectrisico's Plan voor Regie en Ruimtelijke Ontwikkeling Lauwersoog (PROloog) van 20 december 2013. In het rapport heeft Deloitte aanbevelingen gedaan voor de professionalisering van de risicobeheersing. Alle aanbevelingen hieruit zijn inmiddels geïmplementeerd.
Risico (in €)	k€ 1.200 (verwachte uitgaven in 2018)
Kans	5%
Jaar van signalering	2016
Beheersmaatregel	Ondanks de preventieve maatregelen die zijn beschreven in het eerder genoemde rapport, blijft er een risico bestaan dat zich afwijkingen van de subsidiebeschikking voordoen. Dan is het voor de gemeente van groot belang om dat tijdig te signaleren, zodat de financiële gevolgen beheersbaar blijven. Daarom heeft de gemeente een aanvullende maatregel genomen, bovenop de aanbevelingen van Deloitte. Om afwijkingen van de subsidiebeschikking tijdig te signaleren, laat de gemeente alle gesubsidieerde projecten eenmaal per jaar controleren door een accountant. Normaal gesproken vindt zo'n accountantscontrole maar een keer plaats, namelijk na afronding van het project. Door de implementatie van deze maatregel wordt dus eens per jaar vastgesteld of er afwijkingen van de subsidiebeschikking zijn geweest.

Naam	16. PROloog
	<p>Dit heeft de volgende voordelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het bedrag waarover de gemeente risico loopt wordt beperkt tot de uitgaven in het jaar voorafgaande aan de controle in plaats van de uitgaven gedurende het gehele project; • De gemeente kan nog maatregelen treffen om de afwijking te herstellen of om toestemming te vragen voor de afwijking, omdat het project nog niet volledig is afgerond.
Rapportage	2018 is conform de planning verlopen. Bij de jaarlijkse accountantscontrole zijn geen afwijkingen geconstateerd.

3.3 Onderhoud kapitaalgoederen

Inleiding

De gemeente De Marne heeft een oppervlakte van meer dan 24.000 ha (1ha = 10.000 m²). Hiervan is 7.212 ha water. Een belangrijk deel van het land oppervlakte kan worden beschouwd als "openbare ruimte". In die openbare ruimte vindt een groot aantal activiteiten plaats, zoals wonen, werken, verplaatsen en recreëren. Voor al die activiteiten bestaat de openbare ruimte uit een aantal kapitaalgoederen. Al deze kapitaalgoederen dienen onderhouden te worden. Daarvan is een zorgvuldig beheer van dit "vermogen" van wezenlijk belang. Dit om slecht wegdek, loszittende stoeptegels, slecht onderhouden gebouwen of lekkende rioolstengels te voorkomen.

In deze paragraaf wordt ingegaan op welke manier deze kapitaalgoederen worden onderhouden. Het gaat hierbij om de aanleg van instandhouding van wegen, riolering, openbare verlichting, groen, bruggen en beschoeiingen, speelplaatsen, begraafplaatsen en gebouwen. De instandhoudingskosten zijn vertaald in zogenaamde beheerplannen, die door de raad worden vastgesteld.

Tabel omvang te onderhouden areaal

Onderwerp	Karakteristiek	Onderhoud
Gemeente algemeen	oppervlakte totaal	24.031 ha.
Wegen	oppervlakte wegen	125 ha.
	openbare verlichting (masten)	2.570 st
Rioleringen	vrijvervalstelsel	97 km.
	overstorten	48 st.
	kolken	5.465 st.
	rioolgemalen	37 st.
	pomp-units	110 st.
	bergbezinkvoorzieningen	3 st.
	persleidingen	33 km.
	individuele behandelingsinstallaties (IBA's)	67 st.
Groen	oppervlakte groen	132 ha
	bermen te maaien	500 km
	taluds te maaien	420 km
	sloten te schonen	206 km
	bomen (binnen en buiten de bebouwde kom)	19.000 st.
Speeltuinen	speeltoestellen	402 st.
	speelplaatsen	26 st.
	trapveldjes	6 st.
Civiele kunstwerken	houten bruggen	35 st.
	betonnen bruggen	20 st.
	stalen bruggen	3 st.
	beweegbare brug (Electra)	1 st.
	beschoeiingen	9.301 m1
	steigers (klein onderhoud)	23 st.
	natuurlijke oevers	3.512 m1
	kademuren	275 m1
Gebouwen	diverse objecten	47 st.

Onderhoud en achterstallig onderhoud

Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) schrijft voor dat inzichtelijk wordt gemaakt welke budgetten noodzakelijk zijn voor het onderhoud van kapitaalgoederen en wat de financiële consequenties zijn van het achterstallig onderhoud (artikel 12, 2^e lid van het BBV). In onderstaande tabel zijn de financiële consequenties opgenomen van het onderhoud en het achterstallig onderhoud.

Plan	Aan- wezig	Vast- gesteld d.d.	Benodigd onderhouds- budget	Volledig in begroting vertaald	Achterstallig onderhoud	Bedrag achterstallig onderhoud
Wegen en bermen	ja	2015	k€ 491	nee	nee	n.v.t.
Civiele kunstwerken	ja	2012	k€ 150	nee	nee	n.v.t.
Openbare Verlichting	ja	2017	k€ 165	nee	nee	n.v.t.
Rioleringen	ja	2013	k€ 737	ja	nee	n.v.t.
Groen	ja	2013	k€ 738	ja	nee	n.v.t.
Gebouwen	ja	2010 /2015 *	k€ 130	nee	nee	n.v.t.
Speelvoorzieningen	ja	2013	k€ 46	ja	nee	n.v.t.
Begraafplaatsen	ja	2015	k€ 34	ja	nee	n.v.t.

* Onderhoudsplan gemeentelijke gebouwen is van 2010 / onderhoudsplan Integraal huisvestingsplan is van 2015

Toelichting Benodigd onderhoudsbudget

Het benodigd onderhoudsbudget is gebaseerd op kosten voor regulier beheer. Het onderhoud wat nu uitgevoerd wordt is meer en meer risico gestuurd. Hierin moeten in de toekomst bij het harmoniseren van beleid nog veel keuzes worden gemaakt. Het beeld van het achterstallig onderhoud kan dan wijzigen.

Wegen

Relevante beleidsstukken:

- Wegenbeheerplan (beheren met beleid) 2016-2020;

In het beleidsplan wegen en het beheerplan staan de minimale onderhoudsrichtlijnen van het Centrum voor Regelgeving en onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek (CROW). Ook in 2018 is gerapporteerd over de kwaliteit van de wegen. In het beleidsprogramma Verkeer en Vervoer onder doelstelling 3 staat de kwaliteit van de inspectie 2018 weergegeven.

Achterstallig onderhoud bermen langs wegen

Er is in 2018 gewerkt aan het achterstallig onderhoud aan de bermen langs wegen. Veel bermen liggen te laag of te hoog waardoor de afwatering onvoldoende is. Door elk jaar de extra € 55k te besteden zal het achterstallig onderhoud op de middellange termijn zijn ingelopen.

Civiele Kunstwerken

Relevante beleidsstukken:

- beleidsplan Civiele kunstwerken (vastgesteld 2015)

In 2018 zijn de maatregelen uitgevoerd zoals in de doelstelling beschreven. Onder andere in Zoutkamp is veel onderhoud uitgevoerd aan de steigers in de Binnenhaven en het Langehoofd.

Openbare verlichting

Relevante beleidsstukken:

- De Marne Duurzaam Verlicht beleidsplan openbare verlichting, raad januari 2010;

In 2018 zijn de maatregelen uitgevoerd zoals in de doelstelling beschreven. Via internet kunnen inwoners direct storingen melden. Het percentage storingen is ten opzichte van het landelijk gemiddelde in De Marne erg laag.

Rioleringen

Relevante beleidsstukken:

- afvalwaterbeleidsplan (vastgesteld 2013)

Het rioleringsbeleid is vastgelegd in het Afvalwaterbeleidsplan gemeenten Bedum, De Marne, Winsum, Eemsmond (BMWE) en waterschap Noorderzijlvest (BMWE/NZV) 2014 t/m 2018. Dit beleidsplan is op 26 november 2013 vastgesteld en loopt tot eind 2018. In het Afvalwaterbeleidsplan BMWE/NZV staan drie thema's centraal:

1. ketenbeheer;
2. samen sterker;
3. maatschappelijke trends.

Om te voldoen aan de structurele kostenreductie, zoals is vastgelegd in het Bestuursakkoord Water, is intensief samengewerkt in de Samenwerking Waterketen Groningen en Noord-Drenthe en het cluster Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond (BMWE) en het waterschap Noorderzijlvest. De 27 gemeenten en 2 waterschappen binnen de Samenwerking Waterketen Groningen en Noord Drenthe staan voor realisatie van een kostenreductie in 2020 van tenminste 10%, zijnde € 14,9 miljoen structureel. De taakstelling van het cluster Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond is een structurele kostenreductie van k€ 630 in 2020. Deze taakstelling willen wij bereiken door gezamenlijk beleid, door taken te verdelen en door samenwerking. Hiermee willen we bereiken dat we op termijn de doelmatigheid in de rioleringszorg verbeteren. Dit door de kosten te verlagen, de kwaliteit van dienstverlening te verhogen en de personele kwetsbaarheid te verminderen (de 3k's). Over het verlagen van de kosten wordt gerapporteerd in de landelijke monitor BAW (Bestuursakkoord Water). We liggen voor op schema.

Het onderhoudsniveau van de riolering voldoende. Alle bebouwing, die valt onder de gemeentelijke zorgplicht, is aangesloten op de riolering of op een individuele behandelingsinstallatie (IBA). Het vrijvervalstelsel en het gemalenbeheer zijn op orde. In de komende jaren zal verder worden gewerkt aan het optimaliseren van het beheer en onderhoud van de riolering van de gemeente Het Hogeland en het waterschap Noorderzijlvest.

Voor de dekking van de investeringen van de rioleringen wordt in principe een kostendekkend rioolrecht geheven. De rioolopbrengsten worden verrekend met de rioollasten en het saldo wordt verrekend met de bestemmingsreserve Gemeentelijk Rioleringsplan. In voorgaande jaren was het tarief niet kostendekkend en daarom is in de jaren tot en met 2018 afgelost op de uit de Algemene Reserve aangetrokken gelden.

Openbare groenvoorziening

Relevante beleidsstukken:

- Groenstructuurplan (vastgesteld 2006);
- het handboek Kwaliteit Openbare Ruimte (KOR) (vastgesteld 2008);
- beheerplannen (vastgesteld 2013);
- bomenbeleidsplan (vastgesteld 2014).

Het groenbeleid is vastgesteld in het Groenstructuurplan. In de beheerplannen wordt bepaald welk eindbeeld gewenst is en welke stappen nodig zijn om tot het gewenste eindbeeld te komen. Door middel van Beheer Openbare Ruimte (BOR) worden de maatregelen omgezet in de benodigde uren en geld. De beheerplannen worden vertaald naar uitvoeringsplannen, daaraan gekoppeld een meerjarenplanning en een jaarlijkse werkplanning (arbeidsbehoefte). Deze wordt omgezet in een personeelsplanning (arbeidscapaciteit). Hiermee hebben we een instrument in handen waarmee problemen van tevoren inzichtelijk worden gemaakt. Op die manier kunnen prioriteiten worden gesteld. De kwaliteit van het openbare groen wordt geïnspecteerd. Werkprocessen zijn zo nodig bijgesteld.

Aan werkvoorzieningsschap Ability is het schoffelfwerk en eenvoudig snoeiwerk uitbesteed. Het knippen van hagen en groot onderhoud sportvelden wordt net als het berm- en slootbeheer uitbesteed aan derden. De resterende werkzaamheden worden door de eigen dienst uitgevoerd.

Gebouwen

Relevante beleidsstukken:

- meerjarig onderhoudsplan (vastgesteld 2010);
- integraal Huisvestingsplan (schoolgebouwen) (vastgesteld 2013).

Aan de hand van het meerjarig onderhoudsplan worden jaarlijks bedragen voor het onderhouden van de gebouwen in de begroting opgenomen. Het onderhoudsbudget is in diverse programma's opgenomen.

Het onderhoudsniveau van de gemeentelijke gebouwen kan als redelijk tot voldoende worden gekwalificeerd.

Speelvoorzieningen

Relevante beleidsstukken:

- notitie Speelruimte beleid gemeenten De Marne (vastgesteld 2013).

Het beheer en onderhoud van de speeltoestellen ligt bij de speeltuinverenigingen, de scholen of vereniging van dorpsbelangen. Om ze daarin te ondersteunen heeft iedere vereniging of school toegang tot een digitaal logboek. Hierin wordt alles genoteerd wat van belang is voor het beheer en onderhoud van de speeltoestellen. Jaarlijks worden de toestellen gecontroleerd op veiligheid. In het kader van Proloog is er een water/natuurspeelplaats gerealiseerd.

Begraafplaatsen:

Relevante beleidsstukken:

- milieu beleidsplan (vastgesteld 2005);
- verordening begraafplaatsrechten (vastgesteld 2014).
- Kwaliteitsplan Openbare Ruimte 2016 (incl. begraven)

In de gemeente De Marne zijn 11 openbare begraafplaatsen. Het benodigde onderhoud is uitgevoerd. De kwaliteit is goed te noemen. Het onderhoud van de schelpenpaden vergt aandacht omdat de chemische onkruidbestrijding verboden is.

3.4 Financiering

Inleiding

De financieringsparagraaf geeft informatie over het treasurybeleid en de beheersing van de financieringsrisico's. De financieringsparagraaf is samen met het treasurystatuut bij de invoering van de Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido) verplicht gesteld. In de Wet Fido heeft het Rijk regels gesteld hoe gemeenten hun geld en kapitaal beheren. Deze paragraaf dient verder onder meer de algemene ontwikkelingen en de concrete beleidsplannen te bevatten.

Algemene ontwikkelingen

Interne ontwikkelingen

Het treasurystatuut is in 2015 opnieuw door het college vastgesteld. Deze actualisatie vond vooral zijn grondslag in de aanpassingen van de Wet Fido als gevolg van het invoeren van schatkistbankieren en de Wet Houdbare overheid financiën (Wet Hof).

De verordening ex artikel 212 Gemeentewet (financiële verordening) is in de raadsvergadering van oktober 2015 vastgesteld.

Risicobeheer

De treasuryfunctie dient uitsluitend de publieke taak. Het beheer moet verstandig en bedachtzaam worden uitgevoerd. In de wet Fido zijn normen opgenomen om te voorkomen dat bij herfinanciering van leningen grote schokken optreden in de rentelasten. Doel van de normen is het beperken van de renterisico's. Er wordt onderscheid gemaakt in:

- kasgeldlimiet: limiet voor leningen met een looptijd van maximaal één jaar;
- renterisiconorm: norm voor leningen met een looptijd vanaf één jaar.

De wettelijke normen worden hieronder weergegeven.

Kasgeldlimiet

bedragen x k€

Omschrijving	Primaire begroting 2018	Actuele begroting 2018	1e kw 2018	2e kw 2018	3e kw 2018	4e kw 2018
Toegestane kasgeldlimiet						
in procenten van de grondslag	8,50%	8,50%	8,50%	8,50%	8,50%	8,50%
in bedrag	2.719	3.202	3.202	3.202	3.202	3.202
(1) vlottende schuld			1.227	0	1.082	1.853
(2) vlottende middelen			41	2.964	2.048	330
Netto vlottende schuld (1) - (2)	2.650	2.650	1.186	-2.964	-966	1.523
Ruimte (+) c.q. overschrijding (-)	69	552	2.016	6.166	4.168	1.679

Toelichting kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is een door de Wet financiering decentrale overheden (wet Fido) voorgeschreven sturings- en verantwoordingsinstrument ter beperking van het renterisico op de korte schuld met een rentetypische looptijd van korter dan een jaar.

Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt de omvang van de jaarbegroting per 1 januari voor het gehele begrotingsjaar aangehouden. Voorts wordt de omvang van de kasgeldlimiet, zijnde 8,5%, vastgesteld bij ministeriële regeling.

Voor 2018 bedraagt de kasgeldlimiet voor De Marne k€ 3.202.

Het hierboven berekende bedrag wordt getoetst aan de werkelijke omvang van de kasgeldlimiet. Indien de werkelijke omvang lager is dan de wettelijk toegestane omvang, is er sprake van ruimte; indien de werkelijke omvang hoger is, dan is er sprake van overschrijding.

Renterisiconorm

bedragen in k€

Omschrijving	Primaire begroting 2018	Actuele begroting 2018	Rekening 2018
Berekening renterisiconorm			
Begrotings/rekeningstotaal (*)	31.985	37.668	37.792
in procenten	20%	20%	20%
in bedrag	6.397	7.534	7.558
Renterisico op vaste schuld (= aflossing lening exclusief ING leningen)	1.457	1.457	1.457
Ruimte (+) c.q. overschrijding (-)	4.940	6.077	6.101

(*) zonder reserve mutaties

Toelichting renterisiconorm

In enig kalenderjaar mag het renterisico op basis van de wet Fido niet meer bedragen dan 20% van het begrotingstotaal aan de lastenzijde. Hierbij bestaat het renterisico uit het saldo van de verplichte aflossingen en de herzieningen op de bestaande leningenportefeuille. Voor 2018 bedraagt de renterisiconorm € 6 miljoen. Uit de tabel blijkt dat de norm voor het renterisico in 2018 niet wordt overschreden.

Rentepercentages

Omschrijving	Primaire begroting 2018	Actuele begroting 2018	Rekening 2018
Rentepercentage grondbedrijf	2,65%	2,65%	2,50%
Renteomslagpercentage	2,65%	2,65%	2,65%

Toelichting renteomslag

Onze gemeente trekt niet voor iedere investering een aparte lening aan, maar financiert het geheel aan investeringen (integrale financiering). Tegenover de totaliteit van de boekwaarden van alle investeringen staan de totaal beschikbare financieringsmiddelen.

Deze (externe) financieringsmiddelen hebben verschillende rentepercentages omdat deze middelen op verschillende tijdstippen zijn aangetrokken.

Bij integrale financiering door middel van omslagrente worden de kapitaallasten (rente en afschrijving) van investeringen toegerekend aan producten en maken de lasten vervolgens deel uit van de betreffende programma's. Op deze wijze worden de volledige kapitaallasten toegerekend aan een programma en product.

De renteomslag is voor 2018 primair bepaald op 2,65. Afronding vindt naar boven plaats tot maximaal 0,5%. Voor het jaar 2018 is de omslag 2.65%. Voor het grondbedrijf is dat abusievelijk op 2,5% bepaald.

Renteresultaat

Het renteresultaat is het saldo van de netto rentekosten en de rente die wordt doorberekend aan de taakvelden. Dit renteresultaat wordt zichtbaar in het programma Algemeen middelen en ondersteuning in het taakveld 05 Treasury.

bedragen x k€

Renteschema	begroting	rekening
externe rentelasten korte financiering	44	8
externe rentelasten lange financiering	742	716
	786	724
externe rentebaten (<i>woningbouwleningen</i>)	10	10
Totaal door te rekenen externe rente	776	714
<u>correctie i.v.m.:</u>		
rentekosten grondexploitatie	26	3
Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente	750	711
Werkelijk toegerekende rente aan taakvelden	744	806
Renteresultaat taakveld treasury	-6	95

EMU-Saldo

In het kader van een verantwoorde ontwikkeling van de economie en het monetaire stelsel binnen de landen die deelnemen aan de Economische en Monetaire Unie (EMU) is in het Verdrag van Maastricht een aantal afspraken gemaakt. Een belangrijke afspraak is dat het EMU-tekort ('overheidstekort') van een lidstaat in principe niet meer mag bedragen dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP). De decentrale overheden leveren een aandeel in het EMU-saldo vandaar dat zij verplicht zijn om hierover te rapporteren. In deze alinea wordt het EMU-saldo weergegeven van de gemeente De Marne.

bedragen x k€

Omschrijving	Rekening 2017	Primaire begroting 2018	Rekening 2018
Exploitatie saldo (<i>voor reserves mut.</i>)	-610	-	-1.258
+/- Totaal afschrijvingen ten laste van de exploitatie	2.438	1.846	1.831
+/- Bruto dotaties aan de post voorzieningen t.l.v. de exploitatie minus de vrijval van de voorzieningen ten bate van de exploitatie	-157	129	153
-/- Investerings in (im) materiele vaste activa die op de balans wordt geactiveerd	2.141	4.369	2.203
Berekend EMU saldo	-470	-2.394	-1.477

Portefeuille geldleningen

bedragen in k€

Omschrijving	Rekening 2017	Aflossingen	Nieuw aangetrokken	Rekening 2018
Bank Nederlandse Gemeenten	16.607	1.456	0	15.151
ING	0	0	0	0
Gemeente Giesenlanden	3.000	0	0	3.000
Verlofschuld ambtenaren	43	0	0	43
Totaal	19.650	1.456	0	18.194

Toelichting

Verlof schuld ambtenaren

Op grond van de rechtspositieregeling heeft in de jaren 1997-2005 een aantal ambtenaren gespaard voor extra verlof. Dit verlof wordt contractueel opgenomen in de jaren 2015-2022. De verlofschuld zal in 2022 van de lijst van schulden verdwijnen (het jaar 2022 is gerelateerd aan de AOW-leeftijdsgrens).

De geldlening Giessenlanden is een fix lening wat betekent dat de lening in 1 keer wordt afgelost per 31-12-2020.

Financiële activa

bedragen in k€

Overzicht financiële activa	Ultimo 2017	Uitzetting	Aflossing	Ultimo 2018
Effecten	61	141	0	202
Voorziening effecten	0	-141	0	-141
Bouwstichting Wierden en Borgen	204	0	6	198
Overige langlopende leningen:				
Leningen lokale stichtingen/verenigingen	51	0	3	48
Lening SVN	152	30	0	182
Lening personeel (hypotheken en fietsprive)	57	0	45	12
Lening Essent (vh Edon en Cai)	0	0	0	0
Vordering op "Vordering Enexis"	219	0	0	219
Vordering op "Verkoop Vennootschap BV"	24	0	0	24
<i>Af: voorziening vordering op "Vordering Vennootschap BV"</i>	<i>-24</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-24</i>
sub totaal verstrekte overige langlopende leningen	479	30	48	461
Totaal verstrekt	744	30	54	720

Toelichting

Eén opgenomen lening is aangetrokken voor financiering van een uitgezette geldlening aan Bouwstichting Borgen en Wierden. De uitgezette lening aan de Bouwstichting is één op één gekoppeld aan de aangetrokken geldlening. Het gaat hier om een doorgeefconstructie die stamt uit het verleden.

3.5 Bedrijfsvoering

Inleiding

Bedrijfsvoering behelst alles wat we doen om er voor te zorgen dat iedereen zijn werk zo goed mogelijk kan uitvoeren. Het geeft aan op welke manier processen en projecten worden georganiseerd, aangestuurd en beheerst. Bedrijfsvoering is de motor van de organisatie.

Organisatieontwikkeling

Doelstelling 1	We gaan de organisatie verder ontwikkelen				
Maatregel	<ul style="list-style-type: none"> • talentenscan • We gaan onze organisatie voorbereiden op de herindeling. 				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> • De organisatie helpt actief mee om de herindeling voor te bereiden • Stimuleren dat personeel zich blijft ontwikkelen. 				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren van de voorbereiding herindeling, stimuleren dat personeel zich blijft ontwikkelen.			
Rapportage	<p>In 2018 is de gehele organisatie bezig geweest om de gemeentelijke herindeling voor te bereiden.</p> <p>In werkgroepen is door medewerkers de voorbereiding voor de herindeling uitgevoerd. Daarnaast was er de zorg voor de continuïteit in het reguliere werk. De overgang naar Het Hogeland is volgens planning verlopen.</p>				

Planning & Control

Planning & Control is noodzakelijk voor een adequate bedrijfsvoering. Op grond van de Gemeentewet is control verplicht. Daaronder valt de P&C-cyclus, het vastleggen van bevoegdheden en financial control.

Met de P&C-cyclus bewaken we de realisatie van onze doelstellingen. Zowel planning als control is essentieel voor (be)sturen. Planning is een doel voor ogen hebben, stappen definiëren en de condities formuleren om het doel te bereiken. Control is systematisch de resultaten evalueren om zo nodig de condities, de stappen of zelfs het doel bij te stellen. De instrumenten die we hiervoor gebruiken zijn onder andere de beleidsplannen, kadernota, begroting, tussenrapportages en de jaarrekening.

Doelstelling 2	Een gemeentelijke overheid die effectiever en efficiënter werkt en raad, college en samenleving de benodigde informatie geeft over de te behalen doelen en realisatie daarvan				
Maatregel	<ul style="list-style-type: none"> • De Planning & Control verder ontwikkelen 				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren Planning & Control cyclus • Nieuwe budgetstructuur ontwikkelen 				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren P&C			
Toelichting	In het kader van de organisatieontwikkeling is een Planning & Control cyclus opgesteld.				

	Deze geeft inzicht in de ontwikkelingen die in gang zijn gezet binnen de Planning- en Controlcyclus. Wat goed gaat moeten we behouden en waar dat mogelijk is moeten we efficiënter en effectiever samenwerken aan de Planning- en Controlcyclus.
Rapportage	In aanloop naar de gemeentelijke herindeling heeft de werkgroep Planning en Control gewerkt aan de harmonisatie van de P&C producten en de P&C Cyclus voor gemeente Het Hogeland.

Doelstelling 3	We gaan het proces van opstellen van management- en bestuursrapportages verbeteren				
Maatregel	Invoeren van de applicatie Lias Enterprise als ondersteuningstool voor het opstellen van management- en bestuursrapportages				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> Alle P&C-rapportages worden met behulp van LIAS opgesteld 				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Bestuurlijke informatievoorziening	Management- en bestuursrapportages			
Toelichting	We hebben de applicatie LIAS Enterprise ingevoerd. LIAS helpt bij het opstellen van de management- en bestuursrapportages zoals (meerjaren)begroting, jaarrapportage, bestuursrapportages en kadernota. Met behulp van LIAS krijgt de organisatie meer grip, zijn er meer mogelijkheden voor (bij)sturing en verbetert de kwaliteit van de informatievoorziening.				
Rapportage	Onze rapportages stellen we op met behulp van Lias. In aanloop naar de herindeling is de management rapportage weer opgepakt.				

Rechtmatigheid

Op grond van de Gemeentewet leggen wij verantwoording af over de manier waarop wij de wet- en regelgeving toepassen. De accountant controleert de jaarrekening van de gemeente en geeft daarbij ook een oordeel over de mate van rechtmatig handelen in onze organisatie. Om dit oordeel te kunnen geven zijn interne onderzoeken noodzakelijk. Op basis van een door het college en raad vastgesteld controleprotocol voeren we de interne controles uit. Door de rechtmatigheid te toetsen laten we zien waar onze werkprocessen goed op orde zijn en waar ze beter kunnen. Interne controles zijn daarmee een instrument om de kwaliteit van werkprocessen te verbeteren en risico's te voorkomen of zo klein mogelijk te maken.

We besteden extra aandacht aan de financiële rechtmatigheid. Door het uitvoeren van interne controles kunnen we maatregelen nemen om negatieve effecten te voorkomen. Jaarlijks wordt een actueel werkplan Interne controle opgesteld, inclusief een risicoanalyse waarin ook de financiële risico's zijn benoemd. Mede op grond van deze risicoanalyse worden de interne rechtmatigheidscontroles uitgevoerd.

Doelstelling 4	Wij werken in onze organisatie doelmatig en doeltreffend.				
Maatregel	We doen systematisch onderzoek naar de mate van doelmatigheid en doeltreffendheid van onze organisatieonderdelen.				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> De raad stelt twee onderwerpen vast die onderzocht worden op doelmatigheid en doeltreffendheid; Uitvoeren van de onderzoeken. 				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren onderzoeken	Implementeren aanbevelingen		

Toelichting	Conform de Verordening artikel 213a Gemeentewet voeren wij onderzoeken uit naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van de organisatie. Hierdoor stimuleren we dat we onze doelen halen met een zo beperkt mogelijke inzet van middelen. De raad moet nog besluiten welke onderzoeken we gaan uitvoeren.
Rapportage	In het kader van de herindeling hebben diverse werkgroepen verder gewerkt aan de samenwerking van de vier gemeenten. De werkgroepen oriënteren zich ook op de doelmatigheid en doeltreffendheid van de organisatie onderdelen.

Doelstelling 5	De accountant geeft een goedkeurende verklaring op het gebied van rechtmatigheid en getrouwheid.				
Maatregel	Rechtmatigheidscontroles worden systematisch en tijdig uitgevoerd zoals vastgesteld in een jaarlijks geactualiseerd en goedgekeurd werkplan.				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> Controleplan en normenkader is vastgesteld door de raad; Uitvoeren van de controles. 				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Vastgesteld controleplan en normenkader			
Toelichting	De accountant controleert onze jaarrekening. Daarbij beoordeelt hij ook de rechtmatigheid van de baten, de lasten en wijzigingen op de balans. De afgelopen jaren heeft de accountant een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven.				
Rapportage	De accountant heeft de jaarrekening gecontroleerd en de baten, de lasten en de wijzigingen op de balans beoordeeld. Wij streven naar een goedkeurende verklaring, al blijven we wel afhankelijk van externe organisaties.				

HRM

Salarissen en personele inhuur

bedragen x k€			
Overzicht personele lasten	Actuele begroting 2018	Rekening 2018	Afwijking
Personeel in dienst	3.878	3.463	416
Inhuur	1.146	1.486	-340
Totaal overige personeelskosten	148	139	9
Uitkeringen voormalig personeel en FPU	0	34	-34
Opbrengsten voor uitgeleend personeel	-67	-42	-25
Totaal personeel gemeentelijke organisatie	5.105	5.079	26

De kosten voor salarissen en personele inhuur vormen een belangrijkste kostenpost van onze gemeente. Het is van wezenlijk belang hier goed op te sturen. Daarom is afgesproken dat de directie ervoor zorgt dat de kosten binnen het totaal van de budgetten voor personeel en inhuur blijven. Onderlinge verschuiving tussen deelposten is daarbij toegestaan. De verhogingen en verlagingen van het budget vinden als volgt plaats:

- het budget kan in principe worden verhoogd als er een aanvullende taak met aanvullende dekking (van derden of uit investeringsprojecten) is;
- het budget wordt verlaagd als een taak en/of de financiële dekking voor die taak vervalt.

Diverse regelingen gemeentepersoneel

Werkloosheidwet	De gemeente is als overheidsorgaan eigenrisicodragend voor de WW. Bij ontslag of niet verlengen van een aanstelling kan een medewerker in aanmerking komen voor een WW-uitkering en eventueel een aanvullende regeling volgens de CAR/UWO. Verder heeft de werkgever verplichtingen om substantieel bij te dragen aan re-integratie elders. Hiervoor is een budget uitkeringen voormalig personeel opgenomen.
Opgebouwde vakantierechten	De opbouw en uitbetaling van zowel het vakantiegeld als de eindejaarsuitkering en de levensloopbijdrage is in 2017 volledig anders ingericht. Elke medewerker heeft zijn of haar eigen individueel keuzebudget (IKB). De maandelijkse opbouw van deze budgetten is direct beschikbaar voor de medewerker en kan dus vrij kiezen wanneer tot uitbetaling wordt overgegaan. Als een medewerker niks doet dan wordt alles in december van hetzelfde jaar uitbetaald.
Spaarverlof	Er resteert nog één ambtenaar die heeft deelgenomen aan de regeling spaarverlof. Voor deze ambtenaar is de aanspraak daarop opgenomen als langlopende schuld. Voor nieuwe gevallen is de regeling inmiddels afgeschaft.

Doelstelling 6	We gaan de processen in de samenwerking P&O zo efficiënt mogelijk inrichten				
Maatregel	<ul style="list-style-type: none"> • We gaan de personeelsdossiers digitaliseren; • In het kader van de herindeling wordt in gezamenlijkheid binnen BMW en werkplein/Ability gewerkt aan de harmonisatie van rechtspositieregelingen 				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> • Personeelsdossiers zijn gedigitaliseerd; • Regelingen zijn geharmoniseerd en vastgesteld. 				
	2017	2018	2019	2020	2021
		Uitvoeren			
Toelichting	In de samenwerking P&O wordt verder gewerkt aan het efficiënter maken van systemen. In 2018 gaan we de personeelsdossiers digitaliseren. Het voordeel hiervan is dat we alle personeelsdossiers, die nu in Bedum zijn ondergebracht, door middel van autorisaties toegankelijk kunnen maken voor leidinggevenden.				
Rapportage	Alle gegevens van de medewerkers worden in de nieuwe personeelsdossiers voor de gemeente Het Hogeland digitaal opgeslagen. De noodzaak voor het digitaliseren van de huidige dossiers van de medewerkers van de gemeente De Marne is niet meer aanwezig. De papieren dossiers blijven in het archief beschikbaar. In het kader van de herindeling zijn een groot aantal regelingen voor het personeel geharmoniseerd voor de gemeente Het Hogeland. Niet alle regelingen zijn per 1 januari 2019 geharmoniseerd. Wegens tijdgebrek was het noodzakelijk om een prioritering te hanteren.				

Informatie en automatisering

Het jaar 2018 stond voor I&A al in het licht van herindeling naar de nieuwe gemeente Het Hogeland. De herinvestering voor I&A BMW, voor het vernieuwen van de ICT infrastructuur, is samen met ICT Eemsmond opgepakt, om alvast te komen tot een basis laag die dienst kan doen voor het gezamenlijke netwerk van de nieuwe gemeente Het Hogeland.

In 2018 is een projectorganisatie gevormd naast de bestaande I&A afdeling, die als opdracht heeft de ICT voor de nieuwe gemeente vorm te geven, dus o.a. het bouwen van een gezamenlijk netwerk, het harmoniseren van de primaire applicaties en een overkoepelende telefonieoplossing. Hierbij zijn de 4 individuele gemeenten een voor een gemigreerd naar het nieuwe Het Hogeland domein. Als 5^e organisatieonderdeel is Werkplein Ability onderdeel geworden van dit netwerk.

Enkele belangrijke activiteiten en projecten die in BMW-verband in 2018 zijn uitgevoerd/ondersteund:

- Uitvoeren van het informatiebeveiligingsbeleid;
- Uitvoeren van het Informatiebeleidsplan;
- (door)Ontwikkelen van de Administratieve organisatie voor afdeling I&A BMW;
- Uitvoeren van de werkafsprakenovereenkomst (vergelijkbaar met DVO);
- Uitvoeren van vernieuwing ICT-infrastructuur; (werkplek, (mobiele) telefonie, MFP's, Applicaties, Databases, servers, netwerk, etc)
- Ondersteunen van de projectorganisatie I&A Herindeling
- Afdelingen ondersteunen met harmoniseren van werkprocessen

Informatiebeveiligingsplan en informatieplan

Doelstelling 7	We gaan de betrouwbaarheid van de informatievoorziening waarborgen				
Maatregel	Het treffen van een samenhangend pakket aan maatregelen ter waarborging van de betrouwbaarheid van de informatievoorziening				
Prestatie Indicator	Vastgesteld informatiebeveiligingsplan				
	2016	2017	2018	2019	2020
	Besluitvorming	Uitvoering	Uitvoering	Borging	Borging
Toelichting	Het informatiebeveiligingsplan is erop gericht om de betrouwbaarheid van de gemeentelijke processen, de gebruikte informatiesystemen en de daarin opgeslagen gegevens te beschermen tegen al dan niet opzettelijk onheil.				
Rapportage	In 2017 zijn op dit gebied 3 functionarissen aangetrokken. Ten eerste een CISO (Security Officer) en een ondersteuner. Tevens is er een Functionaris Gegevensbescherming (Privacy Officer) aangesteld. De CISO heeft de planvorming overgenomen die in 2016 ontwikkeld was en heeft dit verder uitgebouwd naar een ENSIA implementatieplan. In 2017 zijn een voorbereidende Audit op het gebied van DigiD en Suwinet succesvol doorlopen. In 2018 is de uitvoering van de beheersmaatregelen door de diverse afdelingen samen met de CISO en de functionaris gegevensbescherming uitgewerkt en uitgevoerd.				

Doelstelling 8	We gaan onze ICT-middelen op een efficiënte en effectieve manier inzetten				
Maatregel	We gaan concrete afspraken en keuzes maken voor de (door)ontwikkeling van de (bestaande) informatievoorziening				
Prestatie Indicator	Vastgesteld informatieplan				
	2016	2017	2018	2019	2020
	Besluitvorming	Uitvoering	Borging		
Toelichting	Voor de gemeentelijke organisatie is het belangrijk dat het efficiënt functioneert, dat er scherp worden gestuurd op kosten en dat er maximale transparantie is over de kansen en de risico's. Daarom is het belangrijk om te onderzoeken op welke manier we de informatievoorziening kunnen inzetten om onze doelen te bereiken en wat de gevolgen van deze inzet zijn voor de invulling van de informatievoorziening. Het informatiebeleidsplan is erop gericht om concrete afspraken en keuzes te maken voor de (door)ontwikkeling van de (bestaande) informatievoorziening.				
Rapportage	In 2017 is het Informatiebeleidsplan omgevormd naar een Visie document en voor de komende periode opgesteld en vastgesteld. In deze visie staat verwoord hoe I&A bijdraagt aan de pijlers dienstverlening, organisatie en burgerkracht, en hoe er tegelijk continuïteit van de informatievoorziening, het informatie- en gegevensbeheer, de ICT infrastructuur en de werkplek wordt gegarandeerd. In 2018 is hierop verder ontwikkeld en de basis gelegd voor Het Hogeland.				

Doelstelling 9	We verbeteren de administratieve organisatie van I&A BMW				
Maatregel	Het opstellen van interne documenten waarin op gestructureerde wijze de processen binnen I&A BMW zijn beschreven en afgebakend				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoeren van werkafsprakenovereenkomst (2017) • Gereed hebben van het beschrijven van alle processen (2018) 				
	2016	2017	2018	2019	2020
	Opstellen en vaststellen van werkafsprakenovereenkomst (WAO)	Uitvoeren WAO Beschrijven van processen en inrichten TopDesk.	Borging WAO Processen zijn beschreven		
Toelichting	Een werkafsprakenovereenkomst (vergelijkbaar met DVO) is vastgesteld. In deze overeenkomst worden afspraken vastgelegd tussen I&A BMW en de drie gemeenten over de te leveren dienstverlening.				
Rapportage	In 2018 is de inrichting van TopDesk verder doorontwikkeld en uitgebreid met Facilitaire zaken. Er is een begin gemaakt met de inrichting van Change management en het IDU proces (Instroom/Doorstroom/Uitstroom) Dit vormt de basis voor de nieuwe organisatie Het Hogeland. In 2019 zal verder doorontwikkeld worden op gebied van Autorisatie management, Patch management en Changemanagement.				

Doelstelling 10	We bouwen aan een ICT-omgeving die transparanter, flexibeler en veiliger is en tevens meer functionaliteiten biedt				
Maatregel	We vernieuwen en herinrichten de soft- en hardware				
Prestatie Indicator	ICT-omgeving die heringericht is				
	2016	2017	2018	2019	2020
	Inventarisatie	Opstellen plan van aanpak Uitvoeren plan van aanpak	Uitvoering		
Toelichting	Op basis van een aantal uitgangspunten die in 2011 geformuleerd waren, zijn we de afgelopen jaren in onze 'I&A-BMW jas' gegroeid. De uitgangspunten stonden destijds voornamelijk in het teken van flexibiliteit van aansluiten (of afscheid nemen) van deelnemende gemeenten. Hierdoor is een gesegmenteerd en op sommige onderdelen een complex netwerk ontstaan. We lopen tegen de uiterste houdbaarheidsdatum van een aantal hard- en software componenten aan. In sommige gevallen betreft het de technische houdbaarheid en in andere gevallen gaat het om de functionele houdbaarheid.				
Rapportage	In 2018 zijn de vervangingsbudgetten en herindelingsbudgetten vrij gekomen waarmee de huidige ict-omgeving (grotendeels) is vernieuwd. Door verbeterde soft-/hardware, meer kennis en nieuwe inzichten/vergezichten, is er in 2018 gebouwd aan een ict-omgeving die meer schaalbaar, transparanter, flexibeler en veiliger is. Daarnaast willen we meer functionaliteit aan gebruikers bieden. We streven er naar dat de gebruiker plaats/tijd/ apparaat-onafhankelijke toegang tot zijn/haar gegevens/applicaties heeft op een zo veilig mogelijke manier. Deze nieuwe oplossing is gereed gemaakt voor Het Hogeland (zowel de 4 BMW gemeenten als ook de werkmaatschappij Werkplein Ability.)				

Inkoop

Inkoop betreft het geheel van leveringen, werken en diensten die nodig zijn voor de uitvoering van de gemeentelijke taken. Inkoop zorgt voor de juiste inkoop- en aanbestedingsprocedures en zorgt mede voor het beheersen (verminderen) van de kosten in onze organisatie.

Doelstelling 11	Betrekken van goederen en diensten tegen de meest gunstige voorwaarden				
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking BMW intensiveren; • Implementatie van Contractbeheer,- en management • Inkoop- en aanbestedingskalender opstellen; • Toepassen van Prestatie-inkoop bij aanbesteden. 				
Prestatie Indicator	Aanbestedingen uitvoeren conform een vastgestelde inkoop- en aanbestedingskalender.				
	2016	2017	2018	2019	2020
			Uitvoeren		
Toelichting	Op het terrein van inkoop koopt onze gemeente in met de BMW-gemeenten.				

	<p>Die samenwerking vindt plaats op structurele basis en daarbij geldt: we kopen samen in, tenzij. Er is voor de meeste inkoopgroepen een gezamenlijke actiekalender opgesteld, daarnaast worden gezamenlijke inkoopvoorwaarden en drempelwaarden voor inkopen en aanbesteden toegepast.</p> <p>Door gezamenlijk in te kopen kunnen we efficiënter werken en kosten besparen. In de Planning- en Controlcyclus is inkoop een essentieel onderdeel. Een zorgvuldige planning is hierbij van belang, omdat we daarmee de inkoop- en aanbestedingstrajecten tijdig kunnen uitvoeren en de financieel-juridische risico's zo klein mogelijk kunnen houden.</p> <p>De inkoop- en aanbestedingstrajecten gaan we verder verbeteren door gebruik te maken van innovatief aanbesteden met behulp van 'Prestatie-inkoop'. Met deze methode besteden we efficiënt aan, kopen we professioneel in en maken we meer gebruik van de kennis van opdrachtnemers.</p>
Rapportage	In BMW-verband zijn in 2018 gezamenlijk aanbestedingen verricht. We gaan steeds meer gezamenlijk inkopen en aanbesteden. We richten ons vanaf 2018 op een gezamenlijke inkooporganisatie in de nieuwe gemeente Het Hogeland.

Doelstelling 12	Het inkoopproces borgen (als onderdeel van de organisatieontwikkeling)				
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> Jaarlijks opstellen van de inkoop- aanbestedingskalender; Verbeteren van de dossiervorming; Uitvoering van strategisch inkoopplan. 				
Prestatie Indicator	<ul style="list-style-type: none"> Vaststellen van inkoop- en aanbestedingskalender 2018; Contractenregister dat volledig is en geborgd in de organisatie; Dossiervorming aanbestedingen volgens vastgesteld format; Vastgesteld en geïmplementeerd meer jaren strategisch inkoopplan 2018. 				
	2016	2017	2018	2019	2020
		Uitvoeren projectplan verbeteren inkoop proces	Borgen in regulier proces	Borgen in regulier proces	Borgen in regulier proces
Toelichting	<p>Uit de gesprekken die zijn gevoerd met medewerkers in het kader van het doorvoeren van verbeteringen in de organisatie, is het verbeteren van het inkoopproces door meerdere taakvelden aangegeven. Het verbeteren van het inkoopproces is op een projectmatige wijze doorgelicht en verbeterd. Met het vaststellen van het strategisch inkoopplan heeft de directie ingestemd met een structurele, effectieve en efficiënte werkwijze op het gebied van inkoop waardoor de gemeente controle heeft over de inkoopgebonden uitgaven.</p>				
Rapportage	<p>De verbetering van het inkoopproces is in 2018 voor de BMW-gemeenten gezamenlijk opgepakt. We werken aan een meerjarige inkoop-en aanbestedingskalender, het contractbeheer wordt verbeterd en er is aandacht voor de dossiervorming.</p>				

Juridische zaken

Doelstelling 13	We werken met actuele verordeningen				
Maatregel	We inventariseren jaarlijks welke verordeningen herzien moeten worden en actualiseren deze indien noodzakelijk.				
Prestatie Indicator	Al onze verordeningen zijn actueel				
	2016	2017	2018	2019	2020
			Uitvoeren		
Toelichting	Jaarlijks in het najaar inventariseren we op basis van het 'programma actualisering verordeningen' welke gemeentelijke verordeningen voor herziening in aanmerking komen. De belastingverordeningen moeten we in ieder geval jaarlijks opnieuw vaststellen. In 2015 hebben we ervaring opgedaan met de toepassing van verordeningen in het sociaal domein (WMO, Jeugdwet, Participatiewet en Wwb). De praktijkervaring en de ontwikkelingen in de jurisprudentie zullen naar verwachting wel tot aanpassing van verordeningen leiden.				
Rapportage	In 2018 heeft er geen programmatische actualisering plaatsgevonden. In verband met de herindeling is de aandacht gericht op harmonisatie van verordeningen voor de nieuwe gemeente Het Hogeland. Waar nodig en mogelijk is daar een actualisatie in meegenomen.				

Doelstelling 14	We signaleren tijdig wetswijzigingen en informeren de vakafdelingen hierover				
Maatregel	We controleren wetswijzigingen op alle terreinen waar we bij betrokken zijn.				
Prestatie Indicator	We controleren wetswijzigingen op alle terreinen waar we bij betrokken zijn.				
	2016	2017	2018	2019	2020
		Uitvoeren	Uitvoeren	Uitvoeren	Uitvoeren
Toelichting	Welke belangrijke wetswijzigingen er aan zitten te komen houden we op dertien terreinen goed in de gaten: algemeen bestuursrecht, gemeenterecht, openbare orde en veiligheid, omgevingsdomein (ruimtelijke ordening en volkshuisvesting en verkeer & vervoer), economische zaken, sociaal domein, financiën en belastingen, Europese recht, constitutie en burgerrechten, burgerlijk recht, strafrecht, digitale overheid en ambtenaren. Het belang hiervan is dat we op tijd op ontwikkelingen kunnen inspelen en signalen kunnen afgeven aan de vakinhoudelijke afdelingen/medewerkers. Een belangrijke ontwikkeling vindt plaats op het domein van de leefomgeving. Dat betreft de Omgevingswet die 26 wetten bundelt in één wet. Deze wet bevat een verregaande decentralisatie van regels voor de leefomgeving. De inwerkingtreding is al een paar keer uitgesteld. Een tijdige voorbereiding blijft niettemin van belang.				
Rapportage	De ontwikkelingen in wetgeving zijn alert gevolgd. Afgezien van de Omgevingswet zijn er actueel geen grote wetsoperaties die bijzondere aandacht vragen.				

Facilitaire dienstverlening

Doelstelling 15	We gaan vanuit de behoefte de dienstverlening aan burgers en bedrijven verbeteren				
Maatregel	We gaan procesgericht samenwerken door zaakgericht werken in te voeren.				
Prestatie Indicator	Zaakgericht werken is ingevoerd en geïmplementeerd				
	2017	2018	2019	2020	2021
	Invoeren	Installatie en pilot	Implementatie voltooid		
Toelichting	Zaakgericht werken stelt de gemeente in staat burgers en bedrijven juist te informeren over de voortgang in behandeling van (aan)vragen, die behandeling te sturen en te bewaken, de werkprocessen voor de behandeling te verbeteren, informatie toegankelijk te maken voor alle betrokkenen en managementinformatie te verkrijgen over behaalde resultaten. Er wordt op drie terreinen verbetering bereikt, namelijk: dienstverlening, bedrijfsvoering en informatievoorziening. Binnen De Marne is een pilot uitgevoerd waarbij de meldingen openbare ruimte in het zaakstelsel worden geregistreerd. We evalueren de ervaringen en waar nodig voeren we aanpassingen door.				
Rapportage	In 2018 is het zaakgericht digitaal werken in de organisatie verder geïmplementeerd. De samenwerking met de BWE gemeenten in de herindeling is voortgezet, met name in de voorbereiding van de invoering van een zaakstelsel voor de nieuwe gemeente Het Hogeland.				

Informatiebeveiliging

Toegankelijke en betrouwbare overheidsinformatie is essentieel voor een gemeente. De gemeente beschikt over een schat aan informatie over zowel burgers als bedrijven en daarnaast is zij verantwoordelijk voor een betrouwbare en continue dienstverlening. Vanzelfsprekend dient de gemeente hierbij te voldoen aan wet- en regelgeving (zoals bijvoorbeeld voor privacy).

Gemeenten dienen verantwoording af te leggen over de inrichting en werking van de informatieveiligheid. Om dit verantwoordingsproces efficiënter en effectiever in te richten is landelijk een nieuwe auditsystematiek ontwikkeld: de Eenduidige Normatiek Single Information Audit (ENSIA). Met ENSIA leggen gemeenten één keer per jaar verantwoording af over hun informatiebeveiliging door middel van de single information audit. Deze verantwoording is niet vrijblijvend en op basis van de zelfevaluatielijst vindt op bepaalde onderwerpen een IT-audit plaats.

Dit jaar verantwoorden we ons over de kwaliteit van de informatieveiligheid van diverse informatiesystemen. Het vastgestelde informatiebeveiligingsbeleid is het uitgangspunt voor de inrichting en borging van informatiebeveiliging, waarbij de Baseline Informatiebeveiliging Gemeenten (BIG) als normenkader gehanteerd wordt. De gemeente streeft ernaar om ook op het gebied van informatiebeveiliging "in control" te zijn, ook richting Het Hogeland. Geconstateerd is dat de gemeente nog niet voldoet aan haar eigen informatiebeveiligingsbeleid.

Daartoe is een overkoepelende informatieveiligheidscommissie in het leven geroepen en worden op verschillende vakgebieden acties ondernomen om informatiebeveiliging te borgen in de organisatie. De maatregelen ter verbetering zijn uitgezet in een planning. Hierbij beslist de stuurgroep dan wel het lokale college over de invoering van deze maatregelen en over het risico dat de gemeente bereid is te accepteren.

3.6 Verbonden partijen

Inleiding

Vanwege de bestuurlijke, beleidsmatige en financiële belangen en mogelijk daarmee samenhangende risico's komen verbonden partijen in een afzonderlijke paragraaf van de planning en control producten aan bod. Daarnaast is in deze paragraaf relevante informatie gegeven over de Verbonden Partijen waarmee de gemeente een relatie heeft.

Bij het opstellen van de gemeentelijke Begroting 2019 zijn de gegevens van de Verbonden Partijen geactualiseerd. Deze informatie gebruiken we tevens voor de Jaarrekening 2018, zodat een actueel beeld wordt geschetst.

Een verbonden partij is een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin de gemeente De Marne een bestuurlijk én een financieel belang heeft. Onder bestuurlijk belang wordt verstaan dat de gemeente zeggenschap heeft door vertegenwoordiging in het bestuur of in de vorm van stemrecht. Het financiële belang is het bedrag dat ter beschikking is gesteld en dat niet verhaalbaar is of waarvoor aansprakelijkheid bestaat wanneer de verbonden partij failliet gaat of haar verplichtingen niet nakomt. Het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) geeft in artikel 15 aan dat in de begroting aandacht wordt gegeven aan de gemeentelijke visie op aangegane verbonden partijen, dit in relatie tot de realisatie van de beleidsdoelstellingen volgens het programmaplan. Wat willen wij met deze partijen? Hoe past de uitvoering van de taken door deze partijen binnen onze gemeentelijke programma's? Hoe dragen zij bij aan het uitvoeren van het door de gemeente gewenste beleid?

Visie en Beleid

De visie op verbonden partijen is niet beschreven en er is ook geen vastgesteld beleid voor de keuze tot het aangaan van een bepaalde vorm van samenwerking. Zoals uit het navolgende blijkt hangt de keuze vaak af van de aard van het belang.

Gemeenschappelijke regelingen

Gemeenschappelijke regelingen worden aangegaan ter vervulling van publieke taken waarvoor de schaal van de individuele gemeente te klein is. Gemeenschappelijke regelingen kunnen worden opgelegd (door de wetgever) of uit oogpunt van doelmatigheid of deskundigheid op eigen initiatief worden aangegaan. Door vertegenwoordiging in de besturen (Algemeen Bestuur en/of Dagelijks Bestuur) is invloed mogelijk en is de eigen verantwoordelijkheid gewaarborgd.

Deelnemingen

Onze gemeente is aandeelhouder van enkele vennootschappen. Het gaat daarbij in de praktijk om vennootschappen die uit overheidslichamen zijn ontstaan (voornamelijk nutsbedrijven). De bestuurlijke invloed van onze gemeente in die vennootschappen is in de praktijk gering. De vennootschappen zijn vooral van belang vanwege de jaarlijkse dividenduitkering.

Stichtingen en verenigingen

Waar het vormen van een (privaatrechtelijke) stichting of vereniging geschikter is voor het behartigen van een taak, wordt voor deze vorm gekozen. Daarbij moet wel worden gemotiveerd waarom deze vorm geschikter is dan het aangaan van een publiekrechtelijke gemeenschappelijke regeling.

Publiek-private samenwerkingsconstructies

In sommige gevallen werken gemeenten samen met private ondernemingen in een publiek-private samenwerking. Veelal gebeurt dit voor (ingewikkelde) grondprojecten waarbij overheid en particuliere partijen samen participeren in een combinatie met vennootschappen, vaak vormgegeven

in een zogenaamde BV-CV constructie. Onze gemeente neemt op dit moment niet deel in een dergelijke constructie.

Samenwerking in BMW-verband

De samenwerking in BMW-verband (Bedum, De Marne en Winsum) bevindt zich in een 'status quo-situatie'. Er zijn sinds 2013 geen nieuwe samenwerkingen opgestart. De bestaande samenwerkingen – bezwaarschriftcommissie, ICT, P&O en sociale zaken - zijn voortgezet.

Gemeentelijke vertegenwoordiging

De raad regelt bij afzonderlijk besluit de aanwijzing in de besturen van de verbonden partijen. Meestal worden er raadsleden in de algemene besturen (AB) benoemd en de leden van burgemeester en wethouders in de dagelijkse besturen (DB).

Overigens is de gemeente niet in alle besturen van de verbonden partijen vertegenwoordigd en bestaat de 'verbinding' alleen uit een financiële verplichting of het hebben van een aandeel (zoals bij Essent en de Bank Nederlandse Gemeenten).

De bijlage 8.7 van de jaarstukken bevat een overzicht van de verbonden partijen, de aard van de deelname, het doel van de deelname, de financiële en eventueel andere verplichtingen en de verantwoordelijke portefeuillehouder. Betreffende de aard van de deelname, zijn de volgende categorieën onderscheiden:

- GR   Gemeenschappelijke regeling (publiekrechtelijk);
- AB   Aandelenbezit in een vennootschap (NV of BV, privaatrechtelijk);
- S/V   Stichting of vereniging (privaatrechtelijk);
- Overig: Convenant, stuurgroep, overlegorgaan of lidmaatschap.

Overzicht verbonden partijen

Gemeenschappelijke regelingen

Naam	Veiligheidsregio Groningen (VRG) Sontweg 10 9723 AT GRONINGEN	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Doelstelling en openbaar belang	De regeling stelt zich ten doel om door regeling en bestuur en door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de behartiging van de volgende belangen: e. brandweertzorg; f. geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen; g. rampenbestrijding en crisisbeheersing; h. ambulancezorg en brandweer	
Relatie met beleidsprogramma	Programma 2 Veiligheid	
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de provincie Groningen	
Bestuurlijk belang	Gemeente De Marne is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door de burgemeester	
Financieel belang	De kosten voor de veiligheidsregio Groningen worden gedragen door de deelnemende gemeenten. De jaarlijkse bijdrage van de gemeente De Marne is:	
	2017	2018
	k€ 906	K€ 931
Vermogen: Eigen	31-12-2018 : € 5,4 mln. 31-12-2017 : € 7.1 mln.	
Vermogen: Vreemd	31-12-2018 : € 13,5 mln. 31-12-2017 : € 14,0 mln.	
Financieel resultaat voor bestemming	2018: € 1,6 mln.(V) 2017 : € 1,4 mln.(V)	
Risico's In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en kosten. Daarnaast blijft de gemeente belast met de organisatie van de brandweertzorg, de rampenbestrijding en de crisisbeheersing en de geneeskundige hulpverlening.		
Ontwikkelingen De VRG wordt steeds meer een multidisciplinaire organisatie. De samenwerking met de GHOR en de Gemeentelijke Kolom krijgt steeds beter vorm. In 2017 is de VRG gestart met het herijken van haar strategische koers. Met bestuurders, partners, leidinggevenden en ondernemingsraad is gesproken over de rol van de VRG in een veranderende omgeving. Dit proces heeft geleid tot een concept Meerjarenkoers 2018-20212 en een aanpassing van de topstructuur van de organisatie. De VRG wil de meerjarenkoers samen met de gemeenten uitwerken. In de begroting 2017 heeft het algemeen bestuur er voor gekozen om nieuwe structurele lasten incidenteel te dekken vanuit incidentele vrijval kapitaallasten en BTW voordeel meldkamer. In aanloop naar de begroting 2018 is een evaluatie gestart m.b.t. de aard en omvang van de taken, producten en diensten van de VRG. Met als doelstelling zorg te dragen voor structurele inbedding van structurele lasten en taken. In de begroting 2018 is deze structurele dekking opgenomen.		

Naam	Omgevingsdienst Groningen (ODG) Lloydsweg 17 9641 KJ VEENDAM	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Doelstelling en openbaar belang	De omgevingsdienst verzorgt de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van milieu, bouwen en wonen in opdracht van Groninger gemeenten en de provincie Groningen.	
Relatie met beleidsprogramma	Programma 9 Leefomgeving	
Deelnemende partijen	Alle gemeenten en de provincie Groningen en de provincie Groningen.	
Bestuurlijk belang	Gemeente De Marne is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door een wethouder.	
Financieel belang	De kosten voor de Omgevingsdienst Groningen worden gedragen door de deelnemende gemeenten en de provincie Groningen. De jaarlijkse bijdrage van de gemeente De Marne is:	
	2017	2018
	k€ 612	K€ 517
Vermogen: Eigen	31-12-2018 : k€ 2.931 31-12-2017 : k€ 1.739	
Vermogen: Vreemd	31-12-2018 : k€ 2.597 31-12-2017 : k€ 4.595	
Financieel resultaat	2018 : k€ 1.065 (V) 2017: k€ 628 (N)	
Risico's In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en kosten. Daarnaast blijft de gemeente verantwoordelijk voor de uitvoering van de VTH-taken.		
Ontwikkelingen In 2016 en 2017 zijn onderzoeken uitgevoerd naar de kwaliteit van de Omgevingsdienst. Hieruit bleek dat de ODG niet goed functioneert volgens de kwaliteitsnormen van het Rijk en de doelstellingen van de deelnemers. Er is een Verbeterplan en Actieplan opgesteld. Het Verbeterplan heeft financiële consequenties. De lumpsumfinanciering blijft voor 2016 t/m 2018 in stand (systematiek van een Producten- en Dienstencatalogus (PDC) is uitgesteld naar 2019). Daarnaast is de efficiencykorting in 2017/2018 gehalveerd naar -5% (was -10%). Met de vrijgekomen middelen kan de Omgevingsdienst haar basis op orde brengen, het vertrouwen herstellen en de klant centraal stellen.		

Naam	Publiek Gezondheid en Zorg Groningen (PG&Z) p/a Gemeente Groningen Postbus 30026 9700 RM GRONINGEN	
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling	
Doelstelling en openbaar belang	De regeling stelt zich ten doel om door regeling en bestuur en door een doelmatige organisatie en coördinatie via intergemeentelijke samenwerking uitvoering te geven aan de volgende belangen: c. bescherming en bevordering van de gezondheid van de bevolking; d. bevolkingszorg.	

Relatie met beleidsprogramma	Programma 2.7.2 Jeugdhulp, maatschappelijke ondersteuning en volksgezondheid				
Deelnemende partijen	Alle gemeenten in de provincie Groningen				
Bestuurlijk belang	Gemeente De Marne is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur door een wethouder.				
Financieel belang	De kosten voor PG&Z worden gedragen door de deelnemende gemeenten. De jaarlijkse bijdrage van de gemeente De Marne is:				
	Programma Gezondheid				
	2017	2018	2019	2020	2021
	k€ 139	k€ 137			
	JGZ 0-4 bijdragen				
	2017	2018	2019	2020	2021
	k€ 149	k€ 152			
	Bijdrage RIGG				
	2017	2018	2019	2020	2021
	k€ 2.307	k€2.151			
Vermogen: Eigen	31-12-2018 : k€ 1.917 31-12-2017 : k€ 2.852				
Vermogen: Vreemd	31-12-2018 : k€ 33.307 31-12-2017 : k€ 9.492				
Financieel resultaat	2018: k€ 936 (N) 2017: k€ 349 (V)				
Risico's In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en kosten. Daarnaast blijft de gemeente verantwoordelijk voor de taken op het gebied van publieke gezondheid en de jeugdzorg. De decentralisatie van de jeugdzorg naar de gemeenten gaat gepaard met een oplopende efficiencytaakstelling van het Rijk van structureel € 450 miljoen (vanaf 2017). Dit heeft effect op de gemeentelijke begrotingen. Daarnaast gaan er herverdeeleeffecten optreden door de geplande invoering van het objectieve verdeelmodel jeugd. Deze bezuinigingen treffen de uitvoeringsorganisatie RIGG niet rechtstreeks, maar wel de deelnemende gemeenten aan de GR PG&Z en mogelijk de omvang en kwaliteit van de in te kopen voorzieningen.					
Ontwikkelingen Geen uitzonderlijke ontwikkelingen op financieel gebied zijn er geweest					

Naam	Vuilverwerkingsbedrijf Noord-Groningen Postbus 44 9980 AA UITHUIZEN Westerhornseweg 22 9988 NT USQUERT
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke regeling
Doelstelling en openbaar belang	De gemeenschappelijke regeling behartigt de belangen van de deelnemende gemeenten op het gebied van het op een doelmatige en milieu hygiënische verantwoorde wijze verwijderen van afvalstoffen.
Relatie met beleidsprogramma	Programma 8 Milieu

Deelnemende partijen	Gemeente De Marne, Eemsmond, Loppersum en Winsum
Bestuurlijk belang	Gemeente De Marne is vertegenwoordigd in het Algemeen Bestuur (raadslid en wethouder) en in het Dagelijks Bestuur (wethouder).
Financieel belang	De kosten (exploitatietekort) voor vuilverwerkingsbedrijf Noord-Groningen worden gedragen door de deelnemende gemeenten. De jaarlijkse bijdrage van de gemeente De Marne is: in 2017: k€
Vermogen	31-12-2018 : k€ 3.362
Eigen vermogen	31-12-2017 : k€ 3.378
Vreemd vermogen	31-12-2018 : k€ 10.479
	31-12-2017 : k€ 3.766
Financieel resultaat	2018 : k€ 32 (V)
	2017 : k€ 1.135 (V)
Risico's	
Het uiteindelijk tekort wordt gedragen door de deelnemende gemeenten. In de gemeenschappelijke regeling is de verdeling van de baten en lasten van de deelnemende gemeenten geregeld.	
In het geval van faillissement of liquidatie dragen de gemeenten gezamenlijk de aanwezige schulden en kosten.	
Ontwikkelingen	
Het jaar 2017 heeft vooral in het teken gestaan van de voorbereiding van de eindafwerking van het stortlichaam. Het werk is eind 2017 aanbesteed en de uitvoering heeft in 2018 plaatsgevonden. De definitieve kosten 2018 zijn verwerkt in de jaarrekening 2018.	

Naam	Participatie Noord Groningen (PNG) / Ability Nijverheidsweg 12 9981 GJ UITHUIZEN
Rechtsvorm	Gemeenschappelijke Regeling
Doelstelling en openbaar belang	Het bevorderen of activiteiten welke gericht zijn op het creëren, bevorderen en in stand houden van werkgelegenheid ten behoeve van natuurlijke personen die een afstand hebben tot de reguliere arbeidsmarkt
Relatie met beleidsprogramma	Programma 7 Sociaal Domein
Deelnemende partijen	De gemeenten Bedum, Eemsmond, De Marne en Winsum.
Bestuurlijke deelneming	De deelnemende raden wijzen ieder drie leden aan (waarvan één uit het college van burgemeester en wethouders) voor het algemeen bestuur. Het dagelijks bestuur bestaat uit één bestuurslid per gemeente aan te wijzen door het algemeen bestuur. Namens de gemeente De Marne hebben zitting in het algemeen bestuur: de wethouders M.A. de Visser (voorzitter van het dagelijks bestuur) en A.M. Smits (lid van het dagelijks bestuur).
Financieel belang	De deelnemende gemeenten betalen aan Ability een vaste bijdrage van in totaal € 243.000 (de Marne € 37.515). Daarnaast betalen we op basis van het geraamde tekort in de begroting een voorschot. De ontwerpjaarrekening wijkt positief af ten opzichte van het geraamde tekort.

Eigen vermogen	31-12-2018: € 579.000 31-12-2017: € 741.000
Vreemd vermogen	31-12-2018: € 4.714.000 31-12-2017: € 4.350.000
Financieel resultaat	2018: € 96.000 (N) 2017: € 124.000 (N)
Risico's	De gemeenten zijn gezamenlijk aansprakelijk voor eventuele tekorten.

Vennootschappen

Naam	Waterbedrijf Groningen Griffeweg 99 Postbus 24 9700 AA GRONINGEN
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Drinkwatervoorziening
Relatie met beleidsprogramma	2.10 Algemene middelen en ondersteuning
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Groninger gemeenten en de provincie Groningen.
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA). De AVA is het hoogste besluitvormingsorgaan binnen Waterbedrijf Groningen.
Financieel belang	
<i>Aantal aandelen</i>	6 (waarde balans k€ 2)
<i>Percentage van totaal aantal aandelen</i>	2,127%
<i>Nominale waarde één aandeel</i>	€ 500
<i>Vermogen Eigen</i>	Daar de accountantscontrole nog niet (25 april 2019) was afgerond zijn de cijfers over 2018 in concept verstrekt. 31-12-2018 : € 75,6 mln 31-12-2017 : € 73,5 mln
<i>Vermogen Vreemd</i>	31-12-2018 : € 133,0 mln 31-12-2017 : € 120,3 mln
Financieel resultaat	2018 : € 2,1 mln (V) 2017 : € 2,1 mln.(V)
Risico's	
Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.	
Ontwikkelingen	
Niet bekend	

Naam	Exploitiatiemaatschappij Haven Lauwersoog BV Haven 2 9976 VN LAUWERSOOG
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Verantwoordelijk voor het exploiteren, beheer en onderhoud van de haven Lauwersoog
Relatie met beleidsprogramma	2.9 Leefomgeving
Deelnemende partijen	Gemeente De Marne en Dongeradeel en de visafslag.
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).
Financieel belang	
<i>Aantal aandelen</i>	180
<i>Percentage van totaal aantal aandelen</i>	45%
<i>Nominale waarde één aandeel</i>	€ 45,45
<i>Vermogen</i>	31-12-2018 : n.n.b
<i>Eigen vermogen</i>	31-12-2017 : n.b.
	31-12-2018 : n.n.b

<i>Vreemd vermogen</i>	31-12-2017 : n.b.
Financieel resultaat	2018 : n.n.b. 2017 : n.b.
Risico's Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.	
Ontwikkelingen Nog bekend.	

Naam	Bank Nederlandse Gemeenten Koninginnegracht 2 Postbus 30305 2500 GH DEN HAAG	
Rechtsvorm	Naamloze vennootschap	
Doelstelling en openbaar belang	BNG Bank is de bank voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De bank is een betrokken partner en draagt duurzaam bij aan het laag houden van de kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger.	
Relatie met beleidsprogramma	2.10 Algemene middelen en ondersteuning	
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van het rijk, provincies en gemeenten.	
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).	
Financieel belang		
<i>Aantal aandelen</i>	10.530	
<i>Percentage van totaal aantal aandelen</i>	0,0189%	
<i>Nominale waarde één aandeel</i>	€ 2,50	
<i>Jaarlijks dividend</i>	2018	2017
	K€ 30	k€ 27
<i>Vermogen Eigen</i>	31-12-2018 : € 4.990 mln 31-12-2017 : € 4.953 mln	
<i>Vermogen Vreemd</i>	31-12-2018 : € 132.519 mln 31-12-2017 : € 135.072 mln	
Financieel resultaat	2018 : € 337 mln (V) 2017 : € 393 mln (V)	
Risico's Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.		
Ontwikkelingen BNG Bank heeft ook in 2018 haar missie – het verstrekken van financiering aan overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang tegen gunstige voorwaarden – waargemaakt. In totaal is in 2018 € 11,7 miljard aan langlopende leningen verstrekt: Decentrale overheden € 4,4 mljd. Woningcorporaties € 5,5 mljd. Zorginstellingen € 0,9 mljd. Onderwijsinstellingen € 60 mln. Energie en infrastructuur € 0,8 mljd. In aanvulling op het bestaande pakket aan financiële dienstverlening heeft de BNG voor haar klanten nieuwe producten ontwikkeld op het gebied van duurzaamheid en exportfinanciering.		

Naam	Groningen Milieu Postbus 1622 8901 BX LEEUWARDEN
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Het ophalen van huisvuil
Relatie met beleidsprogramma	Programma 8 Milieu
Deelnemende partijen	BV Groningen Milieu is 100% dochter van NV Fryslân Milieu.
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).
Financieel belang	
<i>Aantal aandelen</i>	5.000 (gemeente De Marne)
<i>Percentage van totaal aantal aandelen</i>	Gemeente De Marne 45% Gemeente Eemsmond 55%
<i>Nominale waarde één aandeel</i>	€ 5
<i>Vermogen</i>	31-12-2018 : n.n.b.
<i>Eigen vermogen</i>	31-12-2017 : k€ 52
<i>Vreemd vermogen</i>	31-12-2018 : n.n.b. 31-12-2017 : k€ 85
Financieel resultaat	2018 : n.n.b. 2017 : n.b.
Risico's Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.	
Ontwikkelingen Ontwikkelingen met betrekking tot BV Groningen Milieu worden vermeld in het bestuursverslag zoals opgenomen in het jaarverslag 2018 van NV Fryslân Milieu.	

Stichtingen en verenigingen

Naam	Libau welstands- en monumentenzorg Hoge der A 5 9712 AC GRONINGEN
Rechtsvorm	Stichting
Doelstelling en openbaar belang	De stichting Libau heeft de bevordering en instandhouding van de bouwkundige en landschappelijke schoonheid in de provincie Groningen en Drenthe als doelstelling. Zij adviseert Groninger en Drentse gemeenten vanuit een integrale benadering van stedenbouw, landschap, welstand en cultuurhistorie.
Relatie met beleidsprogramma	Programma 9 Leefomgeving
Deelnemende partijen	Groninger en Drentse gemeenten (excl. gemeente Groningen)
Bestuurlijk belang	De gemeente De Marne is niet vertegenwoordigd in het stichtingsbestuur. Het bestuur bestaat uit 8 leden bestaande uit gemeentelijke vertegenwoordigers en vertegenwoordigers vanuit de discipline die het taakveld van Libau betreffen.
Financieel belang	Er ontbreekt een financieel belang van de gemeente en dan is strikt genomen geen sprake van een verbonden partij.
<i>Vermogen</i>	31-12-2018 : n.n.b.
<i>Eigen vermogen</i>	31-12-2017 : k€ 1.495
<i>Vreemd vermogen</i>	31-12-2018 : n.n.b. 31-12-2017 : k€ 361

Financieel resultaat	2018 : n.n.b. 2017 : n.b.
Risico's	Geen
Ontwikkelingen	Niet bekend

Overige verbonden partijen

Naam	Aanleg, instandhouding, beheer en onderhoud van IBA's
Rechtsvorm	Samenwerking (lichtere vorm van gemeenschappelijke regeling)
Doelstelling en openbaar belang	Aanleg, instandhouding, beheer en onderhoud van in de gemeente De Marne aangelegde systemen van Individuele Behandeling van Afvalwater. Het betreft een lichtere vorm van een gemeenschappelijke regeling.
Relatie met beleidsprogramma	Programma 8 Milieu
Deelnemende partijen	Gemeente De Marne en Waterschap Noorderzijlvest
Bestuurlijk belang	Nvt
Financieel belang	Er ontbreekt een financieel belang van de gemeente en dan is strikt genomen geen sprake van een verbonden partij.
Financieel resultaat	Nvt
Risico's	Nvt
Ontwikkelingen	Niet bekend

Naam	Gemeenschappelijk orgaan Openbaar Primair Onderwijs Hoofdstraat-West 1 9981 AA UITHUIZEN
Rechtsvorm	Samenwerking (Gemeenschappelijk Orgaan)
Doelstelling en openbaar belang	Bundeling toezichthoudende taken als bedoeld in artikel 48 Wet op het Primair Onderwijs i.v.m. regionale stichting openbaar onderwijs.
Relatie met beleidsprogramma	Programma 2.5 Onderwijshuisvesting en Educatie
Deelnemende partijen	Gemeente De Marne, Eemsum, en Winsum
Bestuurlijk belang	Gemeente De Marne is vertegenwoordigd in het Gemeenschappelijk orgaan via twee raadsleden.
Financieel belang	Er ontbreekt een financieel belang van de gemeente en dan is strikt genomen geen sprake van een verbonden partij.
Financieel resultaat	Nvt
Risico's	Nvt
Ontwikkelingen	Niet bekend

Naam	Enexis Magistratenlaan 116 5223 MB 's-HERTOGENBOSCH
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Distribueren en transporteren van energie, exploiteren transportnetten energie, uitvoeren Elektriciteitswet 1988 en

	Gaswet.	
Relatie met beleidsprogramma	2.10 Algemene middelen en ondersteuning	
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies	
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA). De AVA is het hoogste besluitvormingsorgaan binnen Enexis.	
Financieel belang		
<i>Aantal aandelen</i>	93.674	
<i>Percentage van totaal aantal aandelen</i>	0,094945%	
<i>Nominale waarde één aandeel</i>	€ 1	
<i>Jaarlijks uitgekeerd dividend</i>	2018	2017
	K€ 103	K€ 104
<i>Vermogen: Eigen</i>	31-12-2018 : € 4.024 mln 31-12-2017 : € 3.808 mln	
<i>Vermogen: Vreemd</i>	31-12-2018 : € 3.691 mln 31-12-2017 : € 3.860 mln	
Financieel resultaat	2018 : € 319 mln (V) 2017 : € 207 mln (V)	
Risico's		
Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.		

Naam	CBL Vennootschap BV	
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch	
Rechtsvorm	Besloten vennootschap	
Doelstelling en openbaar belang	Vennootschap voortgekomen uit de splitsing en verkoop van Essent. Deze vennootschap vertegenwoordigt de verkopende aandeelhouders van energiebedrijf Essent.	
Relatie met beleidsprogramma	2.10 Algemene middelen en ondersteuning.	
Deelnemende partijen	De aandelen zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies	
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).	
Financieel belang	Aantal aandelen: 1.899 Percentage van totaal aantal: 0,094945% Nominale waarde één aandeel: € 1 Omvang deelneming: € 1.899	
Eigen vermogen	31-12-2018 : k€ 138 31-12-2017 : k€ 145	
Vreemd vermogen	31-12-2018 : k€ 21,5 31-12-2017 : k€ 8	
Financieel resultaat (na belasting)	2018 : k€ 9 (N)	
Risico's	Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.	

Ontwikkelingen	<p>Eind juni 2016 is het CBL Escrow Fonds geliquideerd. Het restantbedrag is volledig uitgekeerd aan de aandeelhouders naar rato van het aandelenbelang in de vennootschap.</p> <p>Ondanks dat het CBL Escrow fonds in juni 2016 is geliquideerd, dient de vennootschap als gevolg van contractuele verplichtingen nog in stand gehouden te worden. Het bestuur van de vennootschap is in overleg met de andere contractuele partijen om na te gaan wanneer de contractuele verplichtingen voortijdig kunnen worden beëindigd en de vennootschap vervolgens kan worden geliquideerd.</p>
----------------	--

Naam	Verkoop Vennootschap BV
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	In het kader van de verkoop in 2009 van Essent aan RWE hebben de Verkopende Aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan RWE. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de Verkopende Aandeelhouders overgedragen aan Verkoop Vennootschap
Relatie met beleidsprogramma	2.10 Algemene middelen en ondersteuning.
Deelnemende partijen	De aandeelhouders zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).
Financieel belang	Aantal aandelen: 1.899 Percentage van totaal aantal: 0,094945% Nominale waarde één aandeel: € 1 Omvang deelneming: € 1.899
Eigen vermogen	31-12-2018 : k€ 113 31-12-2017 : k€ 153
Vreemd vermogen	31-12-2018 : k€ 57 31-12-2017 : k€ 20
Financieel resultaat (na belasting)	2018 : k€ 38 (N)
Risico's	Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven aandelenkapitaal.
Ontwikkelingen	<p>Eind juni 2016 is het General Escrow Fonds geliquideerd. Het restantbedrag is volledig uitgekeerd aan de aandeelhouders naar rato van het aandelenbelang in de vennootschap.</p> <p>Ondanks dat het General Escrow fonds in juni 2016 is geliquideerd, dient de vennootschap als gevolg van contractuele verplichtingen nog in stand gehouden te worden. Het bestuur van de vennootschap is in overleg met de andere contractuele partijen om na te gaan wanneer de contractuele verplichtingen voortijdig kunnen worden beëindigd en de vennootschap vervolgens kan worden geliquideerd.</p>

Naam	CSV Amsterdam BV
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Namens de Verkopende Aandeelhouders eventuele schadeclaim procedures voeren.
Relatie met beleidsprogramma	2.10 Algemene middelen en ondersteuning.
Deelnemende partijen	De aandeelhouders zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).
Financieel belang	Aantal aandelen: 1.899 Percentage van totaal aantal: 0,094945% Nominale waarde één aandeel: € 1
Eigen vermogen	31-12-2018 : k€ 749 31-12-2017 : k€ 870
Vreemd vermogen	31-12-2018 : k€ 68 31-12-2017 : k€ 60
Financieel resultaat (na belasting)	2018 : k€ 121 (N)
Risico's	Het financiële risico is beperkt tot eventuele claims van Waterland als gevolg van garanties en vrijwaringen die door de verkopende aandeelhouders zijn afgegeven tot het bedrag van € 8.035.783,- die nog resteert op de escrow-rekening en voor het bedrag dat als werkkapitaal wordt aangehouden in de vennootschap. Daarnaast is het risico en daarmee de aansprakelijkheid voor de aandeelhouders relatief gering en beperkt tot de hoogte van het nominale aandelenkapitaal van deze vennootschap (totaalbedrag € 20.000), art 2.:81 BW.
Ontwikkelingen	De looptijd van deze vennootschap is afhankelijk van de periode dat claims worden afgewikkeld.

Naam	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV
Vestigingsplaats	's-Hertogenbosch
Rechtsvorm	Besloten vennootschap
Doelstelling en openbaar belang	Hierin is het 50% belang van Essent in EZP tijdelijk ondergebracht
Relatie met beleidsprogramma	2.10 Algemene middelen en ondersteuning.
Deelnemende partijen	De aandeelhouders zijn in handen van Nederlandse gemeenten en provincies
Bestuurlijk belang	Aandeelhouder in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA). De AVA is het hoogste besluitvormingsorgaan binnen Enexis.
Financieel belang	Aantal aandelen: 142.116 Percentage van totaal aantal: 0,094945% Nominale waarde één aandeel: € 1 Omvang deelneming: € 12.790,42
Eigen vermogen	31-12-2018 : k€ 1.606 31-12-2017 : k€ 1.615

Vreemd vermogen	31-12-2018 : k€ 23 31-12-2017 : k€ 11
Financieel resultaat (na belasting)	2018 : k€ 15 (N)
Risico's	Het risico beperkt zich tot het door de gemeente verworven nominale aandelenkapitaal.
Ontwikkelingen	Ondanks dat het General Escrow fonds in juni 2016 is geliquideerd, dient de vennootschap als gevolg van contractuele verplichtingen nog in stand gehouden te worden. Het bestuur van de vennootschap is in overleg met de andere contractuele partijen om na te gaan wanneer de contractuele verplichtingen voortijdig kunnen worden beëindigd en de vennootschap vervolgens kan worden geliquideerd.

3.7 Grondbeleid

Inleiding

In de paragraaf grondbeleid bij de begroting en jaarstukken wordt ingegaan op de uitvoering van de belangrijkste financiële ontwikkelingen zoals verlies/winstverwachtingen, de verwerving van gronden en de relaties van het grondbeleid met programma's.

Het grondbeleid van de gemeente De Marne heeft een grote invloed op, en samenhang met, de realisatie van diverse programma's. Het grondbeleid dient dienstbaar te zijn aan de gemeentelijke doelstellingen, dat wil zeggen dat het grondbeleid dient te worden ingezet om doelstellingen van de diverse beleidssectoren van de gemeente mogelijk te maken. Daarbij kan onder meer worden gedacht aan ruimtelijke ordening en volkshuisvesting, verkeer en vervoer, sport en recreatie. Daarnaast kan het gevoerde grondbeleid een grote financiële impact hebben op de gemeentelijke begroting. Het grondbeleid en de uitvoering van het grondbeleid van de gemeente is vastgelegd in de Nota Grondbeleid 2015-2019.

De gemeente hanteert een situationeel grondbeleid; de keuze voor de vorm van grondbeleid wordt per initiatief gemaakt. Alle nieuwe ontwikkelingen zullen hierbij aan het college worden voorgelegd zodat per plan een afweging kan worden gemaakt welke instrumenten worden ingezet. Deze vorm van grondbeleid past goed bij maatschappelijke ontwikkelingen als burgerparticipatie, collectief opdrachtgeverschap en een vraag gestuurde woningmarkt. Meer zaken aan de markt overlaten en alleen sturen op die onderwerpen die echt belangrijk zijn. Kortom het voeren van regie.

De koers die is ingezet met het Woon en Leefbaarheidsplan leidt ook tot een verschuiving in aandacht binnen het Grondbedrijf. Zo zal de vraag naar nieuwe woningbouwkavels in de gemeente De Marne verder afnemen. Tegelijkertijd zal de begeleiding van de herstructureringsopgave in zowel de huursector als in de koopsector steeds meer aandacht vragen. Met name de afstemming van de planontwikkeling tussen Wierden en Borgen en de gemeente, mede in relatie tot de noodzakelijke aanpassingen in de openbare ruimte zal steeds belangrijker worden.

De gemeente heeft relatief veel gronden in haar bezit. In het verleden zijn deze verworven met het oog op de ontwikkeling van (woning) bouwlocaties. Deze toekomstige ontwikkeling zit er, gezien het Woon en Leefbaarheidsplan, voor veel locaties niet meer in. De grondpositie van de gemeente De Marne wordt de laatste jaren gefaseerd afgebouwd. Inmiddels zijn de meeste overtollige landbouwpercelen verkocht.

Grondbeleid Het Hogeland

De nog op te stellen nota grondbeleid voor de gemeente Het Hogeland zal een kader scheppen voor de manier waarop de gemeente haar rol (actief, passief of facilitair), haar ontwikkelstrategie en kostenverdeling bij initiatieven bepaalt. Daarnaast biedt de nota een kader voor de manier waarop zij haar instrumenten inzet om haar doelstellingen te realiseren. De hoofddoelstellingen die de onderlinge gemeenten hierbij nu hanteren, verschillen niet zoveel van elkaar. Verwacht mag worden dat ook Het Hogeland voor wat betreft het onderdeel grondzaken inzet op het behalen van onderstaande doelen:

- het bevorderen en tijdig mogelijk maken van het gewenste ruimtegebruik;
- het bevorderen van de gewenste ruimtelijke kwaliteit binnen ontwikkelingsplannen;
- het bevorderen van een rechtvaardige verdeling van kosten en opbrengsten over gebruikers, exploitanten, eigenaren en gemeente;
- risicobeheersing (financieel en juridisch) van ruimtelijke ontwikkelingen; streven naar een marktconform financieel resultaat.

Financieel Beleid

Het grondbedrijf is een integraal onderdeel van de gemeentelijke organisatie. Er worden geen aparte reserves voor het grondbedrijf aangehouden (wel voorzieningen.) Winsten en verliezen van grondexploitaties worden verrekend met de algemene reserve. De systematiek van het nemen van winsten en verliezen houdt in dat deze moeten worden genomen op het moment dat deze gerealiseerd zijn dan wel bekend zijn. Een eenvoudige benadering van winstneming is om winsten te nemen op basis van het verschil tussen de boekwaarde en de nog te maken kosten per complex. Wanneer de boekwaarde groter is dan de nog te maken kosten dan nemen we het verschil als winst.

Invoering Vennootschapsbelasting

Per 1 januari 2016 is de gemeente niet langer vrijgesteld van de betaling van vennootschapsbelasting. Ook het grondbedrijf heeft hier mee te maken. Eventuele winsten uit grondexploitaties worden belast met 20 tot 25% vennootschapsbelasting. De afdracht voor 2018 zal nihil zijn.

Prognoses financiële resultaten

In onderstaande tabel is een overzicht gegeven van de geactualiseerde eindwaarden van alle grondexploitaties. De ramingen zijn gebaseerd op de berekening uit de Herziening Grondexploitaties 2019 en sluiten aan bij de jaarrekening 2018.

De exploitaties verlopen conform het geraamde schema. Door dat in 2017 de laatste kavel is verkocht en in 2018 nog wat herstel werkzaamheden zijn uitgevoerd kan per 31-12-2018 het plan Doornbos te Zoutkamp worden afgesloten met een kleine winst van € 9.054,-. De bestaande voorzieningen van de Trekweg te Ulrum (€ 400.000,-) en Tuinbouwbedrijventerrein te Kruisweg (15.000,-) blijven gehandhaafd.

Voor een gedetailleerd overzicht van de stand van zaken en doorgevoerde wijzigingen wordt u verwezen naar de Herziening Grondexploitaties 2019.

Exploitatie	eindwaarde herziening 2018	eindwaarde herziening 2019	bestaande voorziening	verlies / winst t.b.v. jaarrekening 2018	looptijd
Tuinbouwbedrijventerrein Groene Wierde - Kruisweg	-12.526,83	-14.974,86	15.000,00	0,00	2027
Trekweg- Ulrum	-389.955,15	-396.848,17	400.000,00	0,00	2027
Doornbos -Zoutkamp	271,25	9.054,33	0,00	9.054,00	2018
Bedrijvenpark De Marne- Ulrum	341.846,26	345.770,65	0,00	0,00	2028
TOTAAL	-60.364,47	-56.998,05	415.000,00	9.054,00	

Risico / weerstandsvermogen

Risico's binnen het grondbedrijf worden vooral beïnvloed door de hoogte van de rente, de verkoopsnelheid van de kavels en de hoogte van de kavelprijzen. In de risicoanalyse behorende bij de grondnota zijn deze parameters aan de hand van een aantal scenario's doorgerekend. Het risico is vervolgens bepaald aan de hand van het effect van dit scenario maal de kans dat dit scenario werkelijkheid wordt.

Het totale risico is nu berekend op € 72.647. Hiermee is het risico ten opzichte van de berekening van het vorige jaar bijna gelijk gebleven toen bedroeg het geadviseerde weerstandsvermogen € 76.308.

3.8 Demografische ontwikkelingen

Inleiding

De gemeente kijkt vooruit en reageert op de demografische ontwikkelingen door middel van het Programma Krimp & Leefbaarheid. Dit is het uitvoeringsprogramma van het Woon-en Leefbaarheidsplan dat in 2011 is vastgesteld. Hierin zijn maatregelen en acties geformuleerd die in de periode tot 2021 gefaseerd worden uitgevoerd. Onder de kop 'Programma Krimp en leefbaarheid 2018' zijn de maatregelen die in de programmabegroting 2018 zijn bepaald opgenomen en geven we de stand van zaken weer.

Het programma Krimp en Leefbaarheid heeft een dynamisch karakter. Zo hebben we bijvoorbeeld afgesproken dat we periodiek kijken naar de actuele prognoses en indien nodig de maatregelen daarop aanpassen. Relevant om in dit verband te noemen is dat we in 2017 een regionaal woningmarktonderzoek hebben uitgevoerd naar de actuele woonwensen. Kort samengevat geven de prognoses aan dat de bevolkingskrimp onverminderd doorzet, maar dat er wel vernieuwing van de woningvoorraad nodig is om zo de voorraad bij de woonwensen aan te laten blijven sluiten. Op basis hiervan hebben we de afspraken met Wierden & Borgen aangepast en prestatie afspraken gemaakt.

Programma Krimp en Leefbaarheid 2012-2020

Hieronder zijn de maatregelen die in de programmabegroting 2018 zijn bepaald opgenomen en van ieder project of maatregel wordt de stand van zaken weergegeven.

Naam	Maatregelnr.	Stand van zaken
Sloop, sloop- nieuwbouw en aanpassing sociale woningvoorraad.	Maatregel 1 t/m 3.	Zie Beleidsprogramma leefomgeving, doelstellingen 1,2 en 3.
Project Particuliere Woningverbetering (vhn. Handhaven kwaliteit koopsector viertrapsraket in combinatie met Voorlichting Leeftijd bestendig bouwen)	Maatregel 7 en 29. (zie projectplan behorende bij voorstel raad d.d. 15 april 2014 en voorstel raad Voorwaarden en procedure starterslening d.d. 24 juni 2014)	In de particuliere woningsector zijn middels het project particuliere Woningverbetering goede resultaten geboekt. In totaal zijn er 70 aanvragen voor een subsidie voor particuliere woningverbetering gehonoreerd, waarvan 22 in 2018. Er zijn inmiddels 43 verbouwingen afgerond. Daarmee zijn ook voor de omgeving voorbeelden beschikbaar. Daarnaast zijn er in 2018 drie starterslening uitgegeven, waardoor het totaal op 6 staat en daarmee is het budget ook uitgeput.
Onderzoek kansen ruilverkaveling.	Maatregel 10. (onderdeel van Deel&Ulrum)	Dit project is gestart in samenwerking met Ulrum 2034, het Kadaster en Wierden & Borgen. De corporatie heeft 2 particuliere woningen aangekocht en gesloopt en bouwt er nieuwe huurwoningen voor terugbouwen. Zonder externe financiering is dit echter niet kopieerbaar naar andere delen van de provincie Groningen.
Herinrichting bestemmingsplannen met betrekking tot vrijkomende bebouwing.	Maatregelen 8, 11 en 16.	In 2017 is een woningmarkt- en bewonersonderzoek in de regio uitgevoerd. De resultaten hiervan worden komend jaar verwerkt in het beleid.

Project Ondersteuning eigenaren leegstaand Vastgoed	Maatregelen 9, 17 en 44.	In 2018 is gewerkt met het leegstandsteam dat concreet ook een drietal eigenaren heeft ondersteund bij de zoektocht naar nieuwe invullingen van hun (karakteristieke) pand.
Versterking Informele zorg.	Maatregel 23.	Het versterken van de informele zorg valt binnen het project Noabers. Dit project is in 2017 afgerond.
Uitvoering Woon-en leefbaarheidsmonitor.	Aanvullende maatregel 5 (AV5).	Dit project is blijvend in ontwikkeling. Momenteel is er al veel informatie beschikbaar door en over de dorpen. De factsheets met relevante informatie per dorp zijn in te zien op: marnecultuur.nl . Het verplaatsen van de informatie is onderdeel van het verleggen van 'het eigenaarschap' van de monitor naar inwoners en partners.
Integrale aanpak Ulrum: "Ulrum het dorp van de toekomst".	-	Het WLE-traject (Werk, Leefbaarheid en Energie) is financieel bijna afgerond. De uitvoering van een aantal projecten - waaronder de bouw van het ontmoetingspunt aan de Kerkstraat - loopt nog door tot begin 2019.

4 Jaarrekening

4.1 Waarderingsgrondslagen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten 2004 (BBV).

Grondslagen voor waardering en resultaat

De waarderingsgrondslagen van de jaarrekening van de gemeente De Marne zijn in lijn met de BBV en de financiële verordening. Voor waardering wordt uitgegaan van de historische kostprijs tenzij anders vermeld. Activa en passiva worden opgenomen tegen nominale waarde. Kosten en opbrengsten worden verantwoord op basis van het baten en lasten stelsel. Winsten worden alleen in aanmerking genomen als ze gerealiseerd zijn. Verliezen en risico's die hun oorsprong hebben voor het einde van het boekjaar, worden opgenomen als zij bekend zijn geworden voor de opstelling van de jaarcijfers.

Materiële vaste activa

Investerings met een verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs van lager dan € 2.500 worden niet geactiveerd, uitgezonderd gronden en terreinen.

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd op basis van de verkrijgingsprijs verminderd met de afschrijvingen en, voor zover van toepassing, bijzondere waardeverminderingen zoals een subsidie.

Materiële vaste activa met economisch nut	Afschrijvingstermijnen
Gronden en terreinen	geen
Rioleringen	50 jaar
Bedrijfsgebouwen, schoolgebouwen	40 jaar
Renovaties	25 jaar
Technische installaties	18 jaar
Meubilair	10 jaar
Vervoermiddelen	8 jaar
Software	5 jaar

Materiële vaste activa met maatschappelijk nut	Afschrijvingstermijnen
Tunnels, bruggen, waterwegen en walbeschoeiing	max. 40 jaar
Sportvelden, wegen, kades en waterkeringen	max. 30 jaar
Openbare verlichting	20 jaar
Pompen, gemalen, technische installaties	18 jaar
Straatmeubilair	10 jaar

Afschrijvingen

Investerings worden lineair afgeschreven. Eén oude investering in de riolering vormt hierop een uitzondering. Op deze investering wordt annuïtair afgeschreven. Op gronden en terreinen wordt niet afgeschreven. De gehanteerde afschrijvingstermijnen zijn conform de opgenomen lijst met afschrijvingstermijnen uit de financiële verordening.

Financiële vaste activa

De onder de Financiële vaste activa opgenomen leningen verstrekt aan derden worden gewaardeerd tegen nominale waarden. De belangen in deelnemingen tegen verkrijgingsprijs of marktwaarde als deze lager is als de verkrijgingsprijs.

Vorraden

De als "onderhanden werken" opgenomen bouwgronden in exploitatie, zijn gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs, dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijp maken), alsmede rentekosten op vreemd vermogen en de administratie- en beheerskosten.

Winsten uit de grondexploitatie worden slechts genomen als en voor zover die met voldoende mate van betrouwbaarheid als gerealiseerd kunnen worden aangemerkt. Zolang daarvan geen sprake is, worden de verkregen verkoopopbrengsten volledig op de vervaardigingskosten in mindering gebracht.

Vorderingen

Vorderingen zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde, indien noodzakelijk verminderd met een voorziening voor oninbare bedragen.

Reserves

Reserves worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor verplichtingen en verliezen die zich hebben voorgedaan per balansdatum en waarvan de omvang redelijkerwijs kan worden geschat. De voorzieningen zijn opgenomen tegen nominale of contante waarde.

Vaste schulden

Onder de vaste schulden worden verstaan de schulden met een oorspronkelijke rentetypische looptijd van één jaar of langer. De vaste schulden worden gewaardeerd tegen de oorspronkelijke waarde vermindert met de aflossingen.

Borg- en garantstellingen

Voor zover leningen door de gemeente zijn gewaarborgd, is buiten de telling van de balans het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen. Overigens is in de toelichting op de balans nadere informatie opgenomen.

Overige activa en passiva

De overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Algemene uitkering

Met betrekking tot de verwerking van de algemene uitkering heeft de commissie BBV een stellige uitspraak gedaan. Deze uitspraak houdt in dat in de Jaarrekening de algemene uitkering wordt opgenomen conform de in het jaar laatst gepubliceerde accresmededeling, die doorgaans is opgenomen in de septembercircularis van het boekjaar.

4.2 Balans gemeente De Marne

Balans per 31 december 2018

(voor bestemming van het gerealiseerde resultaat)

bedragen x k€

Activa	Balanswaarde 31-12-2018	Balanswaarde 31-12-2017
Vaste activa		
Materiële vaste activa		
<i>Investerings met economisch nut</i>	10.604	10.295
<i>Investerings met economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven</i>	10.335	10.270
<i>Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut</i>	<u>8.633</u>	<u>8.723</u>
Totaal materiële vaste activa	29.571	29.288
Financiële vaste activa		
<i>Kapitaalverstrekingen aan:</i>		
- deelnemingen	61	61
<i>Leningen aan:</i>		
- woningbouwcorporaties	198	204
<i>Overige langlopende leningen</i>	<u>461</u>	<u>480</u>
Totaal financiële vaste activa	720	744
Totaal vaste activa	<u>30.291</u>	<u>30.032</u>
Vlottende activa		
Voorraden		
<i>Onderhanden werk, waaronder gronden in exploitatie</i>	<u>124</u>	<u>134</u>
Totaal voorraden	124	134
Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar		
<i>Vorderingen op openbare lichamen</i>	5.113	7.272
<i>Overige vorderingen</i>	<u>2.993</u>	<u>1.935</u>
Totaal uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar	8.106	9.206
Liquide middelen		
<i>Kassaldi</i>	1	5
<i>Banksaldi</i>	<u>15</u>	<u>30</u>
Totaal liquide middelen	16	35
Overlopende activa		
<i>voortuitbetaald</i>	644	0
<i>overige</i>	<u>7</u>	<u>0</u>
Totaal overlopende activa	651	0
Totaal vlottende activa	<u>8.897</u>	<u>9.375</u>
Totaal activa	39.189	39.407

bedragen x k€		
Passiva	Balanswaarde 31-12-2018	Balanswaarde 31-12-2017
Vaste passiva		
Eigen Vermogen		
<i>Reserves:</i>		
- algemene reserve	2.234	2.070
- bestemmingsreserves	3.271	4.488
<i>Het gerealiseerd resultaat volgend uit het overzicht van baten en lasten</i>	<u>1.504</u>	<u>1.709</u>
Totaal eigen vermogen	7.009	8.267
Vreemd vermogen:		
Voorzieningen		
<i>Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's</i>	1.110	316
<i>Van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden</i>	<u>1.044</u>	<u>882</u>
Totaal voorzieningen	2.154	1.198
Vaste schulden met een rentetypische looptijd van 1 jaar of langer		
<i>Onderhandse leningen van:</i>		
- Binnenlandse banken en overige financiële instellingen	15.152	16.607
- Overige binnenlandse sectoren	3.000	3.000
<i>Overige vaste schulden</i>	<u>270</u>	<u>384</u>
Vaste schulden met een rentetypische looptijd van 1 jaar of langer	18.422	19.991
Totaal vaste passiva	<u>27.585</u>	<u>29.456</u>
Vlottende passiva		
Netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar		
<i>Kasgeldleningen</i>	1.854	1.570
<i>Overige vlottende schulden</i>	<u>3.597</u>	<u>2.812</u>
Totaal netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan 1 jaar	5.451	4.382
Overlopende passiva		
<i>Nog te betalen bedragen</i>	4.448	2.806
<i>Transistorische rente</i>	193	213
<i>Voorschotbedragen hogere overheden</i>	1.511	2.542
<i>Overige leningen</i>	0	2
Overlopende passiva	6.152	5.567
Totaal vlottende passiva	<u>11.603</u>	<u>9.950</u>
Totaal passiva	39.189	39.406
<i>Bedrag waartoe aan rechtspersonen garantstellingen zijn verstrekt</i>	27.443	27.876

Ontwikkelingen na balansdatum

Na het afsluiten van het boekjaar 2018 hebben zich geen ontwikkelingen voorgedaan die de hoogte en samenstelling van de balans per balansdatum aanzienlijk beïnvloeden.

4.3 Toelichting op de Balans

(Im)materiële vaste activa

In het verslagjaar waren op de balans geen immateriële vaste activa opgenomen.

Conform het BBV zijn de materiële vaste activa uitgesplitst in materiële vaste activa met economisch nut en materiële vaste activa met maatschappelijk nut.

Het verloop van de materiële vaste activa is als volgt:

bedragen x k€

Omschrijving	Boekwaarde 31-12-2017	Verliesvoor- ziening	Balanswaarde 31-12-2017	Investerings	Bijdrage derden	Afschrijving	Boekwaarde 31-12-2018	Verliesvoor- ziening	Balanswaarde 31-12-2018
Economisch nut									
Gronden en terreinen	1.305	46	1.259			40	1.266	46	1.220
Bedrijfsgebouwen	7.563		7.563	1.512	661	379	8.036		8.036
Vervoermiddelen	446		446	22		87	381		381
Machines, apparaten en installaties	1.025		1.025	371	117	311	967		967
Overig	1		1			1	-		0
Economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven.									
Grond-, weg en waterbouwkundige werken	10.270		10.270	450		385	10.335		10.335
Maatschappelijk nut									
Openbare ruimte	8.723		8.723	2.673	2.136	628	8.632		8.633
Totaal	29.333	46	29.287	5.028	2.914	1.831	29.617	46	29.571

Toelichting

Gronden en terreinen

Er hebben zich geen bijzonderheden voorgedaan.

De verliesvoorziening ter grootte van k€ 46 behoort bij een tweetal voormalige 'niet in exploitatie genomen gronden' (NIEGG).

Bedrijfsgebouwen

De investeringen in de bedrijfsgebouwen betreft o.a. de investeringen in:

- de OBS De Octopus Eenrum k€ 460
- het KindCentrum Leens (KCL) k€ 682
- de renovatie kleedkamer Zeester k€ 162

De bijdrage derden bedrijfsgebouwen betreft een subsidie in verband met het KindCentrum Leens (KCL).

Vervoermiddelen

Betreft investeringen in vervoermiddelen.

Machines, apparaten en installaties

Betreft investeringen in ICT apparatuur. De bijdrage derden betreft een ontvangen bijdrage in het kader van de samenwerking BMW-ICT in verband met investeringen aan een netwerk.

Grond-, weg en waterbouwkundige werken

De gerealiseerde investeringen komen m.n. voort uit het GRP (Gemeentelijk rioleringsplan).

Openbare ruimte

Hieronder vallen de investeringen die voortkomen uit de projecten. De belangrijkste zijn:

- PROloog c.a. k€ 939
- Werelderfgoed centrum k€ 252
- Krimp & Leefbaarheid k€ 385
- Werken aan de Dorpen k€ 368
- verschillende wegen

De bijdrage van derden betreft subsidie ontvangsten/nog te ontvangen subsidie bij:

- PROloog c.a. k€ 912
- Krimp en Leefbaarheid k€ 340

Meer informatie is te vinden in de bijlage 'Overzicht investeringen'.

Financiële vaste activa

Deze kapitaalverstrekkingen zijn opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Participaties in het aandelenkapitaal van een NV en BV zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen.

De post financiële vaste activa is als volgt samengesteld:

bedragen x k€								
Omschrijving	Boekwaarde 31-12-2017	Verliesvoor- ziening	Balanswaarde 31-12-2017	Investeringen	desinves- teringen	Aflossingen	Boekwaarde 31-12-2018	Verliesvoor- ziening
Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen	81	20	61	135	14		203	142
Leningen aan woningbouwcorporaties	204		204		6		198	
Overige verstrekte langlopende leningen	504	24	480	66	85		485	24
Totaal	789	44	745	201	105	0	886	166

Meer informatie is te vinden in de paragraaf financiering.

Toelichting

Deelnemingen

In onderstaande tabel is aangegeven van welke ondernemingen de gemeente De Marne aandelen in bezit heeft.

bedragen x k€								
Specificatie Deelnemingen	Boekwaarde 31-12-2017	Verliesvoor- ziening	Balanswaarde 31-12-2017	Vermeer- deringen	Verminde- ringen	Boekwaarde 31-12-2018	Verliesvoor- ziening	Balanswaarde 31-12-2018
Aandelen NV Fryslân Milieu	23	20	3			23		23
Watermaatschappij Groningen	2		2			2		2
Essent / Enexis c.s.	11		11			11		11
Exploitatiemaatschappij Havencomplex Lauwersoog BV	8		8	135		143	142	1
BNG	24		24			24		24
ABN-AMRO belegging	14		14		14	-		-
Totaal	81	20	61	135	14	203	142	61

De voorziening die is gevormd in verband met het risico van de deelneming in de nv Fryslân Milieu is vrij gevallen.

Het aandelenbezit Exploitatiemaatschappij Havencomplex Lauwersoog (EHL) is met k€ 135 toegenomen. In verband met financiering van baggerwerkzaamheden in het Westgat heeft een aandelen emissie plaats gevonden. Hiervoor is tevens een voorziening gevormd.

De vermindering ABN-AMRO belegging is gevolg van verkoop van deze activa.

Leningen aan woningbouwcoöperaties

Dit betreft leningen verstrekt aan Woningbouwvereniging De Wierden.

Overige langlopende leningen

Dit betreft leningen verstrekt aan lokale verenigingen en stichtingen, Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVN), Enexis en het eigen personeel:

- Lokale verenigingen en stichtingen:
Dit betreft voetbal-, carnavals- en culturele verenigingen en een culturele stichting. Op de restant van de leningen wordt regelmatig afgelost.
- Lening SVN:
Dit zijn de via de SVN daadwerkelijk verstrekte leningen aan organisaties met maatschappelijk relevante doelen en leningen voortkomend uit het project Krimp en Leefbaarheid.

Het bij de SVN aangehouden rekening courant wordt verantwoord bij de post 'overige vorderingen' bij uitzettingen met een rente-typische looptijd korter dan 1 jaar.

- Vordering Enexis/Essent:
Aan Enexis is in 2009 een lening verstrekt (bij de verkoop van Essent). Dit wordt volgens plan afgelost.
De voorziening bij de overige verstrekte langlopende leningen (k€ 24) is in verband met de vordering op "Verkoop Vennootschap BV".
- Lening aan ambtenaren:
Op grond van nu geldende wettelijke bepalingen mogen geen leningen meer verstrekt worden aan het personeel. Dit geldt voor leningen onder hypothecair verband (woningfinanciering). De huidige leningen zijn een restant van eerdere wettelijke bepalingen.

Meer informatie over de financiële activa is te vinden in de paragraaf Financiering.

Voorraden

De als onderhanden werk opgenomen bouwgronden zijn de grondexploitaties. Deze worden gewaardeerd tegen de vervaardigingsprijs dan wel de lagere marktwaarde. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend alsmede een redelijk te achten aandeel in de rente- en beheerskosten.

Voorraad in exploitatie genomen bouwgronden	Boekwaarde 31-12-2017	Verliesvoor- ziening	Balanswaarde 31-12-2017	Winstneming	Investeren	Opbrengst verkoopen	bedragen x k€		
							Boekwaarde 31-12-2018	Verliesvoor- ziening	Balanswaarde 31-12-2018
Doornbos - Zoutkamp	-10		-10		2		-8		-8
Trekweg - Ulrum	44	400	-356		1		45	400	-355
Bedrijventerrein De Marne - Ulrum	420		420		21	82	359		359
Tuinbouwbedrijventerrein - Kruisweg	95	15	80		49		144	15	129
Totaal	549	415	134	0	73	82	540	415	124
Fiscale waarde grondbedrijf i.v.m. Vpb	404						578		

Toelichting

Indien de verwachte eindwaarde van een exploitatie negatief is, wordt hiervoor een voorziening getroffen.

Hoewel de exploitatie 'Bedrijvenpark Ulrum' een grote negatieve boekwaarde kent (k€ 359) is hiervoor geen voorziening getroffen omdat deze gronden vrij eenvoudig zijn in te zetten als landbouwgrond en als zodanig waarde vertegenwoordigen en verdere aanvullende investeringen voor het bedrijvenpark naar latere jaren uit kunnen worden gesteld.

Winsten uit de grondexploitatie worden slechts genomen indien en voor zover die met voldoende mate van betrouwbaarheid als gerealiseerd aangemerkt kunnen worden. Zolang daar geen sprake van is, worden de verkregen verkoopopbrengsten ten volle op de vervaardigingskosten in mindering gebracht.

In 2018 is bij de exploitatie 'Bedrijventerrein De Marne' grond verkocht ter waarde van k€ 82.

Uitzettingen met een rente-typische looptijd korter dan één jaar

Met betrekking tot debiteuren kan de volgende onderverdeling worden gemaakt:

Omschrijving	bedragen x k€					
	Boekwaarde 31-12-2017	Voorziening	Balanswaarde 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2018	Voorziening	Balanswaarde 31-12-2018
Vorderingen op openbare lichamen	7.272		7.272	4.798		4.798
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd <1 jaar (onderdeel van de Wet financiering decentrale overheden, FIDO)	-		-	315		315
Totaal vorderingen op openbare lichamen	7.272	-	7.272	5.113	-	5.113
Overige vorderingen:						
Stimuleringsfonds Nederlandse gemeenten (SVN)	459		459	431		431
Overige debiteuren	1.895	419	1.476	3.095	533	2.561
Totaal overige vorderingen	2.354	419	1.935	3.526	533	2.993
Totaal	9.626	419	9.207	8.639	533	8.106

Toelichting

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte on-inbaarheid is een voorziening in mindering gebracht.

Vorderingen op openbare lichamen

De post vorderingen op openbare lichamen heeft onder andere betrekking op het nog te ontvangen bedrag in verband met de afrekening BTW-compensatiefonds. Daarnaast zijn hier ook de vorderingen op andere gemeenten opgenomen.

Schatkistbankieren

De uitzetting in 's Rijks schatkist betreft de voor decentrale overheden geldende verplichting om boven een drempelbedrag hun overtollige middelen in 's Rijks schatkist aan te houden (wet FIDO).

In principe dienen alle overtollige middelen in 's Rijks schatkist te worden aangehouden. Er zijn echter een aantal uitzonderingen. Een daarvan is het drempelbedrag. Het drempelbedrag is het minimumbedrag dat gemiddeld per kwartaal buiten 's Rijks schatkist mag worden gehouden en is bedoeld om het dagelijkse kasbeheer te vereenvoudigen.

Voor onze gemeente is het drempelbedrag gesteld op k€ 278.

Dit betekent dat alleen de liquide middelen die boven het drempelbedrag uitgaan in 's Rijks schatkist dienen te worden aangehouden.

In de onderstaande tabel is te zien wat de benutting van het drempelbedrag schatkistbankieren gedurende de 4 kwartalen is geweest.

	bedragen x k€			
	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw
Op dagbasis buiten 's Rijks schatkist gehouden middelen	-2	47	59	32
Drempel bedrag	-278	-278	-278	-278
Ruimte	-280	-231	-219	-246

Overige vorderingen - Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVN)

Betreft het bij de SVN aangehouden rekening courant ten behoeve van eventuele leningaanvragen van organisaties met maatschappelijke doelen en eventuele leningen in het kader van het project Krimp & Leefbaarheid.

De daadwerkelijk via de SVN verstrekte leningen staan verantwoord bij de post 'Overige verstrekte langlopende leningen'.

De middelen zijn beschikbaar gesteld bij de verkoop van de aandelen Bouwfonds in 2000 en in 2014 uit het project Krimp en Leefbaarheid.

Overige vorderingen - Overige debiteuren

De overige vorderingen hebben betrekking op de nog af te rekenen debiteuren SoZaWe en normale debiteuren.

Voorzieningen dubieuze debiteuren en debiteuren sociale zaken

De voorziening dubieuze debiteuren is gebaseerd op een individuele beoordeling van de debiteurenrekening rekening houdend met de ouderdom van deze debiteuren.

De voorziening debiteuren sociale zaken is gebaseerd op een opgave van de gemeenschappelijke sociale dienst.

Liquide middelen

Omschrijving	bedragen x k€	
	Balanswaarde 31-12-2018	Balanswaarde 31-12-2017
Kassaldi	1	5
Banksaldi	15	30
Totaal	16	35

In de onderstaande tabel wordt een specificatie gegeven van de banksaldi.

Specificatie naar bank

Omschrijving	bedragen x k€	
	Balanswaarde 31-12-2018	Balanswaarde 31-12-2017
Rabo bank	15	16
ABN-AMRO bank	-	3
ING bank	-	12
Totaal	15	31

Overlopende activa

Omschrijving	bedragen x k€	
	Balanswaarde 31-12-2018	Balanswaarde 31-12-2017
Vooruitbetaald	644	-
Overige	7	-
Totaal	651	-

Betreft met name vooruitbetaalde ICT licentie kosten.

Eigen Vermogen

Reserves

Reserves kunnen worden omschreven als vermogensbestanddelen die als eigen vermogen zijn aan te merken en die bedrijfseconomisch gezien vrij besteedbaar zijn. Onder het eigen vermogen zijn opgenomen de algemene reserve en de bestemmingsreserves alsmede het rekeningsaldo van baten en lasten. Het eigen vermogen dient onder meer als weerstand voor tegenslagen in de toekomst (bufferfunctie). Tevens is het eigen vermogen aan te wenden als financieringsmiddel.

bedragen x k€

Eigen Vermogen	stand per 31-12-2017	Toevoeging	Onttrekking	stand per 31-12-2018
Specificatie Algemene reserve				
AR Algemene Reserve	2.162	2.984	-2.911	2.235
AR Resultaat jaarrekening 2017	1.708		-1.708	0
AR GRP 2014-2018	-91	91		0
Totaal Algemene reserve	3.779	3.075	-4.619	2.235
Specificatie Bestemde reserves				
programma 3				
BR Trace Mensingew. - Zoutkamp	140			140
BR Led verlichting (<i>dekkingsreserve</i>)	300		-12	288
programma 4				
BR Profilerings Wadden	50		-50	0
programma 5				
BR Peuterspeelzaalwerk (<i>dekkingsreserve</i>)	83		-4	79
BR Peuterspeelzaal AU		31		31
BR Herbouw jeugdsoos Wehe den Hoorn	140		-140	0
BR Gymlokaal Wehe den Hoorn	70			70
programma 6				
BR Vervanging speeltoestellen	20		-3	17
BR Tennisbaan Kloosterburen	14			14
BR Frictiekosten bibliotheek	27		-9	18
BR Gymnastiek/sportdorp Leens	129	25	-100	54
programma 7				
BR extra inzet vitaliteit	102		-102	0
BR WMO (huishoudelijke hulp)	60		-60	0
BR Sociaal domein	1.048	268	-938	378
programma 8				
BR Klimaatbeleid	60		-5	55
programma 9				
BR Lauwersom	51		-51	0
BR Ontwikkeling L'oog (vh PROloog alg.)	871			871
BR Programma Krimp en leefbaarheid	288		-33	255
BR Werelderfgoed centrum (<i>dekkingsreserve</i>)	1.000			1.000
BR Uitvoering plannen dorpen		320	-320	0
BR beheerskosten Waddenwandelen	1	1	-2	0
BR beheerskosten Woningbouw Leens	3	27	-30	0
BR beheerskosten PROloog Lauwersom	19	12	-30	0
Algemeen				
BR Enexis gelden	1		-1	0
BR Mid term	10		-10	0
Totaal bestemmingsreserves	4.488	684	-1.900	3.270
Specificatie gerealiseerd resultaat				
Gerealiseerd resultaat boekjaar		1.504		1.504
Totaal gerealiseerd resultaat	0	1.504	0	1.504
Totaal Reserves	8.267	5.264	-6.520	7.009

Toelichting

De bestemmingsreserve Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) is ultimo 2017 negatief. Conform de verslaggevingsvoorschriften mag een bestemmingsreserve niet negatief zijn. Als gevolg daarvan wordt de negatieve bestemmingsreserve GRP onderdeel van de algemene reserve. De algemene reserve wordt hierdoor lager.

Het doel van de bestemmingsreserves wordt toegelicht in bijlage 5.2.

Voorzieningen

bedragen x k€

Omschrijving	Balanswaarde 31-12-2017	Toevoeging	Vrijval	Aanwending	Balanswaarde 31-12-2018
Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's					
Organisatiewijziging	32			32	-
Wethouderspensioenen	284	898	156		1.026
Leens-Oost		84			84
sub totaal	316	982	156	32	1.110
Van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden.					
Egalisatiefonds afvalstoffen	612	60		105	567
Voorziening GRP	270	215		9	476
sub totaal	882	275	-	114	1.044
Totaal voorzieningen	1.198	1.257	156	146	2.154

Toelichting

Voorziening in verband met organisatiewijziging

Bij het vaststellen van de begroting 2014 heeft de raad een voorziening ingesteld om de financiële effecten van de organisatiewijziging en –ontwikkeling te verantwoorden.

Voorziening in verband met wethouderspensioenen

Deze voorziening voor de pensioenbetalingen aan gepensioneerd oud-wethouders die niet zijn ondergebracht bij het ouderdoms- en nabestaande pensioen van Loyalis is in dit jaar aangevuld met k€ 898. Daarnaast is op grond van de laatste actuariële berekeningen de voorziening met k€ 156 afgewaardeerd.

Leens-Oost

Omdat het woonrijp maken van het woningbouwplan Leens Oost niet langer wordt uitgesteld is van de projectontwikkelaars een afkoopsom ontvangen voor de werkzaamheden die niet door hen wordt verricht.

Egalisatiefonds afvalstoffenheffing

Voorziening waarin de overschotten of tekorten worden verrekend voorkomend uit de afvalstoffenheffing ten einde een gelijkmatige ontwikkeling te bewerkstelligen van de tarieven.

Voorziening GRP

Voorziening waarin de overschotten of tekorten worden verrekend voorkomend uit het rioleringsplan.

Vaste schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer

bedragen x k€

Omschrijving	Balanswaarde 31-12-2017	Vermeer- dering	Aflossing	Balanswaarde 31-12-2018
Onderhandse leningen van:				
Binnenlandse banken en ov. fin. instellingen	16.607		1.456	15.152
Overige binnenlandse sectoren	3.000			3.000
Verlofschuld	43			43
Wachtgeldverplichtingen	341		114	227
Totaal Langlopende schulden	19.991	0	1.570	18.422
Rentelast langlopende leningen	884			716

Toelichting

De post 'binnenlandse banken en ov. fin instellingen' betreft leningen van de BNG en de ING. Bij de laatst genoemde is k€ 1.456 afgelost in 2018.

De post 'Overige binnenlandse sectoren' betreft een lening bij de gemeente Giessenlanden welke in 2020 in 1 keer wordt afgelost.

Ook de verlofschuld gemeenteambtenaren (k€ 43) is opgenomen bij de vaste schulden.

Op grond van de rechtspositieregeling heeft in de jaren 1997-2005 een aantal ambtenaren gespaard voor extra verlof. De verlofschuld wordt vereffend in de jaren 2015-2021. De verlofschuld zal uiterlijk in 2021 van de lijst van schulden verdwijnen (het jaar 2021 is gerelateerd aan de AOW-leeftijdsgrens).

In verband met wachtgeldverplichtingen voor voormalige medewerkers is een langlopende verplichting opgenomen.

Meer informatie omtrent de langlopende leningen wordt vermeld in de paragraaf financiering.

Netto-vlottende schulden met een rente-typische looptijd korter dan één jaar

bedragen x k€

Omschrijving	Balanswaarde 31-12-2018	Balanswaarde 31-12-2017
Banksaldi	1.854	1.570
Overige schulden:		
Crediteuren	3.028	2.327
Betaling aan derden ivm. WMO	122	110
Af te dragen BTW	57	62
Af te dragen loonheffing en te betalen salarissen	389	312
Af te dragen loonheffing Sociale Zaken en te betalen uitkeringen	0	-
Totaal	5.451	4.381

Toelichting

Het banksaldo (k€ 1.854) betreft de stand op 31/12/2018 op de rekening courant rekening met de BNG.

Overlopende passiva

bedragen x k€

Omschrijving	Balanswaarde 31-12-2018	Balanswaarde 31-12-2017
Nog te betalen bedragen	4.448	2.806
Transistorische rente	193	213
Voorschotbedragen hogere overheden	1.511	2.542
Overige leningen	0	7
Totaal	6.152	5.568

ToelichtingNog te betalen bedragen

Dit betreft kosten (verplichtingen) die betrekking hebben op 2018, waarvan de betaling in 2019 gaat plaatsvinden. Deze hebben voornamelijk betrekking op de nog af te rekenen samenwerking BMW.

Transistorische rente

Betreft nog te betalen rente van leningen waarvan de rentevervaldatum afwijkt van 31 december.

Voorschotbedragen hogere overheden

In de volgende tabel wordt een specificatie weergegeven van de post 'voorschotbedragen hogere overheden'.

Omschrijving	bedragen x k€				
	Balanswaarde 31-12-2017	Ontvangen bedragen	agv. voorschrift	Vrijgevallen bedragen	Balanswaarde 31-12-2018
Rekenkamer commissie	108	49		53	104
Leefbaarheid	12				12
Krimp	2.093			865	1.228
Krimp - lening SVN	100				100
Onderwijs Achterstand Beleid (OAB)	23			23	0
Slim wonen plan	15				15
North Sea Fish	20			20	0
Subsidie zwerfafval		29			29
Subsidie Strandweg	24				24
Subsidie Dialoogtafel	136			136	0
Subsidie PROloog	11	9		20	0
Totaal geoordeelde voorschotbedragen	2.542	87	0	1.117	1.512

Vanaf 2016 is de gemeente De Marne de 'penvoerende' gemeente van de rekenkamer commissie. De vooruit ontvangen subsidie van het project Krimp & Leefbaarheid behoort ook tot de voorschotbedragen. Jaarlijks valt hiervan een deel vrij ter dekking van de gemaakte kosten. Daarnaast is voor een gedeelte van de subsidie Dialoogtafel vrijgevallen. De middelen Krimp-SVN (k€ 100) betreft de terugbetalingsverplichting aan de subsidieverstrekker (prov. Groningen) in verband met de bij de SVN uitgezette Krimp middelen.

Overige leningen

Betreft een aantal nog af te wikkelen posten.

Niet uit de balans blijvende verplichtingen:**Garantstellingen**

Het bedrag voor verstrekte garanties bestaat uit de volgende garantstellingen:

Gewaarborgde leningen	bedragen x k€	
	balanswaarde 31-12-2018	balanswaarde 31-12-2017
Woningstichting Wierden en borgen	24.950	25.337
Stichting Woonzorg Nederland	2.321	2.367
Waterbedrijf Groningen	172	172
Totaal gewaarborgde leningen	27.443	27.876

In 2018 is geen bedrag betaald uit hoofde van aanspraken op de verleende borg- en garantstellingen. Meer informatie hieromtrent is te vinden in de bijlage.

Langlopende financiële verplichtingen

Er is sprake van een vorm van operational lease van kopieerapparatuur; deze wordt in het contract als "huur" omschreven. De jaarlijkse huurprijs bedraagt k€ 25. De overeenkomst is in breed BMW verband (BMW en DEAL-gemeenten) afgesloten.

Er is een faciliteit bij de BNG waarbij bepaald wordt dat het krediet in rekening courant maximaal € 2.700.000 mag zijn. (ref. A005318)

Algemene uitkering

De gemeente dient in de jaarrekening de omvang van het gemeentefondsuitkering op te nemen overeenkomstig de laatste gepubliceerde accresmededeling, te weten de septembercirculaire.

Op grond van de bij de circulaire gehanteerde accresmethodiek is het niet mogelijk een voorziening of een overlopend passief te vormen bij berichtgeving over een mogelijk tegen- of meevallende uitkering ten opzichte van het accres.

De omvang van de Algemene uitkering kan daarom niet geheel betrouwbaar worden ingeschat.

4.4 Overzicht van baten en lasten

bedragen x k€

Programma (x € 1000)	Realisatie 2017			Begroting 2018 voor wijzigingen			Begroting 2018 na wijzigingen			Realisatie 2018		
	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Programma 1 Burger en bestuur	266	1.762	-1.497	146	1.117	-970	1.054	3.150	-2.096	1.239	3.308	-2.069
Programma 2 Veiligheid	27	1.022	-996	0	1.055	-1.055	0	1.055	-1.055	5	1.023	-1.018
Programma 3 Verkeer en Vervoer	12	2.272	-2.261	12	2.392	-2.380	27	2.503	-2.476	29	2.578	-2.549
Programma 4 Economische zaken, landbouw en visserij, recreatie en toerisme	473	1.118	-645	519	1.116	-596	559	1.155	-596	506	1.083	-577
Programma 5 Onderwijsinvesting en educatie	199	1.146	-946	77	957	-881	77	904	-828	102	900	-798
Programma 6 Sport, Kunst en Cultuur	74	1.004	-931	51	957	-906	51	1.021	-971	56	1.027	-970
Programma 7 Sociaal domein	4.731	14.992	-10.261	4.297	14.253	-9.955	4.536	15.501	-10.965	5.301	15.983	-10.682
Programma 8 Milieu	3.435	2.881	553	3.241	2.646	595	3.321	2.731	590	3.332	2.721	612
Programma 9 Leefomgeving	564	1.700	-1.136	552	1.711	-1.159	730	2.397	-1.666	846	1.829	-983
Algemene middelen en ondersteuning:												
Beheer overige gebouwen en gronden	627	784	-157	38	421	-383	56	388	-332	41	232	-191
Overhead	2.337	5.943	-3.606	1.433	5.063	-3.630	1.875	6.541	-4.665	2.113	6.917	-4.804
Treasury	214	-175	389	133	60	73	111	60	51	123	-84	207
OZB woningen	1.941	151	1.790	1.908	159	1.749	1.908	182	1.726	2.039	224	1.815
OZB niet-woningen	826	41	785	869	45	824	869	45	824	838	43	796
Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds	18.317	0	18.317	18.708	0	18.708	19.732	0	19.732	19.962	0	19.962
Overige baten en lasten	0	0	0	0	25	-25	0	25	-25	0	0	0
Vennootschapsbelasting	0	9	-9	0	10	-10	0	10	-10	0	8	-8
Totaal Algemene middelen en ondersteuning	24.262	6.754	17.508	23.089	5.782	17.307	24.551	7.250	17.301	25.117	7.340	17.777
Gerealiseerd totaal saldo van baten en lasten	34.042	34.652	-610	31.985	31.986	0	34.907	37.668	-2.761	36.534	37.792	-1.258

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves	onttrek-king	toevoe-ging	saldo	onttrek-king	toevoe-ging	saldo	onttrek-king	toevoe-ging	saldo	onttrek-king	toevoe-ging	saldo
Programma 1 Burger en bestuur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Programma 2 Veiligheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Programma 3 Verkeer en Vervoer	4	0	4	0	0	0	119	0	119	119	0	119
Programma 4 Economische zaken, landbouw en visserij, recreatie en toerisme	46	0	46	0	0	0	66	13	53	66	13	53
Programma 5 Onderwijsinvesting en educatie	71	50	21	79	25	54	79	56	23	79	56	23
Programma 6 Sport, Kunst en Cultuur	30	4	26	34	0	34	34	0	34	34	0	34
Programma 7 Sociaal domein	1.629	1.309	320	58	0	58	1.195	543	652	1.195	543	652
Programma 8 Milieu	49	21	28	5	0	5	96	91	5	96	91	5
Programma 9 Leefomgeving	5.977	7.506	-1.530	12	0	12	776	355	420	801	380	420
Algemene middelen en ondersteuning	5.011	1.608	3.403	45	208	-163	4.131	2.676	1.455	4.131	2.676	1.455
Saldo toevoegingen en onttrekkingen aan reserves	12.818	10.498	2.319	233	233	0	6.496	3.734	2.761	6.521	3.759	2.762

Gerealiseerd resultaat	46.860	45.151	1.709	32.218	32.219	0	41.403	41.403	0	43.055	41.551	1.504
-------------------------------	---------------	---------------	--------------	---------------	---------------	----------	---------------	---------------	----------	---------------	---------------	--------------

Toelichting

Aan het einde van elk beleidsprogramma wordt het programmaresultaat per taakveld weergegeven waarbij tevens een toelichting wordt gegeven van de belangrijkste financiële afwijkingen.

Daarnaast wordt in bijlage 5.1 een totaal overzicht weer gegeven van de gerealiseerde baten en lasten per taakveld.

4.4.1 Overzicht personele lasten

bedragen x k€

Overzicht personele lasten	Primaire begroting 2018	Actuele begroting 2018	Rekening 2018
Personeel in dienst	4.291	3.878	3.463
Inhuur	200	1.146	1.486
budget functiewaardering	5	5	-
flexibele beloning	15	15	13
cafetariamodel CAR/UWO	12	12	39
overwerk	45	45	15
stagevergoedingen	5	5	0
representatiekosten	21	21	25
reis- en verblijfkosten	45	45	46
Totaal overige personeelskosten	148	148	139
Opbrengsten voor uitgeleend personeel	-67	-67	-42
Uitkeringen voormalig personeel	-	-	34
Totaal personeel gemeentelijke organisatie	4.572	5.105	5.079
Bestuur (raad / college)	404	404	632
Pensioen/wachtgeld bestuurders	85	983	963
Totaal raad / college	489	1.387	1.595
TOTAAL	5.062	6.492	6.674

NB: de personele kosten betreffende de BMW samenwerking (SOZA, ICT, P&O) zijn niet in bovenstaande tabel opgenomen.

4.4.2 Overzicht incidentele baten en lasten

Bij het beoordelen van de financiële positie van een gemeente is het onder andere van belang dat tegenover structurele lasten structurele baten staan. Incidentele lasten kunnen worden gedekt door structurele baten. Een andere maar niet wenselijke situatie ontstaat op het moment dat incidentele baten nodig zijn voor het afdekken van structurele lasten.

Een bate of een last wordt als incidenteel aangemerkt als:

- een verandering optreedt binnen 3 jaar;
- verschillen op structureel bestaand beleid blijven naar hun aard structureel;
- toevoegingen en onttrekkingen aan reserves zijn altijd incidenteel.

In de paragraaf Weerstandsvormogen en risicobeheersing is een samenvattende tabel opgenomen omtrent de structurele baten en lasten.

Hieronder is een specificatie opgenomen van de incidentele lasten en baten per programma en de mutaties in de reserves.

bedragen x k€

Overzicht incidentele baten en lasten	
Incidentele lasten	rekening 2018
Programma Burger en bestuur	
Burgemeester en wethouders	896
Herindeling BMW	1.167
Programma Verkeer en vervoer	
Uitbreiding formatie infra	156
Betonnen fietsovergangen	119
Programma Leefomgeving	
Ontwikkeling Waddenkust	38
MKBA Westgat	142
Werken aan de Dorpen	108
Sub totaal	2.626
alle toevoegingen aan de reserves	rekening 2018
Programma Onderwijshuisvesting en educatie	31
Programma Sport, kunst en cultuur	25
Programma Sociaal domein	268
Programma Leefomgeving	360
Sub totaal	684
Totaal incidentele lasten	3.310
Incidentele baten	rekening 2018
Programma Burger en bestuur	
Burgemeester en wethouders	1052
Programma Leefomgeving	
Ontwikkeling Waddenkust	30
Sub totaal	1.082
alle onttrekkingen aan de reserves	rekening 2018
Programma Verkeer en vervoer	12
Programma Economische zaken, landbouw en visserij, recreatie en toerisme	50
Programma Onderwijshuisvesting en educatie	144
Programma Sport, kunst en cultuur	112
Programma Sociaal domein	1.100
Programma Milieu	5
Programma Leefomgeving	466
Programma Algemene middelen en ondersteuning	11
Sub totaal	1.900
Totaal incidentele baten	2.982

4.4.3 Begrotingsrechtmatigheid

Inleiding

Binnen de gemeentelijke organisatie moeten alle uitgaven binnen de beschikbare programmabudgetten blijven. In vaktaal wordt dit het “begrotingscriterium” genoemd. In de begroting zijn de maxima voor de lasten vermeld die door de raad zijn vastgesteld. Een overschrijding is strikt genomen in strijd met het budgetrecht van de raad. Volgens artikel 28 van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) dienen deze overschrijdingen goed herkenbaar en beargumenteerd in de jaarrekening te worden opgenomen. Door vaststelling van de jaarrekening door de raad worden deze overschrijdingen alsnog geautoriseerd.

Verschillende typen begrotingsoverschrijdingen

De algemene lijn is dat begrotingsoverschrijdingen die binnen de beleidskaders van de raad passen niet meegewogen worden in het accountantsoordeel. In de toelichting van de Bado (besluit accountantscontrole decentrale overheden) wordt hierover gesteld dat het in zijn algemeenheid niet de bedoeling is dat dergelijke overschrijdingen worden betrokken bij de beslissing of al dan niet een goedkeurende accountantsverklaring kan worden gegeven.

In de kadernota rechtmatigheid 2017 worden daarnaast de volgende zeven typen begrotingsoverschrijdingen onderscheiden:

<i>Bij de toetsing van begrotingsafwijkingen kunnen tenminste de volgende “soorten” begrotingsafwijkingen worden onderkend:</i>	<i>Onrechtmatig, maar telt niet mee voor het oordeel</i>	<i>Onrechtmatig, en telt mee voor het oordeel</i>
Kostenoverschrijdingen betreffende activiteiten die niet passen binnen het bestaande beleid en waarvoor men tegen beter weten in geen voorstel tot begrotingsaanpassing heeft ingediend. Bijvoorbeeld de doelgroep c.q. de activiteiten zijn in de praktijk aantoonbaar ruimer geïnterpreteerd dan in regelgeving (subsidieregeling, -verordening) was gedefinieerd.		X (B1)
Kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaande beleid, maar waarbij de accountant <u>ondubbelzinnig vaststelt</u> dat die ten onrechte niet tijdig zijn geautoriseerd. Bijvoorbeeld: de verwachte kostenoverschrijding op jaarbasis was via tussentijdse informatie al wel bekend, maar men heeft geen voorstel tot begrotingsaanpassing ingediend en dit is in strijd met de budgetregels zoals afgesproken met de raad.		X (B2)
Kostenoverschrijdingen die geheel of grotendeels worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten, bijvoorbeeld via subsidies of kostendeekkende omzet.	X (A1)	
Kostenoverschrijdingen bij open einde (subsidie)regelingen. Vaak blijkt vanwege dit open karakter in het kader van het opmaken van de jaarrekening een (niet eerder geconstateerde) overschrijding.	X (A2)	
Kostenoverschrijdingen die worden gecompenseerd door extra inkomsten die niet direct gerelateerd zijn. Over de aanwending van deze extra inkomsten heeft de raad nog geen besluit genomen		X (B3)
Kostenoverschrijdingen betreffende activiteiten welke achteraf als onrechtmatig moeten worden beschouwd omdat dit		

<p>bijvoorbeeld bij nader onderzoek van de subsidieverstrekker, belastingdienst of een toezichthouder blijkt (bijvoorbeeld een belastingnaheffing). Het zal hier in de praktijk vaak gaan om interpretatieverschillen bij de uitleg van wet- en regelgeving die na het verantwoordingsjaar aan het licht komen. Er zijn dan geen rechtmatigheidsgevolgen voor dat verantwoordingsjaar. Wel zal de gemeente er voor moeten zorgen dat de overschrijdingen getrouw in de jaarrekening worden weergegeven. Ook kunnen er gevolgen zijn voor het lopende jaar.</p> <p>- geconstateerd tijdens verantwoordingsjaar - geconstateerd na verantwoordingsjaar</p>	X (A3)	X (B4)
<p>Kostenoverschrijdingen op activeerbare activiteiten (investeringen ofwel totaal geautoriseerd krediet) waarvan de gevolgen voornamelijk zichtbaar worden via hogere afschrijvings- en financieringslasten in het jaar zelf of pas in de volgende jaren.</p> <p>- jaar van investeren - afschrijvings- en financieringslasten in latere jaren</p>	X (A4)	X (B5)

Begrotingsafwijkingen in de exploitatie

bedragen x k€

Exploitielasten per programma (x k€)	Begroting 2018 na wijzigingen	Realisatie 2018	Overschrijding	Soort overschrijding	Onrechtmatig, maar telt niet mee voor het oordeel	Onrechtmatig, telt wel mee voor het oordeel
P 01 Burger en bestuur	3.150	3.308	-158	A1	x	88
P 02 Veiligheid	1.055	1.023	nvt			
P 03 Verkeer en vervoer	2.503	2.578	-75	B2		75
P 04 Econom.zaken, recreatie en toerisme	1.155	1.083	nvt			
P 05 Onderwijshuisvesting en educatie	904	900	nvt			
P 06 Sport, kunst en cultuur	1.021	1.027	-5	A1	x	
P 07 Sociaal domein	15.501	15.983	-481	A2	x	
P 08 Milieu	2.731	2.721	nvt			
P 09 Leefomgeving	2.397	1.829	nvt			
P 10 Algemene middelen en ondersteuning	7.250	7.340	-90	A1	x	
Totaal						163

4.4.4 Wet Normering Topinkomens

Met ingang van 1 januari 2013 is de WNT van kracht (Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector). De WNT verplicht tot openbaarmaking van de bezoldiging van de zogenoemde topfunctionarissen, ongeacht of de maximale norm wordt overschreden.

Topfunctionarissen zijn diegenen die leiding geven aan de gehele organisatie en in de WNT als zodanig zijn aangemerkt. In het geval van gemeenten zijn de gemeentesecretaris en de gemeentegriffier aangemerkt als topfunctionaris.

De WNT verplicht ook tot openbaarmaking van de bezoldiging van de overige functionarissen, indien deze de maximale norm (voor 2018 k€ 189 op jaarbasis en op fulltime basis) te boven gaat.

bedragen x € 1	J.C.H.G.M. Bottema	M. van Eijden
Functiegegevens⁵	Gemeentesecretaris	Griffier
Aanvang ⁶ en einde functievervulling in 2018	[01/01] – [31/12]	[01/01] – [31/12]
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte) ⁷	1	0,89
Dienstbetrekking? ⁸	ja	ja
Bezoldiging⁹		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	102.439,40	70.355,40
Beloningen betaalbaar op termijn	16.851,00	12.856,00
Subtotaal	119.290,40	83.211,40
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum ¹ ₀	189.000,00	168.210,00
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag ¹¹	nvt	nvt
Totale bezoldiging	119.290,40	83.211,40
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan ¹²	nvt	nvt
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling ¹³	nvt	nvt
Gegevens 2017		
Functiegegevens⁵	Gemeentesecretaris	Griffier
Aanvang ⁶ en einde functievervulling in 2017	[01/01] – [31/12]	[01/01] – [31/12]
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte) ⁷	1	0,83
Dienstbetrekking? ⁸	ja	ja
Bezoldiging⁹		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	98.660,00	75.085,00
Beloningen betaalbaar op termijn	15.636,00	11.637,00
Subtotaal	114.296,00	86.722,00
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum ¹ ₀	181.000,00	150.230,00
Totale bezoldiging	114.296,00	86.722,00

4.5 Verantwoordingsinformatie over Sisa

SOW	OS	Omschrijving van de verantwoordingsinformatie	Besteding (jaar T) eigenere bijstand	Baten (jaar T) eigenere bijstand (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) IDAW	Baten (jaar T) IDAW (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) IDAZ	Baten (jaar T) IDAZ (exclusief Rijk)
			Gemeente 1.1 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: 02/01 4.3.106.497 Besteding (jaar T) Bbz 2004 Levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente 1.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 Levensonderhoud beginnende zelfstandigen (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: 02/07 4.3.117	Gemeente 1.1 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: 02/02 4.3.106.498 Baten (jaar T) Bbz 2004 Levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente 1.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 Levensonderhoud beginnende zelfstandigen (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: 02/08 4.3.118	Gemeente 1.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IDAW) Aard controle R Indicatornummer: 02/03 4.3.106.499 Baten (jaar T) WVK (exclusief Rijk) Gemeente 1.6 Wet werk en inkomen kunstenaars (WVK) Aard controle R Indicatornummer: 02/04 4.3.119	Gemeente 1.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IDAW) Aard controle R Indicatornummer: 02/04 4.3.120 Besteding (jaar T) Levensonderhoud o.g.v. art. 10d Participatiewet Gemeente 1.7 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: 02/10 4.3.121	Gemeente 1.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IDAZ) Aard controle R Indicatornummer: 02/06 4.3.122 Baten (jaar T) Levensonderhoud o.g.v. art. 10d Participatiewet (excl. Rijk) Gemeente 1.7 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: 02/11 4.3.123	Gemeente 1.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IDAZ) Aard controle R Indicatornummer: 02/09 4.3.124 Volledig zelfstandige uitkering ja/nee Aard controle R Indicatornummer: 02/12 4.3.125
SOW	OS	Omschrijving van de verantwoordingsinformatie	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bbz)	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bbz)	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bbz)	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bbz)	Besteding (jaar T) aan onderzoek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusief Bbz)	Baten (jaar T) aan onderzoek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusief Bbz)
			Aard controle R Indicatornummer: 03/01 4.4.215 Baten (jaar T) Bbz (exclusief Rijk) Aard controle R Indicatornummer: 03/07 4.0	Aard controle R Indicatornummer: 03/02 4.4.216 Besteding (jaar T) aan uitvoeringskosten Bbz als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 Aard controle R Indicatornummer: 03/05 4.0	Aard controle R Indicatornummer: 03/03 4.1.1.70 Volledig zelfstandige uitkering ja/nee Aard controle R Indicatornummer: 03/09 4.0	Aard controle R Indicatornummer: 03/04 4.3.126 Correctie t.o.v. jaar T-1 van verantwoordde totale besteding	Aard controle R Indicatornummer: 03/08 4.3.127 Cumulatieve totale besteding tot en met jaar T	Aard controle R Indicatornummer: 03/05 4.0 Toelichting
ORO	OROC	Verkeeren vervoer Oraningen	hieronder per regelnummer beschikingsnummers in de kolommen eernaast de verantwoordingsinformatie	Wetke regeling betreft het	Totale besteding in jaar T	Correctie t.o.v. jaar T-1 van verantwoordde totale besteding	Cumulatieve totale besteding tot en met jaar T	Toelichting
			Aard controle R Indicatornummer: 0RO20/01 1.2018-063777	Aard controle R Indicatornummer: 0RO20/02 2.1 Verkeer, wegen en water	Aard controle R Indicatornummer: 0RO20/03 4.0	Aard controle R Indicatornummer: 0RO20/04 4.0	Aard controle R Indicatornummer: 0RO20/05 4.0	Aard controle R Indicatornummer: 0RO20/06 4.0
Sisa tussen medeoverheden - provincie in middelen Oraningen	Sisa tussen medeoverheden - provincie in middelen Oraningen	Sisa tussen medeoverheden - provincie in middelen Oraningen	2.2018-063846	2.1 Verkeer, wegen en water	4.0	4.0	4.0	4.0
			3.2018-063838	2.1 Verkeer, wegen en water	4.0	4.0	4.0	4.0
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								
12								
13								
14								
15								
16								
17								
18								
19								
20								
21								
22								
23								
24								
25								
26								
27								
28								
29								
30								
31								
32								
33								
34								
35								
36								
37								
38								
39								
40								
41								
42								
43								
44								
45								
46								
47								
48								
49								
50								
51								
52								
53								
54								
55								
56								
57								
58								
59								
60								
61								
62								
63								
64								
65								
66								
67								
68								
69								
70								
71								
72								
73								
74								
75								
76								
77								
78								
79								
80								
81								
82								
83								
84								
85								
86								
87								
88								
89								
90								
91								
92								
93								
94								
95								
96								
97								
98								
99								
100								

	Kopie beschikingsnummer	De besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Correctie t.o.v. jaar T-1 van besteding ten laste van alleen provinciale middelen	Cumulatieve besteding tot en met jaar T ten laste van alleen provinciale middelen	Eindverantwoording Ja/Nee
	Alleen de besteding in jaar T ten laste van alleen provinciale middelen <i>Aard controle n.v.t. Indicatornummer: GRO2C/07</i>	<i>Aard controle R Indicatornummer: GRO2C/08</i>	<i>Als de correctie een vermeerdering is, gaat het om nog niet verantwoorde besteding ten laste van alleen provinciale middelen Aard controle R Indicatornummer: GRO2C/09</i>	<i>Tussentijds afstemmen van juistheid en volledigheid van de verantwoordings-informatie ten laste van alleen provinciale middelen Aard controle n.v.t. Indicatornummer: GRO2C/10</i>	<i>Als u kiest voor 'ja', betekent dit, dat hiervoor alle besteding is afgerond en u er de komende jaren geen besteding meer voor wilt verantwoorden Aard controle n.v.t. Indicatornummer: GRO2C/11</i>
1	2018-053777	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
2	2018-053845	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
3	2018-053838	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					
11					
12					
13					
14					
15					
16					
17					
18					
19					
20					
21					
22					
23					
24					
25					
26					
27					
28					
29					
30					
31					
32					
33					
34					
35					
36					
37					
38					
39					
40					
41					
42					
43					
44					
45					
46					
47					
48					
49					
50					
51					
52					
53					
54					
55					
56					
57					
58					
59					
60					
61					
62					
63					
64					
65					
66					
67					
68					
69					
70					
71					
72					
73					
74					
75					
76					
77					
78					
79					
80					
81					
82					
83					
84					
85					
86					
87					
88					
89					
90					
91					
92					
93					
94					
95					
96					
97					
98					
99					
100					

4.6 Controleverklaring accountant

Volgt later

5 Bijlagen

5.1 Overzicht Baten en lasten per taakveld

Taakvelden per programma (x € 1000)	Begroting 2018 voor wijzigingen*			Begroting 2018 na wijzigingen*			Realisatie 2018 *		
	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo	Baten	Lasten	Saldo
Programma 1 Burger en bestuur									
Bestuur	0	723	-723	898	2.727	-1.829	1.062	2.998	-1.936
Burgerzaken	146	394	-248	156	423	-267	177	310	-133
Programma 2 Veiligheid									
Crisesbeheersing en brandweer	0	935	-935	0	935	-935	3	912	-908
Openbare orde en veiligheid	0	120	-120	0	120	-120	2	112	-110
Programma 3 Verkeer en Vervoer									
Verkeer en vervoer	10	2.102	-2.092	25	2.221	-2.196	27	2.342	-2.315
Recreatieve havens	3	121	-118	3	113	-111	0	151	-151
Economische havens en waterwegen	0	166	-166	0	166	-166	2	82	-80
Openbaar vervoer	0	4	-4	0	4	-4	0	3	-3
Programma 4 Economische zaken, landbouw en visserij, recreatie en toerisme									
Economische ontwikkeling	0	68	-68	0	73	-73	0	89	-89
Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen	7	59	-52	7	59	-52	4	56	-52
Economische promotie	512	98	414	512	98	414	472	94	378
Openbaar groen en (openlucht) recreatie	1	890	-889	41	924	-883	30	845	-815
Programma 5 Onderwijshuisvesting en educatie									
Onderwijshuisvesting	0	366	-366	0	344	-344	2	380	-377
Onderwijsbeleid en leerlingzaken	77	591	-514	77	560	-483	100	521	-421
Programma 6 Sport, Kunst en Cultuur									
Sportbeleid en activering	0	47	-47	0	86	-86	0	90	-90
Sportaccommodaties	46	584	-538	46	605	-559	54	626	-572
Cultuurpresentatie, -productie, -participatie	4	103	-99	4	103	-99	3	90	-87
Musea	0	4	-4	0	4	-4	0	20	-20
Cultureel erfgoed	0	118	-118	0	123	-123	0	92	-92
Media	0	101	-101	0	101	-101	0	109	-109
Programma 7 Sociaal domein									
Samenkracht en burgerparticipatie	0	976	-976	0	1.001	-1.001	150	908	-758
Wijkteams	0	272	-272	0	290	-290	0	211	-211
Inkomensregelingen	4.019	5.467	-1.448	4.257	5.825	-1.568	4.865	6.380	-1.515
Begeleide participatie	0	1.619	-1.619	0	1.619	-1.619	0	1.469	-1.469
Arbeidsparticipatie	0	415	-415	0	476	-476	0	594	-594
Maatwerkvoorzieningen (WMO)	130	240	-110	130	240	-110	122	253	-131
Maatwerkdienstvoorzieningen 18+	0	2.415	-2.415	0	2.365	-2.365	5	3.030	-3.025
Maatwerkdienstvoorzieningen 18-	0	2.321	-2.321	0	3.023	-3.023	19	2.619	-2.599
Geescaleerde zorg 18+	149	183	-34	149	304	-155	140	178	-38
Volksgezondheid	0	344	-344	0	359	-359	0	341	-341
Programma 8 Milieu									
Riolering	1.805	1.405	400	1.805	1.405	400	1.772	1.414	358
Afval	1.312	995	317	1.371	1.054	317	1.401	1.074	327
Milieubeheer	0	46	-46	19	65	-46	19	70	-51
Begraafplaatsen en crematoria	125	200	-75	127	207	-80	140	163	-23
Programma 9 Leefomgeving									
Fysieke bedrijfsinfrastructuur	0	41	-41	0	41	-41	0	41	-41
Ruimtelijke ordening	17	368	-351	102	513	-411	94	395	-302
Grondexploitatie (niet bedrijven-terreinen)	116	140	-24	131	173	-42	201	227	-26
Wonen en bouwen	420	1.162	-742	497	1.669	-1.172	551	1.166	-615
Algemene middelen en ondersteuning:									
Beheer overige gebouwen en gronden	38	421	-383	56	388	-332	41	232	-191
Overhead	1.433	5.063	-3.630	1.875	6.541	-4.666	2.113	6.917	-4.804
Treasury	133	60	73	111	60	51	123	-84	207
OZB woningen	1.908	159	1.749	1.908	182	1.726	2.039	224	1.815
OZB niet-woningen	869	45	824	869	45	824	838	43	796
Algemene uitkering en overige uitkeringen gemeentefonds	18.708	0	18.708	19.732	0	19.732	19.962	0	19.962
Overige baten en lasten	0	25	-25	0	25	-25	0	0	0
Vennootschapsbelasting	0	10	-10	0	10	-10	0	10	-10
Gerealiseerd totaal saldo van baten en lasten	31.985	31.985	0	34.907	37.668	-2.761	36.535	37.792	-1.257

* - zonder reserve mutaties

5.2 Overzicht en toelichting reserves

bedragen in k€

Eigen Vermogen	stand per 31-12-2017	Toevoeging	Onttrekking	stand per 31-12-2018
Specificatie Algemene reserve				
AR Algemene Reserve	2.162	2.984	-2.911	2.235
AR Resultaat jaarrekening 2017	1.708		-1.708	0
AR GRP 2014-2018	-91	91		0
Totaal Algemene reserve	3.779	3.075	-4.619	2.235
Specificatie Bestemde reserves				
programma 3				
BR Trace Mensingew. - Zoutkamp	140			140
BR Led verlichting (<i>dekkingsreserve</i>)	300		-12	288
programma 4				
BR Profilerings Wadden	50		-50	0
programma 5				
BR Peuterspeelzaalwerk (<i>dekkingsreserve</i>)	83		-4	79
BR Peuterspeelzaal AU		31		31
BR Herbouw jeugdsoos Wehe den Hoorn	140		-140	0
BR Gymlokaal Wehe den Hoorn	70			70
programma 6				
BR Vervanging speeltoestellen	20		-3	17
BR Tennisbaan Kloosterburen	14			14
BR Frictiekosten bibliotheek	27		-9	18
BR Gymnastiek/sportdorp Leens	129	25	-100	54
programma 7				
BR extra inzet vitaliteit	102		-102	0
BR WMO (huishoudelijke hulp)	60		-60	0
BR Sociaal domein	1.048	268	-938	378
programma 8				
BR Klimaatbeleid	60		-5	55
programma 9				
BR Lauwersom	51		-51	0
BR Ontwikkeling L'oog (vh PROloog alg.)	871			871
BR Programma Krimp en leefbaarheid	288		-33	255
BR Werelderfgoed centrum (<i>dekkingsreserve</i>)	1.000			1.000
BR Uitvoering plannen dorpen		320	-320	0
BR beheerskosten Waddenwandelen	1	1	-2	0
BR beheerskosten Woningbouw Leens	3	27	-30	0
BR beheerskosten PROloog Lauwersom	19	12	-30	0
Algemeen				
BR Enxis gelden	1		-1	0
BR Mid term	10		-10	0
Totaal bestemmingsreserves	4.488	684	-1.900	3.270
Specificatie gerealiseerd resultaat				
Gerealiseerd resultaat boekjaar		1.504		1.504
Totaal gerealiseerd resultaat	0	1.504	0	1.504
Totaal Reserves	8.267	5.264	-6.520	7.009

Toelichting reserves

Algemene reserve	Doel
Algemene reserve	Reserve voor het opvangen van niet begrote kosten.
Algemene reserve GRP	Het jaarlijks resultaat GRP wordt hierin gestort. De reserve GRP wordt gerekend tot de algemene reserve omdat het een negatief saldo kent.

Bestemmingsreserve	Doel	Toelichting
3 : Trace Mensingeweer - ZTKP	Verkeersveiliger maken van Tracé Mensingeweer-Zoutkamp.	
3 : Dekkingsreserve Led verlichting	Ter dekking van de afschrijvingslasten a.g.v. de vervanging en ombouw van ca. 400 lichtmasten naar LED verlichting.	gevormd bij de midterm 2017
4 : Profilering Wadden	Het stimuleren van economische groei door een betere samenwerking en profilering van het Waddengebied	gevormd bij de midterm 2017
5 : Dekkingsreserve Peuterspeelzaalwerk	Reserve bestemd voor de verplaatsing van de peuterspeelzaal te Zoutkamp.	Dekkingsreserve ingaande per 2018
5 : Herbouw jeugdsoos Wehe	Vooruitlopend op een eventuele herinvestering is een uitkering ontvangen van de brandverzekering.	
5 : Gymlokaal Wehe den Hoorn	Reserve is bestemd voor de sloopkosten van de gymzaal in Wehe den Hoorn en budget voor een tegemoetkoming in de vervoerskosten van beide scholen en mogelijke initiatieven van het dorp.	Bij de actualisatie van het Integraal Huisvestings Plan (IHP 2015-2018) in april 2015, is besloten tot het instellen van deze bestemde reserve.
6 : Vervanging speeltoestellen	Reserve bestemd voor het vervangen van speeltoestellen.	Jaarlijks bekijken of het restant begrotingsbudget moet worden gestort in deze reserve. De restrictie is dat de reserve nooit hoger mag zijn dan € 20. (raadsbesluit 15-10-2013)
6 : Tennisbaan Kloosterburen	Privatisering tennisbaan.	Alvorens overdracht plaats vindt zijn middelen gereserveerd ten behoeve van renovatie.
6 : NASB sportcoach	Stimulering van sportactiviteiten	De middelen zijn afkomstig uit de stimuleringsregeling Nationaal Plan Sport en Beweging (NASB) en bedoeld voor bekostiging van activiteiten in de periode 2014-2016.

6 : Frictiekosten bibliotheek	De bestemde reserve is gevormd voor de frictiekosten van Biblionet.	In de raadsvergadering van 22-9-2015 is de uitwerking van de bibliotheekvoorziening 2016 behandeld. Daarin is tevens besloten dat de eenmalige frictiekosten Biblionet ten laste komen van de gemeente.
6 : Gymnastiek/sportdorp Leens	Het geven van een impuls aan het vakonderwijs voor gymnastiek op alle basisscholen. Ten behoeve van activiteiten en ondersteuning bij 'sportdorp Leens'	gevormd bij de midterm 2017
7 : Participatie en re-integratie	Reserve i.v.m. toekomstige financiële ontwikkelingen Ability.	
7 : Extra inzet vitaliteit	Ter aanvulling van de inzet van de vitaliteitscoördinator en voor de totstandkoming van planvorming van en voor de dorpen.	gevormd bij de midterm 2017
7 : WMO-huishoudelijke hulp	Deze reserve is gevormd in 2014 en bedoeld om de eventuele tekorten in 2015 op te huishoudelijk hulp op te vangen.	Het Rijk past met ingang van 2015 een flinke korting toe op de WMO huishoudelijke hulp budgetten. De reserve dekt een deel van dit tekort.
7 : Sociaal domein	Deze reserve is bedoeld om eventuele tekorten/tegenvallers bij de decentralisaties te dekken.	De onderuitputting van de decentralisatie budgetten wordt aan deze reserve toegevoegd.
8 : Klimaatbeleid	De reserve is ingesteld voor de uitvoering van het klimaatbeleid 2004-2008.	Elk jaar wordt € 5.000 onttrokken in verband uitvoering van nieuwe initiatieven.
9 : Projecten - Lauwersom - PROloog Algemeen - Krimp en Leefbaarheid - Werelderfgoedcentrum	Reserve bestemd voor de projecten (gemeentelijke bijdragen)	De eigen bijdragen van de gemeente in deze projecten worden toegevoegd aan de bestemde reserves. Op het moment dat een project gereed is wordt deze in exploitatie genomen. De projecten worden gedekt door subsidies van derden en door vrijval van de bestemmingsreserve (eigen bijdragen gemeenten).
9 : beheerskosten - Waddenwandelen - Woningbouw Leens - PROloog Lauwersom	Ten behoeve van beheerskosten.	gevormd bij de midterm 2017

Algemeen: Friciekosten	Doel is hieruit incidentele kosten te betalen voor de ontwikkeling van de gemeentelijke organisatie en realisatie van bezuinigingen.	Bij het Herstelplan 2010 is deze reserve gevormd.
Algemeen: Enexis gelden	De boekwinst van de verkoop van de Enexis aandelen is voorlopig opgenomen in een bestemde reserve.	
Algemeen: Midterm	Ten behoeve van de vorming van verschillende midterm reserves.	

5.3 Overzicht van investeringen

Kredietportefeuille

bedragen x k€

Omschrijving	Restant krediet 2017	mutaties agv. begroting 2018	mutaties raadsbesluiten 2018	wijziging agv. berap 2018	overige krediet mutaties	Gerealiseerd	restant krediet naar 2019	Toelichting
Verkeer en vervoer								
Mattenesserlaan Eenrum	35				0	35	35	wordt in 2018 afgesloten
Trillingshinder wegen		150		50	184	16	16	
WLP Herstructurering dorpen - wegen		269			63	206	206	
Herinrichting a.g.v. landbouwverkeer				100	0	100	100	
Trottoir Zuurdijk		45			26	19	19	wordt in 2018 afgesloten
De Wierde Leens		266			43	223	223	
Wehesteril	100				0	100	100	wordt in 2018 afgesloten
Koppelkansen Strandweg-Zoutkamperril			468		0	468	468	Begrotingswijziging 8-2018
Ontsluiting Klaarkampenweg	50				0	50	50	wordt in 2018 afgesloten
Schaapweg Westernieland				80	0	80	80	
Beschoeiing - voorbereiding	167				8	159	159	
Beschoeiing		783			234	549	549	
Onderwijshuisvesting en educatie								
IHP (2015-2018)	2.501	969	1.600		1.168	3.902	3.902	Begrotingswijziging 2-2018
Kindcentrum Eenrum	112			20	132	0	0	
Sport								
Vervanging vloer gymlokaal Zoutkamp	0	20			19	1	1	
Renovatie kleedkamers vv Zeester	162				162	0	0	wordt in 2018 afgesloten
Milieu								
Gemeentelijk rioleringsplan	1.089	573			693	969	969	
WLP Herstructurering dorpen - riolering		430			0	430	430	
Uitbreiding begraafplaats Kloosterburen	16				11	5	5	wordt in 2018 afgesloten
Uitbreiding begraafplaats Ulrum		150			5	145	145	
Aanschaf begraafplaats administratie	14			-14	0	0	0	in 2018 afgesloten
Leefomgeving								
WLP Herstructurering dorpen - openb. ruimte		301		-190	0	111	111	
Algemene middelen - Bedrijfsvoering								
Zaakgericht werken	28				2	26	26	
Modernisering GBA	50			-50	0	0	0	in 2018 afgesloten
Tractienota 2015 - 2019	32	49		-27	22	32	32	
Energievisie Leens	182				0	182	182	
Jeugdsoos Wehe den Hoorn	-2		139		29	108	108	Begrotingswijziging 6-2018
Alle BMW ict hard-software investeringen	198	176			369	5	5	
Specifieke Projecten								
Proloog Algemeen	71			11	30	52	52	
North Sea Fish	169			-169	0	0	0	in 2018 afgesloten
Lauwersom	162			-162	4	-4	-4	in 2018 afgesloten
Waddenkwartier	1			-1	0	0	0	in 2018 afgesloten
Werelderfgoed centrum - voorstudie	-5		5		0	0	0	in 2018 afgesloten
Werelderfgoed centrum	911			45	252	704	704	
Strandweg e.o.	1.188			65	910	343	343	
Midterm - LED verlichting	300				0	300	300	
Midterm - Werken aan de dorpen	320		994		477	837	837	Begrotingswijziging 7-2018
Programma Krimp en Leefbaarheid	1.286	-190		190	1.637	2.537	2.537	
Totaal	9.137	3.991	3.201	-47	1.637	5.228	12.691	

Toelichting kredieten

IHP (2015-2018)

De uitvoering van het Integraal Huisvestingsplan (IHP) gaat door in 2019.

Gemeentelijk Rioleringsplan

Investerings in het kader van het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) vinden later plaats. Van het Uitvoeringsplan Riolering 2016-2017 is een deel van de investeringen verschoven naar 2019.

Projecten PROLoog

De projecten Waddenkwartier en Lauwersom zijn afgerond. Het project Strandweg e.o. loopt door tot begin 2019.

5.4 Garantstellingen

bedragen x k€					
Gewaarborgde leningen	Oorspronkelijk bedrag	rente percentage	balanswaarde 1-1-2018	balanswaarde 31-12-2018	einddatum lening
Woningstichting Wierden en Borgen					
BNG (wsw nr 2930)	4.538	3,430	1.884	1.676	8-11-2025
NWB (wsw nr 26516)	1.049	3,630	696	661	1-5-2032
NWB (wsw nr 26517)	842	3,615	558	529	1-4-2032
NWB (wsw nr 26518)	426	3,200	243	228	1-8-2030
NWB (wsw nr 26519)	662	3,270	380	356	1-9-2030
ING (wsw nr 26533)	282	4,880	204	198	1-8-2038
SVN (wsw nr 32078)	471	0,500	8	-	31-3-2018
BNG (wsw nr 34482)	1.490	4,659	864	802	1-7-2028
ABN-Amro (wsw nr 37227)	2.500	4,000	2.500	2.500	2-1-2051
Rabobank (wsw nr 42741)	8.000	3,890	8.000	8.000	1-12-2033
Aegon Levensvz NV (wsw nr 45301)	5.000	3,500	5.000	5.000	3-10-2039
BNG (wsw nr 46303)	5.000	1,270	5.000	5.000	15-4-2030
Stichting Woonzorg Nederland					
NWB (wsw nr 35216)	798	4,795	367	321	15-1-2024
BNG (wsw nr 47784)	2.000	0,968	2.000	2.000	1-12-2028
Waterbedrijf Groningen					
Waterbedrijf Groningen			172	172	
Totaal gewaarborgde leningen	36.041		27.876	27.443	

ToelichtingGaranties aan toegelaten instellingen

De gemeente heeft in het verleden enkele garanties verstrekt aan toegelaten instellingen. Het betreft garanties die oorspronkelijk onder het Waarborgfonds Sociale Woningbouw vallen en waarbij de gemeente garant staat voor dit fonds.

Garantiestelling i.v.m. Lening Waterbedrijf Groningen

De provincie Groningen staat 100% garant voor een geldlening van het Waterbedrijf Groningen. Gemeentelijke aandeelhouders staan op hun beurt voor 90% garant voor de provincie Groningen.

5.5 Kerngegevens

Sociale structuur	2015	2016	2017	2018
Inwoners totaal	10100	10075	10088	10058
Inwoners 0 - 3 jaar	343	372	321	301
Inwoners 4 - 19 jaar	1766	1750	1736	1721
Inwoners 20 - 64 jaar	5720	5634	5570	5574
Inwoners 65 - 74 jaar	1377	1440	1476	1495
Inwoners 75 jaar en ouder	894	879	951	967
Huishoudens met laag inkomen	1700	1700	1700	1710
Personen in WWB, IOAZ, IOAW	272	261	270	270
Medewerkers Sociale Werkplaats	87	64	64	59
Eenouder huishoudens	278	281	286	295
Minderheden	85	95	105	120
Functionele structuur	2015	2016	2017	2018
Bedrijven	780*	995*	995	995
Leerlingen Openbaar Onderwijs	459	406	353	350
Leerlingen Bijz. basis Onderwijs	389	346	374	364
Leerlingen Voortgezet Onderwijs	182	181	177	161
Fysieke structuur	2015	2016	2017	2018
Bebouwde kernen	16	16	16	16
Kernen met > 500 adressen	4	4	4	4
Woonruimten	4882	4889	4874	4866
Bijzondere woongebouwen	1	1	1	1
Recreatiewoningen	403	413	413	412
Oppervlakte gemeente totaal	24032 ha	24032 ha	24032 ha	24032 ha
Oppervlakte land	17055 ha	17055 ha	17055 ha	17055 ha
Oppervlakte binnenwater	1505 ha	1505 ha	1505 ha	1505 ha
Oppervlakte buitenwater	5672 ha	5672 ha	5672ha	5672 ha

Bronnen:

Ministerie van Binnenlandse zaken (Verzamelstaat uitkering gemeentefonds)

Ministerie van VWS (Dienst Uitvoering Onderwijs) DUO.

Basisregistratie Personen gemeente De Marne (BRP)

Basisadministratie Gebouwen gemeente De Marne (BAG)

Toelichting Kerngegevens

Aantal bedrijven (*):

Het aantal bedrijven in onze gemeente laat een verschil zien tussen 2015 en 2016. Tot 2015 hebben wij gebruik gemaakt van de registratie van de Kamer van Koophandel als bron. Deze telling is echter niet helemaal volledig. Om eenduidige cijfers te publiceren gebruiken we de cijfers die door LISA worden geregistreerd. LISA is een databestand met gegevens over alle vestigingen in Nederland waar betaald werk wordt verricht.

5.6 Lijst met begrippen en afkortingen

Begrippen

<i>Autorisatiefunctie</i>	=	één van de functies van de begroting. Met de vaststelling van de begroting, meer specifiek het overzicht van baten en lasten, verleent de raad aan het college de bevoegdheid tot het doen van uitgaven en het aangaan van verplichtingen binnen het vastgestelde budget.
<i>Actief (Activa)</i>	=	een uit gebeurtenissen in het verleden voortgekomen middel Waarover de gemeente de beschikkingsmacht heeft en hetzij van economisch nut is, hetzij een publieke taak vervult.
<i>Balans</i>	=	onderdeel van de jaarrekening. De balans geeft een overzicht van de bezittingen, vreemd en eigen vermogen (activa en passiva) van de gemeente.
<i>Basisondersteuning</i>	=	preventieve ondersteuning aan inwoners (o.a. Welzijnswerk, Algemeen Maatschappelijk werk, Jeugd- en Jongeren werk)
<i>Baten</i>	=	inkomsten die aan een periode zijn toegerekend. De begrotingsperiode is gelijk aan het kalenderjaar. Het begrip baten bevat zowel opbrengsten als andere voordelen. Voordelen worden in de toelichting apart aangegeven als incidentele baten.
<i>Baten- en lastenstelsel</i>	=	een begrotingsstelsel waarbij alle ontvangsten en uitgaven worden toegerekend aan het begrotingsjaar waarop zij betrekking hebben.
<i>BBV</i>	=	besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten: voorschriften/eisen waaraan de documenten van de budgetcyclus moeten voldoen, te weten begroting, begrotingswijziging, meerjarenraming, jaarrekening en jaarverslag.
<i>Bedrijfsvoering</i>	=	de beheersing van, het toezicht op en de verantwoording over de bedrijfsprocessen binnen de gemeentelijke organisatie op basis van een bedrijfsvoeringsfilosofie. Onderdelen: organisatie, planning & control, personeel, informatisering & automatisering, inkoop en facilitaire zaken.
<i>Begroting</i>	=	instrument van de raad om het budgetrecht toe te passen. Een Begroting geeft op programmaniveau aan welk beleid de gemeente voorstaat, hoeveel middelen daarvoor worden beschikbaar gesteld en uit welke bronnen die middelen afkomstig zijn.
<i>Beleidsbegroting</i>	=	onderdeel van de begroting waarin programmaplan en paragrafen zijn opgenomen.
<i>Bestaand beleid</i>	=	beleid waarover in voorgaande begrotingsjaren besluitvorming heeft plaatsgevonden en nog steeds geldend is. Ook wel aanvaard beleid of ongewijzigd beleid genoemd.
<i>Bespaarde rente</i>	=	rente van het eigen vermogen dat als financieringsmiddel is aangewend.

<i>Debt-ratio</i>	=	de debt-ratio zegt welk aandeel van het gemeentebesit is belast met schulden. Een debt-ratio van 80% en hoger geeft aan dat de gemeente zijn bezit met veel schulden heeft belast.
<i>Dekkingsmiddelen</i>	=	financiële middelen waarmee bestaand en nieuw beleid wordt afgedekt.
<i>Doelmatigheid</i>	=	het realiseren van bepaalde prestaties met een zo beperkt mogelijke inzet van middelen.
<i>Doelstelling</i>	=	het beoogde eindresultaat bij de realisatie (uitvoering) van een activiteit.
<i>Doeltreffendheid</i>	=	de mate waarin de beoogde maatschappelijke effecten van het beleid ook daadwerkelijk worden behaald.
<i>Financiële begroting</i>	=	onderdeel van de begroting dat ingaat op de budgettaire aspecten en op de financiële gevolgen van de beleidsbegroting.
<i>Geldelijke bezittingen</i>	=	het totaal van langlopende uitzettingen, vorderingen, liquide middelen en overlopende activa
<i>Investerings</i>	=	uitgaven voor gebruiksgoederen met een meerjarige economische waarde.
<i>Investerings met economische nut</i>	=	kapitaalgoederen die opbrengsten voortbrengen en/of verhandelbaar zijn. Investerings met economisch nut moeten geactiveerd worden.
<i>Investerings in de openbare ruimte met maatschappelijk nut</i>	=	geactiveerde goederen die geen opbrengsten voortbrengen maar wel duidelijk een publieke taak vervullen, bijvoorbeeld wegen, straat- verlichting.
<i>Jaarrekening</i>	=	de jaarrekening is de tegenhanger van de financiële begroting. De jaarrekening gaat in op de realisaties van het afgesloten begrotingsjaar. De jaarrekening is een onderdeel van de jaarrapportage en bestaat uit programmarekening met toelichting en balans met toelichting.
<i>Jaarverslag</i>	=	het jaarverslag is de tegenhanger van de beleidsbegroting (programma-plan en paragrafen). Het verslag gaat in op de uitkomsten van de programma's van het afgesloten begrotingsjaar. Het jaarverslag is een onderdeel van de jaarrapportage en bestaat uit de programma-verantwoording en de paragrafen.
<i>Lasten</i>	=	uitgaven die aan een periode zijn toegerekend. De periode van een begroting is gelijk aan het kalenderjaar. Het begrip 'lasten' omvat zowel kosten als verliezen. Verliezen worden in de toelichting apart aangegeven als incidentele lasten en worden direct genomen. Voor verwachte verliezen worden voorzieningen getroffen.

<i>Netto schuldquote</i>	=	de netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie en de hoogte van de investeringen uit het nabije verleden.
<i>Nieuw beleid</i>	=	voorgesteld beleid waarover door de raad nog een besluit dient te worden genomen. Sturing is derhalve nog mogelijk. Hieronder valt eveneens uitbreiding/intensivering van bestaand beleid.
<i>Ommelander Samenwerkingsmodel</i>	=	samenwerking van 12 Groninger gemeenten, waarbij gewerkt wordt met pijlerpartners en uitvoerders.
<i>Overzicht baten en lasten</i>	=	onderdeel van de financiële begroting, waarin integraal per programma de baten en lasten inzichtelijk worden gemaakt op basis waarvan de autorisatie voor de realisatie van het programmaplan geschiedt.
<i>Paragraaf</i>	=	volgens BBV worden in paragrafen onderwerpen behandeld die van belang zijn voor het inzicht in de financiële positie. De paragrafen bevatten de beleidsuitgangspunten (kaders) van beheersmatige activiteiten en lokale heffingen die belangrijk zijn, financieel, politiek of anderszins. Voor de volgende onderwerpen zijn paragrafen verplicht voorgeschreven voor zowel de begroting als de jaarrapportage: Lokale heffingen, weerstandsvermogen, onderhoud kapitaalgoederen, financiering, bedrijfsvoering, verbonden partijen en grondbeleid. De raad is vrij om ook voor andere onderwerpen een paragraaf in te stellen.
<i>Product</i>	=	een activiteit die zelfstandig of in samenhang met andere activiteiten tot een taak leidt.
<i>Productenraming</i>	=	uitvoeringsdocument van de begroting bestemd voor het college van burgemeester en wethouders en de ambtelijke organisatie, met name de budgethouders. In dit document worden de uitvoeringsafspraken tussen college en budgethouders op detailniveau vastgelegd. Het document heeft een beheerstechnische functie.
<i>Programmarekening</i>	=	staat van baten en lasten met verantwoordingstoelichting op programmaniveau; een onderdeel van de jaarrekening. Is de tegenhanger van het overzicht van baten en lasten van de begroting.
<i>Productenrealisatie</i>	=	document waarin de budgethouders eindverantwoording afleggen aan het college met betrekking tot de uitvoering van de begroting. Is de tegenhanger van de productenraming.
<i>Programma</i>	=	een samenhangend geheel van activiteiten gericht op het bereiken van vooraf bepaalde maatschappelijke effecten.

<i>Programmarekening</i>	=	onderdeel van de rekening waarin per programma wordt ingegaan op de maatschappelijke effecten en de wijze waarop er naar gestreefd wordt die effecten te verwezenlijken. Uitwerking geschiedt aan de hand van d 3 Wvragen, te weten: Wat wilden we bereiken? Wat hebben we daarvoor gedaan? Wat heeft het gekost?
<i>Rechtmatigheid</i>	=	het in overeenstemming zijn met geldende wet- en regelgeving, waaronder mede begrepen gemeentelijke verordeningen, raadsbesluiten en collegebesluiten.
<i>Solvabiliteitsratio</i>	=	de solvabiliteitsratio is het spiegelbeeld van de debt-ratio. De Solvabiliteits-ratio laat zien welk aandeel van het gemeentebezit is afbetaald.
<i>Staat van baten en lasten</i>	=	vergelijkbaar met de winst- en verliesrekening in het bedrijfsleven.
<i>Treasury</i>	=	alle activiteiten die zich richten op het besturen en beheersen van, het verantwoorden over en het toezicht houden op de financiële vermogenswaarden, de financiële stromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's.
<i>Verbonden partij</i>	=	een privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisatie waarin de gemeente een bestuurlijk en een financieel belang heeft.
<i>Verplichtingen</i>	=	plichten of verantwoordelijkheden om op bepaalde manier te handelen of te presteren jegens derden.
<i>Vreemd vermogen</i>	=	bestaande verplichtingen van de gemeente die voortkomen uit gebeurtenissen in het verleden waarvan de afwikkeling naar verwachting resulteert in een uitstroom van financieringsmiddelen. Vreemd vermogen is onder te verdelen in vaste en vlottende schulden, voorzieningen en overlopende passiva.
<i>Voorzieningen</i>	=	voorzieningen zijn passiefposten in de balans, die een schatting Geven van de voorzienbare lasten in verband met risico's en verplichtingen, waarvan de omvang en/of het tijdstip van optreden per balansdatum min of meer onzeker zijn, en die oorzakelijk samenhangen met de periode voorafgaande aan die datum Voorzieningen mogen niet groter of kleiner zijn dan de verplichtingen of risico's waarvoor ze zijn ingesteld. Voorzieningen worden tot het vreemd vermogen gerekend.
<i>Weerstandvermogen</i>	=	de weerstandscapaciteit in relatie tot de risico's.
<i>Weerstandscapaciteit</i>	=	alle middelen en mogelijkheden waarover de gemeente beschikt om niet begrote kosten en financiële tegenvallers die onverwachts en substantieel zijn te dekken.

Afkortingen

AB	=	Algemeen Bestuur
AMK	=	Advies- en Meldpunt Kindermishandeling
APV	=	Algemene Plaatselijke Verordening
BAG	=	Basisadministratie Gebouwen gemeente De Marne
BBP	=	Bruto Binnenlands Product
BBV	=	Besluit Begroting en Verantwoording
Bbz	=	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen
BMW	=	Bedum, De Marne en Winsum
BMWE/NZV	=	gemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond en waterschap Noorderzijlvest
BOR	=	Beheer Openbare Ruimte
BRP	=	Basisregistratie Personen gemeente De Marne
BRZO	=	Besluit Rampen en Zware Ongevallen
BVP	=	Best Value Procurement
CJG	=	Centrum voor Jeugd en Gezin
CIZ	=	Centrum Indicatiestelling Zorg
CAO	=	Collectieve arbeidsovereenkomst
CROW	=	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en
Wegenbouw		en Verkeerstechniek
DB	=	Dagelijks Bestuur
DEAL	=	Delfzijl, Eemsmond, Appingedam en Loppersum
DHW	=	Drank- en Horecawet
DUO	=	Ministerie van VWS (Dienst Uitvoering Onderwijs)
EGD	=	Elektriciteitsbedrijf Groningen Drenthe
EHL	=	Exploitatiemaatschappij Haven Lauwersoog
EMU	=	Economische Monetaire Unie
EZRT	=	Economische zaken, recreatie en toerisme
FPU	=	Flexibel Pensioen en Uittreden
GBA	=	Gemeentelijke Basis Administratie
GR PG&Z	=	Gemeenschappelijke Regeling Publieke Gezondheid & Zorg
GVVP	=	Gemeentelijk Verkeer- en Vervoersplan
Gw	=	Gemeentewet
ICT	=	Informatie- en communicatietechnologie
IHP	=	Integraal Huisvestingsplan
IAU	=	Incidentele aanvullende uitkering
IOAW	=	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte
werkloze		werknemers
IOAZ	=	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte
gewezen		zelfstandigen
IPO	=	Interprovinciaal overleg
KCC	=	Klant Contact Centrum
KOR	=	Kwaliteit Openbare Ruimte
L&E	=	Lauwers en Eems
MKBA	=	Maatschappelijke Kosten en Baten Analyse
MKB Noord	=	Midden- en Kleinbedrijf Noord
NASB	=	Nationaal Actieplan Sport en Bewegen

NCG	=	Nationaal Coördinator Groningen
NOM	=	Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord Nederland
ODG	=	Omgevingsdienst Groningen
OGGZ	=	Openbare Geestelijke Gezondheidszorg
OKE	=	Wet Ontwikkelingskansen door kwaliteit en Educatie
OZB	=	Onroerendezaakbelasting
P&O	=	Personeel & Organisatie
RIGG	=	Regionaal Inkoop Orgaan Groninger Gemeenten
RMC	=	Regionaal Meld- en Coördinatiepunt
SNN	=	Samenwerkingsverband Noord-Nederland
SoZa	=	Sociale Zaken
SVB	=	Strategisch Voorraad Beheer (woningen)
TIS	=	Transities in Samenhang
VCPO	=	Vereniging Christelijk Primair Onderwijs
VNG	=	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VSV-ers	=	Vroegtijdig School Verlaters
VTH	=	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
VVE	=	Voor- en Vroegschoolse Educatie
Wabo	=	Wet Algemene bepalingen Omgevingsrecht
WAO	=	Werkafsprakenovereenkomst
WEC	=	Werelderfgoed centrum
Wet STAP	=	Wet stimulering arbeidsparticipatie
Wet WOZ	=	Wet waardering onroerende zaken
WI	=	Wet inburgering
WMO	=	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WSW	=	Wet sociale werkvoorziening
WWB	=	Wet werk en bijstand
WLE	=	Werk Leefbaarheid Energie
WLP	=	Woon- en leefbaarheidsplan
ZvJG	=	Zorg voor Jeugd Groningen